

TYÖMARKKINOIDEN SOPEUTUMINEN
ÄKILLISEN RAKENNEMUUTOKSEN ALUEILLA
Tutkimus Salon, Joensuun ja Oulun työmarkkinoiden rakenteesta
ja sopeutumisesta äkilliseen työllisyysshokkiin

Carita Rosengren
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Tampereen yliopisto
Toukokuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

ROSENGREN, CARITA: Työmarkkinoiden sopeutuminen äkillisen rakennemuutoksen alueilla. Tutkimus Salon, Joensuun ja Oulun työmarkkinoiden rakenteesta ja sopeutumisesta äkilliseen työllisysshokkiin

Pro gradu -tutkielma, 99 sivua + liitteet [9 sivua]

Ohjaaja: Pertti Koistinen

Sosiaalipolitiikka

Toukokuu 2015

Tutkimuksessa tarkastellaan työmarkkinoiden sopeutumista aluekohtaiseen työllisysshokkiin vuosien 2006–2012 aikana. Tavoitteena on selvittää, millä tavoin sopeutumisen mekanismit näkyvät työmarkkinoiden dynamiikassa ja miten sopeutumisen mekanismit eriytyvät alueittain.

Aluekohtaisten työllisysshokkien ilmentyminä pidetään äkillisen rakennemuutoksen alueita, joilla työttömyys on lisääntynyt äkillisesti merkittävän työllistäjän supistettua toimintaansa tai suljettua tehtaansa. Työmarkkinoiden sopeutumista tarkastellaan Salon, Joensuun ja Oulun seutukunnissa. Oletuksena ovat kohdealueiden väliset erot työmarkkinoiden rakenteessa ja toiminnassa, minkä toivotaan havainnollistavan sopeutumisen eriytymistä. Työmarkkinoiden alueellisen rajaamisen lähtökohtana on paikallisten työmarkkinoiden käsite, jossa korostetaan työssäkäyntiliikkuvuutta.

Työmarkkinoiden sopeutumisen mekanismeista on aiemman tutkimuksen perusteella nostettu esiin muutokset työttömyydessä ja työllisyydessä, työvoimaan osallistumisessa sekä alueellisessa liikkuvuudessa. Näiden lisäksi analyysissä tarkastellaan työvoimapoliittisten toimenpiteiden eriytymistä. Tutkimuksen aineistona käytetään Tilastokeskuksen työssäkäynti- ja muuttoliiketilastoa, työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilastoa sekä työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisainestoa vuosilta 2006–2012. Työmarkkinoiden rakennetta ja dynamiikkaa analysoidaan deskriptiivisesti taulukointia, lukujen jakaumia ja tilastografiikkaa hyödyntäen. Työmarkkinoiden dynamiikan kehitystä analysoidaan lisäksi faktorianalyysin ja faktoripisteiden jakaumien tarkastelun avulla.

Tulokset osoittivat, että sopeutuminen tapahtui ensi sijassa työllisyyden ja etenkin työttömyyden muutoksina. Muutokset työvoimaan osallistumisessa eivät näyttäytyneet merkittävinä. Analyysi toi esiin eroja paikallisten työmarkkinoiden sopeutumisen muodoissa. Keskeisimmät erot kohdealueiden välillä ilmenivät alueellisessa liikkuvuudessa, jossa muuttoliikkeen merkitys korostui pendelöinnin sijaan. Alueellinen liikkuvuus korostui pienemmillä työmarkkinoilla. Työvoimapoliittisissa toimenpiteissä ilmeni alueellista eriytymistä. Työllisysshokkia seuraavien sopeutumisprosessien kehitysuunnissa esiintyi eroja työmarkkinoiden välillä, mutta myös niiden sisällä.

Analyysi osoitti, että työmarkkinoiden sopeutuminen on alueellisesti eriytynyttä. Aluekohtaisten työllisysshokkien vaikutukset saattavat toisilla alueilla olla voimakkaampia kuin toisilla, ja työmarkkinoiden sopeutuminen voi viedä aikaa. Eri toimenpitein, kuten työvoimapoliittisin keinoin, voidaan edistää työmarkkinoiden sopeutumista. Alueiden eriytymisestä johtuen toimenpiteiden suunnittelussa ja kohdentamisessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota paikallisten työmarkkinoiden rakenteeseen ja alueellisiin haasteisiin.

Avainsanat: paikalliset työmarkkinat, työmarkkinoiden sopeutuminen, työvoiman liikkuvuus, äkillinen rakennemuutos

ROSENGREN, CARITA: Labour Market Adjustment in Areas of Abrupt Structural Change. A Study of Labor Market Structures and Adjustment to a Region-Specific Employment Shock in Salo, Joensuu and Oulu regions

Master's Thesis, 99 pages + appendixes [9 pages]
Supervisor: Pertti Koistinen
Social Policy
May 2015

This paper examines labor market adjustment to a region-specific employment shock during the years 2006–2012. The aim is to investigate the dynamics of labor markets and the ways in which the adjustment mechanisms are differentiated by regions.

To reassure that employment shocks are indeed region-specific, the studied regions were chosen among areas of abrupt structural change. Areas classified as such have experienced mass layoffs or significant plant closures. Labor market adjustment is analyzed in Salo, Joensuu and Oulu regions. The presumption is that there are differences in the structure and the function of the local labor markets, which makes it easier to find out whether the adjustment processes are differentiated. Labor markets are conceptualized as local labor markets, emphasizing commuting to work.

Previous studies have established that adjustment can occur via changes in employment and unemployment, changes in labor participation and through spatial mobility. Along with these differentiations in labor market policy measures are examined. The research data consists of various statistical databases: Statistics Finland's employment and migration data, Ministry of Employment and the Economy's employment service statistics and Employment and Economic Development Offices' employment service statistics from the years 2006–2012. The structures and dynamics of the labor markets are analyzed using descriptive measures, such as tabulation, distributions and graphical representations. The evolution of labor market dynamics is also analyzed using factor analysis and factor score distributions.

The results showed that adjustment occurs primarily via changes in employment and particularly in unemployment. Labor participation was not strongly affected in the adjustment processes. The analysis revealed that labor market adjustment differentiates by regions. The main differences could be found in spatial mobility, where migration appeared more prolific than commuting between regions. Spatial mobility seemed to be more important in smaller labor markets. There also appeared to be disparities in labor market policy measures. The dynamics of the adjustment processes differentiated not only between the local labor markets, but also within them.

The results suggest that the adjustment of labor markets differentiates by regions. The effects of a region-specific shock may vary between regions, and the labor market adjustment may take some time. Additional measures, such as labor market policy measures, can be used to contribute to the adjustment of labor markets. Since there appears to be regional disparities, local labor market structures and regional challenges should be taken into account when designing appropriate policy measures.

Key words: local labor markets, labor market dynamics, labor mobility, abrupt structural change, region-specific shock

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 TYÖMARKKINOIDEN SPATIAALINEN ULOTTUVUUS	4
2.1 Paikalliset työmarkkinat	5
2.2 Toiminnallisten työmarkkinoiden laajeneminen	10
2.3 Työllistämistoimenpiteet paikallisilla työmarkkinoilla	16
3 TYÖMARKKINOIDEN RAKENNEMUUTOKSET	20
3.1 Äkillisen rakennemuutoksen alueet	24
3.2 Työmarkkinoiden sopeutuminen	31
3.3 Aiempia tutkimuksia	36
4 TUTKIMUSASETELMA	41
4.1 Tutkimuksen kohteena olevat alueet	41
4.2 Tutkimuksen tavoitteet	46
4.3 Aineiston kuvaus	47
4.4 Tutkimusmenetelmä	50
5 ANALYYSI	52
5.1 Paikallisten työmarkkinoiden rakenne ja dynamiikka	52
5.2 Työmarkkinoiden dynamiikan ulottuvuudet	68
5.3 Työmarkkinoiden dynamiikan ulottuvuuksien kehitys	73
6 POHDINTA	84
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	92
LÄHTEET	93
LIITTEET	100
Liite 1. Tilastolliset työssäkäyntialueet	100
Liite 2. Kaupunkiseutujen typologia	101
Liite 3. Deskriptiivisiä tietoja Salon, Joensuun ja Oulun seudusta	102
Liite 4. Faktorianalyysin muuttujatiedot ja tulokset	104

Kartat

Kartta 1. Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2013	28
Kartta 2. Tutkimuksen kohdealueiden sijainti	42

Kuviot

Kuvio 1. Salon, Joensuun ja Oulun seudun työllisyys vuosina 2006–2012	58
Kuvio 2. Avointen työpaikkojen ja työttömien kohtaanto vuosina 2006–2012	61
Kuvio 3. Nettomuutto Salon, Joensuun ja Oulun seudulla vuosina 2006–2012.....	64
Kuvio 4. Työttömät työnhakijat ja aktivointiaste vuosina 2006–2012	67
Kuvio 5. Työvoima-faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Varsinais-Suomessa vuosina 2006–2012	75
Kuvio 6. Työvoima-faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Karjalassa vuosina 2006–2012	77
Kuvio 7. Työvoima-faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Pohjanmaalla vuosina 2006–2012	78
Kuvio 8. Työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Varsinais-Suomessa vuosina 2006–2012.....	79
Kuvio 9. Työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Karjalassa vuosina 2006–2012	81
Kuvio 10. Työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Pohjanmaalla vuosina 2006–2012	82

Taulukot

Taulukko 1. Väestön ikärakenne Salon, Joensuun ja Oulun seudulla vuosina 2006–2012	54
Taulukko 2. Väestö pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2006–2012	56
Taulukko 3. Työpaikkojen ja työllisten määrä ja työpaikkaomavaraisuus vuosina 2006–2012	59
Taulukko 4. Työttömät, avoimet työpaikat ja työttömien osuus työvoimasta vuosina 2006–2012...	60
Taulukko 5. Seutukuntien välinen muuttoliike vuosina 2006–2012.....	63
Taulukko 6. Asuinkunnassaan työskentelevät ja sieltä pendelöivät vuosina 2006–2012.....	65
Taulukko 7. Faktorianalyysin tulokset.....	72
Taulukko 8. Työ- ja elinkeinotoimistojen hallinnolliset alueet	74

1 JOHDANTO

Epävarmuus työpaikan säilymisestä on lisääntynyt suomalaisessa työelämässä merkittävästi viime vuosina. Tilastokeskuksen laatiman vuoden 2013 työolotutkimuksen mukaan joka viidennes palkansaajista kokee irtisanotuksi joutumisen uhkaa ja lähes joka neljäs pelkää lomautuksia. Aiempien vuosien työolotutkimuksiin verrattuna epävarmuutta kokevien osuus on 2010-luvulla noussut selvästi. (Tilastokeskus 2014.) Epävarmuuden lisääntyminen heijastelee irtisanomisten yleistymistä ja työmarkkinoiden rakennemuutosta, jotka ovat olleet pitkälti yhteydessä teknologiseen kehitykseen ja suuryritysten toimimiseen globaaleilla markkinoilla (Jolkkonen & Kurvinen 2009; Lukkari 2011). Irtisanomisista on mitattu erilaisin mittarein aina kyselyistä tilastoihin, jotka sisältävät tietoa yt-neuvotteluista, irtisanomisista sekä lomautuksista (Tilastokeskus 2014; Yt- ja irtisanomistilastot 2015; Tulevat lomautukset 2015). Ilmiön yleisyydestä ei kuitenkaan ole kokonaiskuvaa, mutta edellä mainitut mittarit kertovat tarpeesta seurata ilmiön kehitystä ja siihen kohdistuvasta huolesta.

Työmarkkinoihin kohdistuvien ulkoisten shokkien ennalta arvaamattomuus on nähty vakavana uhkana paikallisten työmarkkinoiden sopeutumiselle. Erityisenä huolenaiheena ovat olleet joukkoirtisanomisten vaikutukset alueiden kehitykselle etenkin yksipuolisen elinkeinorakenteen tai muutaman suuren yrityksen varassa toimivilla alueilla. (Hytönen & Mella & Pousi 2011, 1; Rakennemuutos 2015.) Alueiden kehityksen tukemiseksi ja työttömyyden pitkittymisen hillitsemiseksi valtio asetti vuonna 2007 työryhmän vastaamaan reagoinnista äkillisiin työmarkkinoiden rakennemuutoksiin. Äkillisillä rakennemuutoksilla viitataan yritystoiminnan muutoksista ja tuotantoyksiköiden lakkauttamisesta aiheutuviin työntekijöiden irtisanomisiin. Alueiden kehitystä pyritään turvaamaan ensisijaisesti yritysten ja kuntien investoinneilla ja työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä, joiden toimeenpanemiseksi myönnetään rahoitusta eri lähteistä. (Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen 2012, 7.) Vuosien 2007–2014 välisenä aikana on nimetty jo yhteensä 32 äkillisen rakennemuutoksen aluetta, joilla irtisanomiset ovat kohdistuneet yhteensä kymmeneen tuhansiin henkilöihin. (Hokkanen & Anttonen & Mattila 2015, 60).

Äkillinen työvoiman kysynnän heikkeneminen vaikuttaa suoraan ja välillisesti työmarkkinoiden rakenteeseen ja toimintaan, jolloin keskeiseksi kysymykseksi nousee, miten työmarkkinat sopeutuvat niihin kohdistuneeseen ulkoiseen shokkiin. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia työmarkkinoiden sopeutumista äkilliseen rakennemuutokseen. Työmarkkinoiden sopeutumisen mekanismeja on tutkittu paljon niin kotimaisessa kuin ulkomaisessa tutkimuksessa. Työmarkkinoiden sopeutuminen voi toteutua muutoksina työttömyydessä ja työllisyydessä, työvoimaan osallistumisessa sekä alueellisessa liikkuvuudessa (Aaltonen 1991; Blanchard & Katz 1992; Decressin & Fatás 1995; Broersma

& Dijk 2002; Pekkala & Kangasharju 2002). Valtio tukee työmarkkinoiden sopeutumista äkillisissä rakennemuutoksissa monin eri keinoin, kuten tukemalla uutta yritystoimintaa ja työntekijöiden uudelleen työllistymistä. Uudelleen työllistymistä tuetaan perinteisillä työvoimapolitiittisilla keinoilla, kuten työvoimakoulutuksella, kuntoutuksella ja työvoimapolitiittisilla, mutta myös erityistuilla. Työmarkkinoiden sopeutumisen tarkasteluun otetaan tässä tutkimuksessa mukaan työvoimapolitiittisten toimenpiteiden muutokset. Alueiden asema yhdyskuntajärjestelmässä ja erot työmarkkinoiden rakenteissa johtavat siihen, että työmarkkinoiden sopeutumisprosessi ei ole jokaisella alueella samanlainen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää 1) *Millä tavoin aluekohtaisen työllisysshokin vaikutukset näkyvät paikallisten työmarkkinoiden dynamiikassa?* ja 2) *Miten sopeutumisen keinot eriytyvät alueittain?*

Äkillisiä rakennemuutoksia on kohdistunut eri puolille Suomea, niin pienempiin kaupunki- ja maaseutukeskuksiin kuin suuriinkin keskuksiin (Felin & Mella 2013). Tämän johdosta tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella työmarkkinoiden sopeutumista alueellisesti erilaisissa konteksteissa. Esimerkiksi on valittu kolme äkillisen rakennemuutoksen aluetta: Salon seutu, Joensuun seutu ja Oulun seutu. Alueiden valinta on tehty äkillisen rakennemuutoksen alueiksi nimettyjen joukosta niin, että ne edustaisivat sijainniltaan ja rakenteeltaan erilaisia työmarkkinoita. Alueiden valinnassa on hyödynnetty Janne Antikaisen, Juho Luukkosen ja Tarja Pyöriän (2006) kaupunkiverkkotutkimusta, jossa seudut on typologisoitu niiden koon, keskusmerkityksen ja toiminnallisen erikoistumisen perusteella. Typologian mukaisesti Oulu ja Joensuu lukeutuvat monipuolisiksi yliopistoseuduiksi Oulun profiloituessa teknologiakeskukseksi. Salo luokitellaan erikoistuneeksi teolliseksi seuduksi. Lisäksi seudut eroavat maantieteelliseltä sijainniltaan, mikä on yhteydessä myös eroihin yhdyskuntarakenteissa muun muassa liikenneyhteyksien ja luonnonresurssien suhteen. Kiinnostus ei kohdistu valittuihin alueisiin sinällään, vaan tarkoituksena on tuoda esiin työmarkkinoiden sopeutumisen mahdollisia alueellisia eroja.

Paikallisten työmarkkinoiden rakenteen ja toiminnan kuvaamisessa alueet käsitetään toiminnallisina alueina, mikä tarkoittaa, että työmarkkinat nähdään tilaan ja aikaan sijoittuvina rakenteina eikä pelkästään maantieteellisesti ja sijainniltaan spesifeinä alueina. Alueellisten työmarkkinoiden toiminnallisuuden kuvaajana pidetään työmatkaliikkuvuutta, jolloin arkielämän määrittäjistä painotetaan työtä ja asumista (Tervo & Korhonen 1994, 9). Tutkimuksen analyysissä joudutaan kuitenkin aineistollisten rajoitusten vuoksi tukeutumaan hallinnollisiin aluejakoihin, jolloin paikallisia työmarkkinoita kuvaavat seutukunnat. Seutukuntien rajaukset vastaavat melko hyvin toiminnallisia alueita, sillä niiden muodostamisessa keskeisenä kriteerinä on käytetty pääasiassa kuntien välistä yhteistyötä ja niiden

välillä tapahtuvaa työssäkäyntiä (Seutukunnat 2014). Työmarkkinoiden rakenteita ja sopeutumista tarkastellaan eri tilastoaineistoja hyödyntäen. Aineistona käytetään Tilastokeskuksen työssäkäynti- ja muuttoliiketilastoa, työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilastoa sekä työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineistoa vuosilta 2006–2012. Empiirinen analyysi koostuu useammasta osasta alkaen paikallisten työmarkkinoiden rakenteen ja toiminnan kuvauksella. Kuvailevassa analyysissä käytetään taulukointia, tilastollisten tunnuslukujen tarkastelua ja graafista esitystä. Työmarkkinoiden sopeutumisesta analysoidaan lisäksi monimuuttujamenetelmin faktorianalyysillä sekä faktoripisteiden jakaumien tarkastelulla. Analyysi rajautuu vuosiin 2006–2012 kokonaisaineiston ajallisesta rajoittuvuudesta johtuen. Työmarkkinoiden sopeutumisen tarkastelu tapahtuu makrotasolla, minkä vuoksi yksilöllisten tekijöiden vaikutukset rajautuvat analyysin ulkopuolelle.

Tutkimusraportti etenee niin, että alussa luodaan katsaus työmarkkinoiden teoreettiseen viitekehykseen, jossa työmarkkinat ymmärretään ensisijaisesti toiminnallisina kokonaisuuksina. Teoriaosuudessa käsitellään paikallisten työmarkkinoiden määrittelyä ja niiden laajenemiskehitystä. Koska tutkimuksessa on kiinnostuttu myös työvoimapolitiittisten toimenpiteiden alueellisesta eriytymisestä, käsitellään alun teoriaosuudessa myös työvoimahallinnon toimenpiteitä alueellisesta näkökulmasta. Luvussa 3 siirrytään kuvaamaan työmarkkinoiden rakennemuutoksia. Luvussa tuodaan ensin esiin Suomen työmarkkinoiden kehitystä, jonka jälkeen keskitytään äkillisen rakennemuutoksen alueiden määrittelyyn. Luku sisältää tutkimuksen tavoitteiden kannalta keskeiset määritelmät työmarkkinoiden sopeutumisesta ja lopuksi tuodaan vielä esiin aiempia tutkimuksia joukkoirtisanomisista ja niiden tuloksia. Aihealueen teoreettisen käsittelyn jälkeen esitellään tutkimusasetelma luvussa 4. Tutkimuskysymysten, aineiston ja menetelmän lisäksi kuvataan lyhyesti analyysin kohteena olevat alueet. Alueiden yleisen kuvauksen keskeisenä tehtävänä on antaa esiymmärrystä empiirisen analyysin tulkinnaan, sillä itse analyysissä keskitytään ainoastaan makrotason muuttujiin. Empiirinen analyysi sijoittuu lukuun 5, jossa analyysi suoritetaan kolmessa osassa. Ensimmäisessä osassa suoritetaan kuvailevaa analyysia paikallisten työmarkkinoiden rakenteesta ja toiminnasta. Seuraavissa osissa ilmiötä lähestytään faktorianalyysin ja faktoripisteiden jakaumien tarkastelun kautta, joiden avulla työmarkkinoiden sopeutumista tarkastellaan suurempina kokonaisuuksina. Analyysin suorittamisen jälkeen luodaan yhteenveto tuloksista ja esitetään johtopäätöksiä aiheeseen ja tutkimusasetelmaan liittyen. Tutkimusraportin lopusta löytyvät hyödynnetty lähdeaineisto sekä tutkimuksen liitteet.

2 TYÖMARKKINOIDEN SPATIAALINEN ULOTTUVUUS

Analysoitaessa työmarkkinoita on lähtökohta aina jossakin ajallisessa ja paikallisessa kontekstissa. Alueellisesta näkökulmasta katsoen työmarkkinoita voidaan ajatella olevan useammalla alueellisella tasolla. Voidaan puhua kansallisista työmarkkinoista, jolloin viitataan jonkin maan sisäisiin työmarkkinoihin. Kansalliset työmarkkinat eivät kuitenkaan ole yksi homogeeninen kokonaisuus, vaan sisältää useampia paikallisen tason työmarkkinoita. Paikalliset työmarkkinat muodostuvat pääasiassa päävittaisalueesta, jossa voidaan korostaa esimerkiksi työssäkäyntiliikkuvuutta tai palveluiden ja asuinalueen merkitystä. Edelleen paikalliset työmarkkinat muodostavat yhdessä muun muassa alueellisen työnjaon ja kaupankäynnin välityksellä verkostoja, jotka muodostavat alueellisia työmarkkinoita. (Laakso & Loikkanen 2000, 62; Jolkkonen & Kurvinen 2012, 48.)

Tämän tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on, että paikalliset ja alueelliset työmarkkinat määrittyvät spatiaalisuuden kautta. Se tarkoittaa, että työmarkkinoita ei nähdä ainoastaan maantieteelliseen alueeseen sidoksissa olevina ja niihin rajautuvina, vaan dynaamisina ja johonkin tilaan ja aikaan sijoittuvina rakenteina. Työmarkkinat käsitetään sosiaalisena järjestelmänä, jossa tilan lisäksi ilmenevät rakenne ja toimijat. (Vartiainen 1984; Koistinen 1999, 25.) Tässä tutkimuksessa työmarkkinat käsitteellistetään siis maantieteellisyyden ja sosiaalisuuden muodostamana kokonaisuutena spatiaalisen näkökulman mukaisesti. Tämän pääluvun alla tarkastellaan työmarkkinoiden spatiaalisuutta ja luodaan katsaus työmarkkinoiden paikallisuuteen ja alueellisuuteen.

Spatiaalisuuden käsite on yhteydessä tilan käsitteeseen, jota on maantieteen piirissä lähestytty eri filosofisiin perustoihin pohjautuvista käsityksistä käsin. Eri tila-käsitykset ilmentävät paitsi eroja spatiaalisuuden käsitteellistämässä ja operationalisoinnissa, myös eroja siinä, miten sosiaaliset tekijät yhdistyvät spatiaalisuuteen. (Tervo & Korhonen 1994, 3.) Täten tilan käsitteellistäminen vaikuttaa myös työmarkkinoiden käsitteellistämiseen. Tila-käsitysten yksi keskeinen ero voidaan paikantaa näkemyksiin tilan dynamiikasta. Tila voidaan esimerkiksi käsittää maanpintana tai sen osiona, jolloin tila määrittyy sen sisältämän aineksen, kuten yhteiskunnan, järjestymiskehikkona. Tämän kaltaisessa määritelmässä alueet eivät määrity sisältämänsä aineksen spatiaalista organisoitumista vasten. Spatiaalisessa traditiossa taas tilan merkitys ei perustu yksinomaisesti staattiseen merkitykseen, kuten sijaintiin tai paikkaan, vaan myös dynaamisuuteen. Tila ei siis ole rajautunut alue, vaan sillä on myös ulottuvuudellinen merkitys. Lähtökohtakategoriana on ihmistoimintojen spatiaalisuus eikä ainoastaan alue ja luonto. Työmarkkinoiden spatiaalisessa määrittelyssä tila ja siinä tapahtuva sosiaalinen toiminta muodostavat yhdessä toimivan kokonaisuuden. Kun työmarkkinoita tutkitaan spatiaalisesta lähtökohdasta käsin, korostetaan sosiaalisuuden toiminnallista järjestäytymistä. Silloin sosiaalisuus

ymmärretään väestön arkisten toimintojen, asumisen, sosiaalisten verkostojen ja paikallisen kulttuurin merkitysten kautta. Työmarkkinoiden dynamiikkaa eivät siis ohjaa pelkät työvoiman kysyntä- ja tarjontasuhteet, vaan myös yhteiskunnalliset instituutiot ja yhteiskunnalliset muutokset rakenteistavat työmarkkinoita. (Koistinen 1999, 37–42.) Työmarkkinat voidaan nähdä sosiaalisesti tuotettuina, uusinnettuina ja organisoituvina tiloina (Tervo & Korhonen 1994, 3).

Edellä esitettyjä spatiaalisuuden käsitteeseen sisältyviä ulottuvuuksia käsitellään tarkemmin seuraavissa alaluvuissa. Ensimmäiseksi keskitytään työmarkkinoiden paikallisiin sidoksiin ja työmarkkinoiden paikalliseen muodostumiseen, minkä jälkeen siirrytään tarkastelemaan paikallisten työmarkkinoiden verkostoitumista. Koska tämän tutkimuksen yhtenä osana painotetaan työvoimatoimistojen roolia työmarkkinoiden toiminnassa, luodaan lopuksi katsaus työvoimatoimistojen toimintaan ja työllistämistoimenpiteisiin spatiaalisten työmarkkinoiden viitekehyksessä.

2.1 Paikalliset työmarkkinat

Työmarkkinoiden toiminnassa ilmenee rakenteellisia ja toiminnallisia eroja esimerkiksi kunnan, seutukunnan tai maakunnan tasolla (Myrskylä 2012, 30). Työmarkkinoiden alueelliset rajaukset voivat olla hallinnollisia tai ne voivat perustua työmarkkinoiden toiminnallisuuteen, jolloin korostetaan työmarkkinoiden spatiaalista luonnetta. Toiminnallisuuteen perustuen työmarkkinat paikantuvat tietyille alueille, jolloin voidaan puhua paikallisista työmarkkinoista. Vaikka paikallisten työmarkkinoiden käsitettä käytetään työmarkkinatutkimuksessa laajalti, on käsitteen määrittely ja operationalisointi osoittautunut vaikeaksi ilmiön moniulotteisuuden vuoksi. Alueiden toiminnallisuuden kuvaamisessa on perinteisesti korostettu työmatkaliikkuvuutta. Työvoiman liikkuvuuteen perustuvat työssäkäyntialueet muodostavat taloudellisesti yhtenäisiä alueita, joiden sisällä yksilöt pystyvät samalla sekä asumaan että käymään töissä. (Jolkkonen & Kurvinen 2012, 48.) Tällöin aluekokonaisuuden toiminnallisuuden lähtökohdaksi nousee tuotantotoiminta ja arkielämän määrittäjistä painottuvat työ ja asuminen (Tervo & Korhonen 1994, 9). Tässä luvussa käsitellään paikallisten työmarkkinoiden muodostumista ja niiden rakennetta. Keskeisiksi teemoiksi nousevat alueiden erikoistuminen, yritysten sijainti ja väestön liikkuvuus.

Paikallisten työmarkkinoiden muodostumista voidaan lähestyä myös alueiden erikoistumisen kautta. Erikoistumisen lähtökohtana ovat alueiden väliset erot jonkin hyödykkeen valmistamisen tuottavuudessa. Erot voivat perustua alueiden luonnonresursseihin, työvoiman määrään ja osaamiseen, pääomaan sekä tuotantoteknologiaan. Alueelliset erot merkitsevät, että kasvattaakseen tuottavuuttaan ja

kohottaakseen asukkaidensa elintasoja kannattaa alueiden erikoistua ja käydä kauppaa keskenään. Erikoistumisen ja kaupankäynnin kannattavuus kasvaa, kun alueiden väliset tuottavuuserot ovat suuret ja kaupankäynnin ja kuljetuksen kustannukset alhaiset. (Laakso & Loikkanen 2004, 69–70.) Erot alueiden välillä ohjaavat taloudellisen toiminnan sijoittumista. Alueiden houkuttelevuus vaihtelee kuitenkin toimialoittain ja yrityksittäin niiden erilaisista tarpeista johtuen. Esimerkiksi toisilla tuotannonaloilla luonnonresurssit saattavat nousta keskeisiksi tekijöiksi, kun taas toisilla sijoittuminen voi perustua alueen inhimilliseen pääomaan. Alueiden talouksien erikoistuminen johtaa siihen, että myös työvoima jakautuu alueellisesti eri tasoille. Erikoistumiskehityksen on todettu johtaneen alueiden väliseen eriarvoistumiseen. (Massey 1979.) Ääritapauksissa alueiden erilaiset kehitysurat saattavat johtua yhden suurehkon yrityksen sijoittumispäätöksestä, mikäli alueen talous nojautuu vain tähän yritykseen. Ajan kuluessa alueen ominaispiirteet muokkautuvat kyseistä yritystoimintaa tukeviksi, jolloin yrityksen toiminnan heikentyessä alueen kehitys vaarantuu yksipuolisuuden vuoksi. (Hämäläinen 2004, 63.)

Suomen alueellisesta erikoistumiskehityksestä voidaan nostaa esiin metsäteollisuus, jonka sijoittumista ovat perinteisesti ohjanneet puuraaka-aineen hankinnan ja kuljetuksen sekä lopputuotteiden kuljetuksen kustannukset. Alkujaan sahat ja paperitehtaat sijoittuivat suurten vesistöjen äärelle, jossa vesivoimaa oli hyvin saatavilla ja puun kuljetus oli helppo järjestää vesiteitse. Myöhemmin energian siirto kehittyi ja puiden kuljetuksessa uittaminen korvautui kuorma-autojen käytöllä, minkä seurauksena alan tuotantolaitosten sijaintivaatimukset ovat muuttuneet jonkin verran. (Laakso & Loikkanen 2004, 79.) Tuotannonaloittaiset sijoittumispreferenssit voivat siis muuttua yhteiskunnallisen kehityksen seurauksena.

Alueen houkuttelevuutta yrityksille lisää saman alan yritysten sijainti kyseisellä alueella. Kasautumista on selitetty yritysten saavuttamalla mittakaavaeduilla välituotteiden tai raaka-aineiden hankinnassa. Lähekkäinen sijainti siis alentaa tuotannon eri vaiheisiin kuuluvien prosessien kustannuksia. Kasautuminen tuottaa yrityksille etuja myös sosiaalisten suhteiden kautta, sillä henkilökohtaisten kontaktien synty ja ylläpitäminen sekä kommunikointi helpottuvat yritysten sijaitessa samalla alueella. Alueellinen keskittyminen edistää myös tiedon, ideoiden, innovaatioiden ja teknologian leviämistä ja kehittymistä saman alan sisällä. Yhteistyömahdollisuudet lisääntyvätkin huomattavasti saman alan yritysten sijaitessa samalla alueella. (Mts. 72–76.)

Kasautumisedut lisääntyvät tietyillä toimialoilla kaupunkialueen kasvaessa, jolloin yritysten myynti lisääntyy ja keskittymä houkuttelee lisää yrityksiä alueelleen. Kaupunkialueen kasvun synnyttämistä

kasautumiseduista hyötyvät etenkin sellaiset alat ja yritykset, joiden markkinat ovat lähinnä paikalliset, kuten esimerkiksi vähittäiskaupalla. Silloin kun markkinat eivät ole selkeästi paikalliset, yrityksen tai alan sijoittumiseen vaikuttavat erityisesti kuljetus- ja viestintäyhteydet asiakkaisiin. Koska keskeiseksi tekijäksi nousee asiakkaiden kuljetuskustannusten minimointi, on asiakkaiden alueellisella keskittymisellä merkitystä yrityksen sijoittumiseen. Jos asiakkaiden keskittyminen kaupungin taajamaan kasvaa riittävän suureksi, on yrityksen optimaalinen sijainti keskittymässä eli kyseisessä kaupungissa. (Mts. 72–74.) Kaikilla laajan markkina-alueen aloilla pyrkiminen asiakkaiden kuljetuskustannusten minimointiin ei kuitenkaan johda yritysten sijoittumiseen asiakaskeskittymään. Toisille aloille on ominaisempaa keskittyä keskustan ulkopuolisille alueille johtuen monesti keskustan liiketilojen koon riittämättömyydestä yritysten tarpeisiin. Perinteisesti esimerkiksi auto- ja huonekalukaupat ovat olleet keskustan ulkopuolisia alueita suosivia aloja. Kuitenkin näilläkin yrityksillä keskeisenä pyrkimyksenä on asiakkaiden saavutettavuuskustannusten pitäminen kohtuullisina, mistä johtuen saman alan kaupat sijoittuvat syrjäisemmillä alueilla lähekkäin. (Halme 1999, 27; Laakso & Loikkanen 2004, 100–101.)

Luonnonresurssien, työvoiman sekä pääoman alueellisten erojen lisäksi yritysten sijoittumiseen vaikuttavat keskeisesti myös palkkaus, julkisen sektorin liikenne- ja infrastruktuuri sekä alueen julkiset palvelut (Blanchard & Katz 1992, 16; Laakso & Loikkanen 2004, 77). Etenkin liikenneyhteydet ja alueella sijaitsevat korkeakoulut tarjoavat yrityksille resursseja ja mahdollisuuksia (Laakso & Loikkanen 2000, 25). Yritysten sijoittumisen keskeisiksi tekijöiksi voivatkin nousta soveltuvan työvoiman saatavuus ja paikallisten työmarkkinoiden joustavuus. Potentiaalista työvoimaa määrittää pitkälti toimiala. Muun muassa tutkimuksen ja tuotekehityksen alat ovat perinteisesti sijoittuneet korkeakoulu-kaupunkeihin tai niiden lähelle. (Geenhuizen & Nijkamp & Rijckenberg 1996.) Yritysten sijoittumispäätökset, investoinnit ja kasvutekijät lisäävät työvoiman kysyntää alueella, mikä lisää työvoiman alueellista liikkuvuutta. Liikkuvuuden tarvetta kasvattavat alueiden erikoistuminen ja alueiden väliset kasvuerot sekä niistä johtuvat erot työvoiman kehityksessä. Alueiden erikoistuminen lisää myös alueiden välisiä eroja palkkauksessa. Jos alue on erikoistunut tietyn alan tuotantoon, on siellä tarvetta kyseisen alan ammattihenkilöstölle. Paikallisessa väestössä voi samaan aikaan olla puutetta soveltuvasta työvoimasta ja ylitarjontaa muiden alojen työvoimasta, jolloin alueiden välinen liikkuvuuden tarve kasvaa. (Laakso & Loikkanen 2000, 101–103; Laakso & Loikkanen 2004, 77.)

Chris Hasluck (1987) on esittänyt liikkumiseen liittyvien kustannusten sekä työnantajien ja työnhakijoiden välisen informaation rajallisuuden asettavan rajoja työvoiman maantieteelliselle liikkuvuudelle. Työvoiman alueellisen liikkuvuuden rajat siis luovat paikallisia työmarkkinoita. Kustannukset

ja informaation rajallisuus avoimiin työpaikkoihin liittyen aiheuttavat jakoja työnantajien ja työntekijöiden väliseen vuorovaikutukseen. Potentiaalisen työvoiman, tai työntekijöiden näkökulmasta potentiaalisten työpaikkojen, vaikutuspiiristä syntyy alueita, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Nämä alueet voivat limittyä toisiinsa paikallisten työmarkkinoiden piirissä. Paikalliset työmarkkinat keskittyvät usein kaupunkeihin, mutta kattavat monesti myös lähiöitä ja maaseutua vaikutusalueelleen. Nämä keskusta ympäröivät alueet ovat usein riippuvaisia keskustan työllisyydestä. Hasluckin mukaan paikalliset työmarkkinat eivät ole staattisia, vaan dynaamisia ja jatkuvasti muuttuvia kokonaisuuksia.

Työmarkkinoita muovaa työmatkaliikkuvuuden lisäksi muuttoliike. Väestön liikkuvuus on ollut vahvasti sidoksissa yhteiskunnan teollistumiseen ja kaupungistumiseen. Alueelliseen liikkuvuuteen ei ollut mahdollisuuksia eikä liiemmin tarvettakaan 1800-luvun maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa, jolloin elinkeino piti ihmiset asuinsijoillaan. Teollistumisen myötä työvoiman tarve kaupungeissa kasvoi vaikuttaen väestön liikkuvuuteen. Muuttoliike voi olla alueiden välistä tai se voi tapahtua alueen sisällä. (Koskinen ym. 2007, 248–249.) Kummallakin on suuri merkitys kaupunkialueen kehitykselle, mutta luonteeltaan ja vaikutuksiltaan ne ovat erilaisia. Lisäksi alueiden välisen ja alueen sisäisen muuton syyt eroavat yleensä toisistaan. Alueen sisäisissä muutoissa pääasialliset syyt ovat asunnon tai asuinalueen vaihtaminen paremmin kotitalouden tarpeita vastaaviksi tai muutokset elämänvaiheessa tai tuloissa. Kun muuttoetäisyys kasvaa ja siirrytään alueen sisäisistä muutoista alueiden välisiin, edellä mainittujen syiden merkitys vähenee. Tilalle tulevat työmarkkinoita ja saavutettavuutta koskevat syyt. Varsinaisissa alueiden välisissä muutoissa työmarkkinoiden asema on hallitseva. (Aaltonen 1991, 20; Laakso & Loikkanen 2004, 120.)

Alueiden välistä muuttoliikettä on usein selitetty inhimillisen pääoman teorian avulla, jonka mukaan muutto on pohjimmiltaan investointi tarkoituksenaan kasvattaa henkilön inhimillisen pääoman tuottoa. Työmarkkinatutkimuksessa keskeisiksi alueiden välistä muuttoa selittäviksi tekijöiksi ovat nousseet muun muassa työnsaantimahdollisuudet sekä ikä, sukupuoli ja alueen työttömyys- ja palkkataso. Muuttovirrat kulkevat korkean työttömyyden ja heikkojen työllisyysnäkökymien alueilta alhaisen työttömyyden ja paremman työllisyyskasvun alueille. Muuton kohdealueen valinnassa työmarkkinoiden lisäksi myös alueen julkisilla palveluilla, väestön sosiaalisella rakenteella, paikallisten verojen ja maksujen tasolla sekä ympäristön laadulla on todettu olevan merkitystä. Houkuttelevat palvelut ja ympäristö voivatkin tasata alueiden välisiä eroja niin, että työnantajien on mahdollista saada tällaiselle alueelle työvoimaa matalammalla palkalla. On kuitenkin huomioitava, että pelkästään työmark-

kinoiden kehityksellä ja alueiden välisillä elintasoeroilla ei voida selittää muuttoliikettä täysin. Huomattava osa muutoista selittyy elämänvaiheisiin liittyvillä syillä, kuten opiskelun aloittamisella. (Laakso & Loikkanen 2004, 120–124.)

Muuttoliikkeen kautta tapahtuva työvoiman liikkuvuus suuntautuu usein samoille keskeisille alueille. Suomessa muuttoliike on suuntautunut erityisesti suuriin yliopistomaakuntiin (Myrskylä 2012, 55). Haja-asutusalueilta on lähdetty taajamiin ja maaseudulta kaupunkeihin. Jo 1940-luvulta lähtien muuttoliike on suuntautunut erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomesta Etelä- ja Lounais-Suomeen. Muuttoliikkeen suuntautuminen on yhteydessä elinkeinorakenteen muutoksiin, jotka ovat vaikuttaneet työvoiman kysyntään esimerkiksi maaseudulla tai kaupungeissa. (Koskinen ym. 2007, 250.) Suomessa työmarkkinoiden eriytyminen kiihtyi 1990-luvun laman jälkeisen nousukauden aikana. Kehitystä seurasi muuttoliikkeen kasvu ja aiempaa voimakkaampi keskittyminen. (Hämäläinen 2004, 61–63.) Aikaisemmin useimmat seutukuntien keskukset olivat muuttovoittoalueita, mutta nyt muuttoliike suuntautui vain suurimpiin seutukuntiin ja niiden lähellä oleville työssäkäyntialueille, joihin työpaikat ovat suurilta osin syntyneet (Tervo 2000a, 412; Koskinen ym. 2007, 250).

Alhaisen muuttoliikkeen alueita ovat pääasiassa olleet teollisuuskaupungit. Ne ovat pieniä tai keski-suuria kaupunkeja, jotka ovat erikoistuneet yhteen tai muutamaan perusteollisuuden alaan. (Laakso & Loikkanen 2004, 126–127.) Suurkaupunkien muuttovirtojen suuntautumisessa päälinjana on ollut, että keskuskaupunki saa muuttovoittoa kaupunkiseudun ulkopuolelta ja kärsii muuttotappiota seudun sisä- ja ulkokehälle (Siirilä 1993, 31). Kehityksen ollessa keskittävää alhaisen väestötiheyden ja pienten markkinoiden alueiden uhkana on toimintojen kiihtyvä supistuminen ja lopulta alueen autioituminen (Tervo 2000a, 412). Tämän perusteella alueellisten työmarkkinaolosuhteiden voidaan todeta vaihtelevan niin, että työmahdollisuuksissa ja työpaikkojen synnyssä ilmenee eroja. Jos muuttoliike on valikoivaa, eriyttää se työmarkkinoita ja voi heikentää lähtöalueiden tulevaisuuden kehitysedellytyksiä, sillä korkea aluetyöttömyys ajaa nuoria sekä koulutettua työvoimaa pois heikommilta alueilta. Samalla muuttoliike vähentää lähtöalueiden väestöpohjaa ja vinouttaa ikärakennetta. Näin väestö ja osaaminen keskittyvät, jolloin alueiden kasvuedellytykset erkaantuvat muuttoliikkeen seurauksena. Muuttoliike ei Suomessa siis ole juurikaan tasoittanut alueellisia työttömyyseroja. (Holm & Nivalainen & Volk & Laakso & Kähkönen 2008, 51–63.)

Paikalliset työmarkkinat nähdään dynaamisina, eivätkä niiden muutokset ole välttämättä aina pysyviä. Muutosten taustalla saattavat olla suhdannevaihtelut, jotka muovaavat työvoiman työmarkkina-käyttäytymistä. Esimerkiksi lama-aikana työntekijät näyttävät hakevan työtä laajemmalla alueella kuin korkeasuhteessa, jolloin työpaikan ja sen sijainnin suhteen voidaan olla valikoivampia.

(Morrison 1990, 501.) Työssäkäyntialueiden käyttöön yksinomaisena kaupunkiverkon alueellistamisen perustana on kohdistettu myös kritiikkiä. Ensinnäkin, yhdyskunta ei määrity kaikille tietyn paikkakunnan asukkaille ensisijaisesti työssäkäyntialueena, vaan esimerkiksi palveluiden kautta jäsentynään asuinalueena. Toiseksi, työssäkäyntialueet määrittyvät erilaisille sosiaalisille ja demografisille ryhmille eri tavoin. (Vartiainen 1995, 8; Jolkkonen & Kurvinen 2012, 48.) Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat pääasiallisesti työmarkkinat, jolloin palveluiden merkitys alueellistamisessa on päätetty jättää tarkastelun ulkopuolelle. Koska näkökulma suuntautuu yhdyskuntien ja työmarkkinoiden dynamiikkaan, ei yksilöllisten ryhmien työmarkkinoista voida tämän tutkimuksen puitteissa tehdä johtopäätöksiä.

2.2 Toiminnallisten työmarkkinoiden laajeneminen

Vaikka paikallisia työmarkkinoita esitetään olevan, eivät ne kuitenkaan toimi omina yksikköinä. Alueet ovat monin tavoin sidoksissa toisiinsa, jolloin voidaan puhua kaupunkien verkostoista. Alueiden erikoistumisen edellytyksenäkin on, että alueelta voidaan viedä tuotteita muille alueille ja sinne voidaan tuoda tuotteita muilta alueilta. Alueiden välinen työnjako ja kaupankäynti luovat alueiden välille riippuvuutta, jolloin alueiden välillä liikkuvat myös tuotannon tekijät, erityisesti työvoima. Näin jollakin alueella tapahtuvat muutokset esimerkiksi tuotannon määrässä eivät vaikuta ainoastaan kyseisellä alueella, vaan myös tämän alueen kanssa joko välittömässä tai välillisessä vuorovaikutuksessa olevilla alueilla. Näiden vuorovaikutusketjujen kautta kaupungit ja muut alueet muodostavat verkostoja paikallisesti, valtakunnallisesti ja maailmanlaajuisesti. (Laakso & Loikkanen 2000, 62; Laakso & Loikkanen 2004, 96.)

Kaupunkiverkostojen syntyä on lähestytty keskus- ja vaikutusaluejärjestelmien kuvausten avulla. Eräs keskeisimpiä teorioita on Walter Christallerin 1930-luvulla kehittämä keskuspaikkateoria, joka perustuu markkina-alueiden analyysiin. Mallissa kullakin toimialan yritysten sijoittumismalli on erilainen, sillä markkina-alueet vaihtelevat toimialan mukaan johtuen eroista tuotteiden kysynnässä ja tuotannon mittakaavaeduissa. Keskuspaikkateorian mukaan eri toimialojen yritysten sijoittumisen yhteisvaikutuksesta määräytyvät alueen kaupunkien sijainnit sekä kaupunkien kokojakauma. Tämän prosessin vaikutuksesta alueelle syntyy kaupunkiverkosto. Yritysten markkina-alueiden kasvaessa ja yritysten määrän vähentyessä kaupunkien määrä pienenee ja jäljelle jäävien koot kasvavat kaupunkiverkoston hierarkkisen rakenteen kuitenkin säilyessä. Näin voi käydä esimerkiksi liikennejärjestelmien kehittymisen seurauksena. Seppo Laakso ja Heikki Loikkanen (2004, 100) ovat todenneet keskuspaikkateorian havainnollistavan mekanismia, joka synnyttää hierarkkisen kaupunkiverkoston,

eikä niinkään kuvaavan todellisen aluerakenteen muodostumista. Kaupunkiverkon kuvaamiseen on käytetty myös yhdyskuntajärjestelmien typologisointia (Vartiainen 1995; Antikainen & Luukkonen & Pyöriä 2006). Typologisoinnissa toiminnallisia alueita luokitellaan niiden koon, keskusmerkityksen ja erikoistumisen mukaan. Näiden tekijöiden perusteella alueet asemoituvat eri tavoin kaupunki-seutujen verkostossa.

Suomen kaupunkirakenne heijastelee kehitystä, jossa useat kaupungit ovat syntyneet ja toimivat edelleen suurelta osin resurssisuuntautuneiden tehdasteollisuuden yritysten varassa. Erityisesti metsäteollisuus on ollut Suomessa keskeinen alueiden kehitystä muokkaava toimiala. Etäisyys raaka-ainelähteisiin ja muihin tärkeisiin tuotannontekijöihin on vaikuttanut olennaisesti näiden yritysten sijoittumiseen. Sijoittumisvalinnat ja niitä seuraava kaupunkien muodostuminen voivat ohjata jopa koko kaupunkiverkoston muodostumista, sillä yritysten muodostaman kaupungin kasvaessa riittävän suureksi kasvaa myös alueen väestöpohja. Suuri väestöpohja vastaa taas monien asiakassuuntautuneiden yritysten tarpeisiin, jolloin ne hyötyvät sijoittumisesta alueelle. Resursseihin ja tuotantokustannuksiin suuntautuneet yritykset muodostavat siis ytimen, jonka ympärille kasvaa asiakassuuntautuneiden yritysten keskittymä. Tämän kaltaisesta kaupunkialueesta voidaan esimerkkinä mainita Tampere, joka on kehittynyt teollisuuskeskittymästä merkittäväksi palvelukeskukseksi ja suureksi kaupunkialueeksi. (Laakso & Loikkanen 2004, 101.)

Kaupunkien ja kaupunkiverkostojen muodostumiseen ja kehitykseen ovat vaikuttaneet voimakkaasti liikennejärjestelmien ja viestintäverkostojen kehittyminen (mts. 101). Ihmisten liikkuvuus on lisääntynyt ja paikallisten työmarkkinoiden alueellisessa rajaamisessa onkin perinteisesti käytetty apuna työmatkaliikkuvuutta kuvaavia tunnuslukuja. Työvoiman liikkuvuuden perusteella rajatut työssäkäyntialueet muodostavat taloudellisesti yhtenäisiä alueita, joiden sisällä yksilöt pystyvät samalla sekä asumaan että käymään töissä. Työssäkäyntialueen sisällä yksilöt pystyvät myös vaihtamaan asuinpaikkaansa ja käymään yhä samassa työpaikassa tai vaihtamaan työpaikkaansa asuinpaikkaansa pysyessä samana. (Jolkkonen & Kurvinen 2012, 48.) Painotettaessa työssäkäyntiliikkuvuutta paikalliset työmarkkinat hahmotetaan toiminnallisena kokonaisuutena, jossa työn ja asumisen merkitystä korostetaan (Tervo & Korhonen 1994, 9).

Työssäkäyntiliikkuvuuteen perustuvat paikalliset työmarkkinat hahmotetaan keskuspaikan kautta. Paikallisilla työmarkkinoilla on siis jokin keskus, joka muodostaa yhdessä sitä ympäröivän alueen kanssa kokonaisuuden. Keskusalue määritetään pääasiassa työvoiman keskittymisen avulla. Yleistä on, että keskusalueelle suuntautuva pendelöinti eli työmatkaliikkuvuus on voimakasta suhteessa kes-

kusta ympäröiviin alueisiin. Keskus on siis se alue, jonne työvoiman kysyntä on keskittynyt voimakkaasti. Tämä keskus voi olla urbaani keskus, mutta myös yksittäinen tehdas tai tehdasryhmittymä. Työssäkäyntialueella ei välttämättä ole ainoastaan yhtä keskuskuntaa, vaan alueella voi sijaita myös useampia keskuksia (mts. 12–13.) Pendelöinti ei ole pelkästään yhdensuuntaista, vaan myös keskuskunnasta lähdetään aina ympäryskuntiin töihin ja myös ympäryskuntien välillä esiintyy pendelöintiä. Tavallisesti Suomessa ja muissakin Pohjoismaissa työssäkäyntialueeseen on liitetty kunnat, joiden työllisestä työvoimasta vähintään kymmenesosa käy keskuskunnassa töissä. (Myrskylä 2012, 31–32.)

Kuten jo aikaisemmin todettiin, pelkästään pendelöintiin perustuva työmarkkinoiden alueellinen rajaaminen ei anna kokonaiskuvaa paikallisista työmarkkinoista, sillä alueen yhteyksiä ja toiminnallisuutta luovat ja ylläpitävät muutkin tekijät kuin pendelöinti. Alueiden väliseen toiminnallisuuteen vaikuttavat myös muun muassa palvelujen ja kulutuksen edellyttämät tai luomat yhteydet, yksityisten ja julkisten organisaatioiden suhteet ja alueen ekologiset piirteet. (Vartiainen 1990, 31.) Myös Pertti Koistinen (1999, 35–38) on tuonut esiin, että työmarkkinoiden alueellinen koko vaihtelee eri konteksteissa ollen sidoksinen työvoiman liikkumismahdollisuuksiin, yhdyskuntarakenteeseen, alueen hyvinvointipalveluihin ja työllisyystilanteeseen. Lisäksi työmarkkinoiden rajat vaihtelevat ammatti- ja sosiaaliryhmittäin sekä sukupuolen mukaan, koska eri ryhmillä on erilaiset liikkumistottumukset työvoimana. Paikallisten työmarkkinoiden sisäistä kiinteyttä heikentävätkin todellisuudessa niiden segmentoituminen useiksi osatyömarkkinoiksi (Tervo & Korhonen 1994, 11).

Työmarkkinoiden rakenteelliset tekijät määrittävät paikallisten työmarkkinoiden laajuutta, toimintaa ja alueen asemaa yhdyskuntajärjestelmässä. Työpaikkarakenne, alueella asuva työvoima, väestörakenne, alueen työllisyys ja työttömyys sekä palvelurakenne ovat keskeisiä paikallisia työmarkkinoita määrittäviä tekijöitä Arja Jolkkosen, Ari Jolkkosen ja Tiina Soinisen (2003, 25) mukaan. He ovat eritelleet paikallisten työmarkkinoiden keskeisiä ulottuvuuksia seuraavasti (mts. 34):

- 1) väestö ja työvoima (määrä, ikä-, sukupuoli-, koulutus- ja ammattirakenne)
- 2) tuotannolliset rakenteet (yritysrakenne, työllisen työvoiman rakenne ja sijoittuminen)
- 3) sosiaaliset rakenteet (perhejärjestelmä, sukupuolten tasa-arvo, sosiaaliset kerrostumat)
- 4) alueellinen ulottuvuus (alueellinen työnjako, alueelliset erot, paikallisten työmarkkinoiden raja-
rajaus, globaalit, kansalliset ja paikalliset suhteet)
- 5) hyvinvointijärjestelmä ja -palvelut (sosiaaliturvajärjestelmä, koulutusjärjestelmä, palvelut)
- 6) paikallisten työmarkkinoiden keskeiset toimijat (työnantajat, -tekijät, yhteiskunnalliset
instituutiot)

- 7) muutoksen dynaamiset elementit (syntyvyys, kuolleisuus, muuttoliike, pendelöinti, eri ikäryhmien asema työmarkkinoilla, ammatillinen liikkuvuus, segregoituminen, työllisyyden ja työttömyyden taso, toimialojen kehityssuunnat, muutokset työsuhteissa: kesto, työaika, työvoimapoliittiset toimenpiteet, työttömyyden dynamiikka)

Paikalliset työmarkkinat pitävät siis sisällään useita eri ulottuvuuksia liittyen työmarkkinoiden rakenteeseen, sijaintiin ja toimintaan. Nämä ulottuvuudet eivät ole aina toisistaan erillisiä, vaan ne voivat vaikuttaa toisinaan toisiinsa. Paikalliset työmarkkinat ovat yleensä dynaamisia ja niiden laajuus ja muoto muuttuvat jatkuvasti. Yleisenä kehityssuuntana on ollut paikallisten työmarkkinoiden laajeneminen. Erityisesti liikenneyhteyksien, mutta myös tulo- ja ammattirakenteen kehityksen ansiosta työmarkkinoiden laajeneminen on mahdollistunut entistä vaivattomammin. (Tervo & Korhonen 1994, 12.) Työmarkkinoiden laajeneminen on yhteydessä seutuistumiskehitykseen, jossa on ollut kyse työpaikkojen kasautumisesta ja väestön samanaikaisesta hajautumisesta kaupunkiseudun sisällä (Siirilä 1993, 25).

Seutuistumista on lähestytty toiminnallisuuden kautta, jolloin seutuistuminen kuvaa alueiden toiminnallista hajautumista. Seppo Siirilä (1993, 25) on määritellyt seutuistumista viittaamalla kuntien rajat ylittävään työssäkäyntiin, asuntotuotannon painopisteen siirtymiseen ympäröiviin esikaupunkikuntiin ja yritystoiminnan lisääntyvään sijoittumiseen samoille alueille sekä monien organisaatioiden toiminta-alueiden laajentumiseen. Yritystoiminnan muutokset, liikenneyhteyksien kehittyminen ja työvoiman ammatillisen ja alueellisen liikkuvuuden lisääntyminen sekä muutokset työllisyydessä ovat vaikuttaneet seutuistumiskehitykseen. Seudun perustana pidetään päivittäisaluetta, joka muodostuu paikallisesta työ- ja asuntomarkkinakokonaisuudesta. Päivittäisalue ilmenee myös palvelujen hankinta- ja tuottamisalueena sekä innovaatioalueena. (Jolkkonen & Jolkkonen & Soininen 2003, 16–23.) Seutu muodostaa siis vuorovaikutuksen yksikön, jossa ihmisten päivittäiset toiminnot tapahtuvat ja monipuolinen yritys- ja yhteisötoiminta mahdollistuu (Siirilä 1993, 25). Tässä tutkimuksessa toiminnalliset alueet käsitetään ensisijassa työ- ja asuntomarkkinakokonaisuuksina eli työssäkäyntialueina.

Suomessa seutuistumisen alkaminen voidaan ajoittaa 1970-luvulle (Jolkkonen ym. 2003, 28). Suurten ja keskisuurten kaupunkiseutujen kasvu ja sijoittuminen eri puolille Suomea suhteellisen tasaisesti on ollut oleellista valtakunnallisen aluekehityksen kannalta. Seutuistumisen käänköpuolena on kuitenkin ollut kaupunkiseutujen ulkopuolisen maaseudun ja myös joidenkin teollisten kaupunkien hiljainen

taantuminen. Alueiden taantuminen ei kuitenkaan lopulta muodostunut erityisen voimakkaaksi valtiollisen puuttumisen ansiosta. (Suomen Kuntaliitto 1999, 13–14.) Hyvinvointivaltion laajeneminen oli voimakkaimmillaan 1970- ja 1980-lukujen aikaan, jolloin julkisen sektorin työpaikat lisääntyivät nopeasti. Esimerkiksi kunnallisten hyvinvointipalvelujen luominen kaikkiin kuntiin tasapuolisesti edesauttoi suuntaamaan muuttoliikettä myös kaupunkikeskusten kehyskuntiin (Antikainen & Vartiainen 2004, 18, 79). Aluekehitykseen vaikuttivat keskeisesti myös päätökset uusien yliopistojen perustamisesta eri puolille Suomea (Laakso & Loikkanen 2004, 437). Kasvun taustalla oli siis voimakas valtiollinen puuttuminen muun muassa yliopistojen, suurten palvelulaitosten ja virastojen, uudelleenjakavan teollistamisen ja tasaavan hyvinvointipolitiikan muodossa (Suomen Kuntaliitto 1999, 14).

Kehyskuntavetoisen aluekehityksen suunta muuttui 1990-luvun laman jälkeen, jolloin väestönkasvu suuntautui enenevässä määrin keskuksiin. Muuttotappio pienemmillä kaupunkiseuduilla ja maaseuduilla kasvoi 1990-luvun loppua kohden. Vielä väestöäkin vahvemmin keskittyivät työpaikat, jotka suuntautuivat suurimpiin kaupunkikeskuksiin. (Antikainen & Vartiainen 2004, 22.) Maan sisäiset alueelliset erot lähtivät kasvuun 1990-luvun loppupuolelta lähtien ja etenkin Etelä- ja Pohjois-Suomen väliset erot korostuivat, kuin myös Etelä- ja Itä-Suomen väliset erot. Nopeaa kasvua tapahtui erityisesti elektroniikkateollisuudessa, mikä sai aikaan liikkuvuutta niille alueille, joilla kyseinen toimiala oli nousussa (Antikainen & Vartiainen 2002, 68–79). Siirryttäessä 2000-luvulle aluekehitys muuttui tasapainoisemmaksi, mitä voidaan kuitenkin selittää pitkälti talouskasvun hiipumisella. Kaiken kaikkiaan työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset heijastuvat kaupunkiseutujen kehitykseen. Teollisesta ja julkisen sektorin investointivetoisesta kasvusta on 1960–1980-lukujen jälkeen siirrytty kohti innovaatiovetoista kehitystä. Kaupunkiseutujen kasvun keskeisiksi tekijöiksi ovat nousseet teknologiseen osaamiseen keskittynyt tutkimus- ja kehittämistoiminta, tuotannolliset sovellukset, sosiaaliset innovaatiot sekä panostaminen osaamiseen ja inhimilliseen pääomaan. Paikalliseen kasvuun vaikuttavat lisäksi toimiva infrastruktuuri ja saavutettavuus, joka edellyttää logistiikan toimivuutta. (Antikainen & Vartiainen 2004, 22.)

Työmatkaliikkuvuuden syntymistä voidaan selittää työpaikkojen ja asutuksen sijoittumisen eriytymisellä. Työmatkojen suuntautumiseen tietylle alueelle vaikuttavat alueen työpaikkaomavaraisuus ja alueella sijaitsevien työpaikkojen laadulliset ominaisuudet. (Halme 1999, 24.) Seutuistumiskehityksessä ja työmarkkina-alueiden laajenemisessa keskeisenä näkökulmana onkin ollut työmatkaliikkuvuus ja sen suuntautuminen. Alueiden välistä työmatkaliikkuvuutta kuvaavia pendelöintitietoja on perinteisesti käytetty työssäkäyntialueiden määrittäjinä. (Jolkkonen ym. 2003, 15.) Nämä pendelöintitietoihin perustuvat tilastolliset työssäkäyntialueet muodostuvat keskuskunnasta ja kehyskunnista,

joiden työllisestä työvoimasta vähintään 10 prosenttia pendelöi keskuskuntaan. Keskuskuntaan suuntautuva työmatkaliikenne on voimakkaampaa kuin sieltä pois suuntautuva. Tilastollisten määritelmien mukaan keskuskunnan työllisestä työvoimasta alle neljännes voi pendelöidä muihin kuntiin ilman, että tämä vaikuttaa alueen asemaan keskuskuntana. (Työssäkäyntialueet 2015.)

Pendelöinnin suunnan ja voimakkuuden perusteella määritetyt työssäkäyntialueet voidaan nähdä paikallisten työmarkkinoiden määrittäjinä. Pendelöinnin seurauksena aluekeskukset ja niitä ympäröivät kunnat nivoutuvat yhä tiiviimmiksi ja vuorovaikutteisemmiksi toiminnallisiksi alueiksi. Näiden alueiden laajenemisesta kertoo työmatkojen pidentyminen ja työssäkäyntialueiden määrän väheneminen. (Jolkkonen ym. 2003, 16; Koistinen 2014, 32.) Pendelöinti lisääntyi jo 1960- ja 1970-luvuilla voimakkaasti. Kun vuonna 1960 joka kymmenes ammatissa toimiva pendelöi, niin vuonna 1980 pendelöi jo joka neljännes. (Siirilä 1993, 33.) Vuoden 2015 työssäkäyntialueluokitus perustuu vuoden 2012 pendelöintitietoihin ja sisältää 41 työssäkäyntialuetta, jotka muodostuvat 224 kunnasta. Osa kunnista ei kuulu mihinkään työssäkäyntialueeseen. Uusimmassa luokituksessa tällaisia kuntia on 93. (Työssäkäyntialueet 2015.) Jos omavaraiset kunnat lasketaan omiksi työssäkäyntialueikseen, on työssäkäyntialueita yhteensä 134. Vuonna 1985 Suomessa oli vielä 226 työssäkäyntialuetta ja vuonna 1994 työssäkäyntialueita oli 181 sisältäen omavaraiset kunnat omina työssäkäyntialueinaan. (Koistinen 2014, 133.) Liitteessä 1 on esitetty vuoden 2015 työssäkäyntialueet kartografisessa muodossa.

Pekka Myrskylä (2012) on tutkinut työmarkkinoiden alueellisia muutoksia pendelitietoja hyödyntäen. Hänen analyysinsä mukaan 2000-luvulla ovat selvimmin kasvaneet Helsingin, Lappeenrannan, Savonlinnan, Joensuun, Kuopion, Seinäjoen, Iisalmen, Kajaanin ja Oulun työssäkäyntialueet. Työssäkäyntialueet ovat kasvaneet ja monet entiset työssäkäyntialueet ovat niin sanotusti sulautuneet yhteen. Viiden suurimman työssäkäyntialueen väestö kattaa yli puolet maan väestöstä. Selkäesti suurimman työssäkäyntialueen muodostaa Helsinki. (Myrskylä 2012, 120–123.)

Pendelöinnin voimakasta lisääntymistä voidaan selittää sillä, että työ- ja koulutuspaikat ovat keskittyneet yhä enemmän suuriin ja keskisuuriin keskuksiin, mikä on johtanut voimakkaaseen tulomuuttoon keskusten alueelle ja niitä ympäröiviin kuntiin. Toisaalta asumisen vuoksi on muutettu keskusta pois niitä ympäröiviin maaseutukuntiin, jotka voivat tarjota kaupunkia edullisempia asumismahdollisuuksia ja vastata tietynlaisiin asumispreferensseihin. (Jolkkonen ym. 2003, 28–29.) Vaikka pendelöintiä on perinteisesti käytetty alueellisten työmarkkinoiden määrittäjänä, on edelleen muistettava, että lähestymistapa ei ota huomioon kaikkia ilmiöön yhteydessä olevia tekijöitä. Pendelöinnin yleisydessä ja työmatkojen pituudessa esiintyy eroja niin ammattien, sosioekonomisen aseman kuin

asuinalueenkin välillä. (Koistinen 2014, 32.) Voittaisiinkin todeta, että eri ryhmillä on omat paikalliset työmarkkinansa (Shuttleworth 2007, 971).

Työmatkaliikenteen syntymisessä keskeistä on siis työpaikkojen ja asutuksen sijoittuminen alueiden sisällä ja niiden välillä. Pendelöinnin suuntautumisen keskeinen määrittäjä on työpaikkojen ja työvoiman kaupunkiseudun sisäinen keskittyminen ja hajautuminen. (Aaltonen 1991, 34.) Keskustan ja asutuksen lähetyville sijoitettujen työpaikkojen voisi olettaa lyhentävän työmatkoja, mutta ihmisten liikkumistarpeisiin vaikuttaa myös palveluiden sijainti. Toisin sanoen palveluiden keskittämällä tai hajauttamisella voi olla merkitystä ihmisten liikkumistarpeiden kannalta. Työmatkaliikenne, joka määrittää toiminnallisia työmarkkinoita, onkin yhteydessä useisiin erinäisiin tekijöihin. Keskusten koko, työpaikkatarjonta ja lähialueiden asuntopolitiikka sekä yksilökohtaiset liikkumisvalmiudet määrittävät työssäkäyntialueen laajuutta. (Halme 1999, 24–25.)

Työvoiman alueellisen liikkuvuuden lisääntyminen ja työssäkäyntialueiden laajeneminen ja sitä kautta työssäkäyntialueiden lukumäärän väheneminen ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Pendelöinnin lisääntyminen voidaan nähdä seurauksena työmarkkina-alueiden laajenemisesta, mutta myös pendelöinnin lisääntyminen, liikenneyhteyksien kehittyminen ja lähialueen työpaikkojen puute voivat aiheuttaa työssäkäyntialueiden laajenemista. Pendelöinnin lisääntyminen on tukenut yhdyskuntarakenteiden muutosta, uusien yhdyskuntajärjestelmien ja kasvukeskusten syntymistä sekä tehokkaampaa taloutta. Pendelöinti on vaikuttanut myös hyvinvointipalvelujen kehittämiseen, jotka tukevat työntekijöiden arjen hallintaa. (Koistinen 2014, 132–134.) Yhdyskunnalliset muutokset ovat siis keskeisesti yhteydessä työmarkkinoiden muutoksiin.

2.3 Työllistämistoimenpiteet paikallisilla työmarkkinoilla

Spatiaalisten työmarkkinoiden käsite ottaa huomioon työmarkkinoilla toimivat osa-puolet. Keskeiseksi työmarkkinoiden toimijoiksi voidaan nimetä työtä tarjoavat työnantajat, työvoimaa tarjoavat työnhakijat sekä työvoimaresurssien allokoinnista ja työvoimapolitiikan toimeenpanosta vastaavat viranomaiset. (Koistinen 1999, 26.) Paikalliset ja alueelliset työmarkkinat asettavat reunaehdot myös työvoimapolitiittisten toimenpiteiden toimivuudelle ja työttömien työllistymiselle. Paikallisten työmarkkinoiden asema ja koko vaikuttavat asiaan, sillä paremmat mahdollisuudet löytää sopiva työ löytyy yleensä sellaisilta työmarkkinoilta, jotka ovat kasvukeskusten vaikutuksen alueella ja joiden

väestö- ja työpaikkamäärät ovat suuremmat. Työikäisen väestön määrän alhaisuus vaikuttaa luonnollisesti työvoiman saatavuuteen. (Jolkkonen & Kurvinen 2012, 51.) Näin siis alueelliset huoltosuhteet kertovat myös työvoiman saatavuudesta.

Työvoimapolitiittisten toimien ensisijaisena tavoitteena on työttömän työnhakijan työllistyminen avoimille työmarkkinoille. Aktiivisella työvoimapolitiikalla voidaan edistää työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa. Toimilla pyritään siis edistämään potentiaalisen työvoiman työnhakua ja työnantajien rekrytointia. Kohtaantoa voidaan nopeuttaa aktivoimalla työttömien työnhakua ja työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensopivuutta voidaan parantaa koulutuksen ja valmennuksen avulla. Lisäksi työllistämistoimet lisäävät työkokemusta, mikä voi osaltaan vähentää työnantajien epävarmuutta hakijan työllistettävyydestä. Työvoimapolitiittisilla toimilla voi kuitenkin olla myös ei-toivottuja vaikutuksia työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoon. Näin voi olla, jos esimerkiksi toimenpiteisiin osallistuminen vähentää työnhakua tai työnantajat perustavat työvoiman käyttönsä pelkän toimenpiteiden kautta työllistettävien varaan. (Mts. 49–50.)

Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittumista on seurattu työ- ja elinkeinoministeriössä vuosittain. Selvityksissä on osaksi tarkasteltu alueellisia eroja toimenpiteiden käytössä ja työttömien työllistymisessä. Tarkastelu on osoittanut alueellisia eroja ilmenevän avoimille työmarkkinoille työllistymisessä, mikä johtuu osin alueiden eroista työttömyystilanteesta. Työllistyneiden osuudet ovat olleet matalampia niillä alueilla, joilla työttömyysaste on ollut korkeampi. Matalamman työttömyysasteen alueilla taas toimenpiteeltä työllistymisen mahdollisuus kasvaa. Pelkästään alueen työllisyyteen ja työttömyyteen liittyvät luvut eivät kuitenkaan yksinään indikoiv työllistämistoimenpiteiden vaikuttavuutta, sillä korkeimman työllistymisprosentin alueiden joukossa on ollut myös sellaisia alueita, joiden työttömyysaste ei ole ollut kaikista matalin. (Sihto & Maunu & Sardar 2014, 19–20.)

Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittumisen seurannat ovat tuoneet ilmi, että työvoimapolitiittiset toimet ovat eriytyneet alueellisesti. Eri toimenpiteiltä työllistyneiden osuuksissa näyttää esiintyvän suurta alueellista vaihtelua. Esimerkiksi tukityöllistämislä sijoittuminen on matalan työttömyyden alueilla keskimääräistä parempaa, kun taas ammatillisen työvoimakoulutuksen vaikuttavuus jää näillä alueilla heikommaksi. (Mts. 20–21.) Eräänä selittävänä tekijänä saattaa selvityksen mukaan olla näiden toimenpiteiden käyttö eri mittakaavassa. Toimenpiteen mittava käyttö saattaa johtaa siihen, että kohdentaminen on satunnaisempaa ja suunnittelu yleismaailmallisempaa. Eräs sijoittumiseroja selittävä tekijä liittyy toimenpiteiden strategiseen kohdentamiseen. Sijoittumistuloksia näyttää parantavan toimenpiteiden kohdentaminen helposti työllistyvälle silloin, kun he ovat olleet vasta vähän aikaa työttöminä. (Nio & Sardar 2011, 15–17.)

Heikki Räisänen ja Mika Tuomaala (2010) ovat tarkastelleet työ- ja elinkeinotoimistojen tuottavuutta ja työpaikkojen täytön tehokkuutta. Tehokkuuden indikaattoreina olivat osoituksesta ja muuten työvoimatoimiston hakijalla täyttyneiden työpaikkojen määrä, aktiivisen työvoimapolitiittisen toimenpiteen aloittaneiden määrä, aktiivisen toimenpiteen jälkeen muiden kuin työttömäksi jääneiden määrä, työvoimapolitiittisten lausuntojen määrä sekä liikkuvuusavustusten saajien määrä. Analyysistä ilmeni, että vuoden 2008 tietojen mukaan työvoimapolitiittisten tuottavuudessa¹ on suuria eroja toimistojen välillä. Paikallisten työmarkkinoiden rakenteista erityisesti ikääntyneiden suuri osuus työttömistä sekä kysynnän ja tarjonnan epäsuhta vaikuttivat toimistojen tehokkuuteen heikentävästi. Mahdollista on myös, että työ- ja elinkeinotoimiston elinkeinopolitiittinen rooli vaikuttaa tarjottaviin työpaikkoihin. Elinkeinopolitiittisesti suuntautunut toimisto saa yritysten paikkoja välitettäväkseen enemmän kuin esimerkiksi henkilöasiakkaiden palveluun suuntautunut toimisto. Korkea työttömien aktivointiaste ja tehottomuus avointen paikkojen täytössä liittyvätkin alhaiseen yrityspaikkojen osuuteen toimistossa. (Räisänen & Tuomaala 2010, 47–48.)

Paikallisten työmarkkinoiden rakenteiden eroavaisuuksien vuoksi eri työllistämistoimenpiteiden vaikuttavuus saattaa vaihdella alueittain. Tämä tulisi ottaa huomioon työvoimahallinnossa toimenpiteiden suuntaamisessa ja niiden vaikuttavuuden arvioinnissa. Esimerkiksi kaupunkikeskuksissa työttömyyden rakenne eroaa useasti maaseudun työttömyyden rakenteesta, vaikka työttömyysaste olisikin sama. Muun muassa pitkäaikaistyöttömien osuuden on todettu olevan suurempi kaupungeissa verrattuna maaseutuun. Paikallisten työmarkkinoiden erot Euroopassa ovat monien maiden sisällä yhtä suuria kuin maiden väliset erot. (Blien & Hirschenauer & Phan thi Hong 2010, 859.) Työ- ja elinkeinotoimistojen alueellinen jako on hallinnollinen, eikä perustu tilastollisiin työssäkäyntialueisiin (Työssäkäyntialueet 2015). Työmarkkinoiden toiminnallisten ja hallinnollisten rajojen piirtyessä eri maantieteellisiin kohtiin voidaan pohtia, miten tämä vaikuttaa työllistämistoimenpiteiden suunnitteluun.

Työvoimahallinnossa on otettu ainakin epäsuorasti kantaa työssäkäyntialueiden määrittämiseen. Työttömyysturvan saamisen ehtoihin on kirjattu tarjotun työn olevan työnhakijan työssäkäyntialueella, mikäli se on enintään 80 kilometrin etäisyydellä työnhakijan asuinpaikasta. Ehdoissa on kuitenkin otettu huomioon myös päivittäiseen työmatkaan kuluva aika. Työssäkäyntialueen sisällä sijaitsevasta työpaikasta on oikeus kieltäytyä karenssista, mikäli päivittäiseen työmatkaan kuluisi kokoai-

¹ Työ- ja elinkeinotoimistojen tuottavuustarkastelu suoritetaan keskeisten työnvälityspalvelujen pohjalta. Toimistojen kokoterot ovat osaltaan selittäneet tehokkuuseroja. (Räisänen & Tuomaala 2010.)

katyössä keskimäärin kolme tuntia ja osa-aikatyössä keskimäärin kaksi tuntia aikaa. Työmatkaan kuuluvan ajan tarkastelussa huomioidaan joukkoliikenteen, polkupyörän ja oman auton käytön mahdollisuus sekä mahdollisuus kävellä työmatka. (Mitä karenssi tarkoittaa? 2015.) Työllistämistoimenpiteiden piirissä käytettävä määritelmä viittaa siis lähinnä henkilökohtaisiin työssäkäyntialueisiin, sillä siinä alue määritetään työnhakijan asuinpaikasta lähtien.

Alueelliset erot väestö- ja työvoimarakenteissa näyttävät kasvavan. Jatkuvan muuttovoiton alueita on yhä harvempia. Muuttovoittoisille alueille muuttaa nuorta ja koulutettua työvoimaa, mikä vaikuttaa alueen työmarkkinoihin ja palvelutarpeisiin. Vastakohtana ovat maaseutumaiset muuttotappiolliset alueet, joissa työvoima on ikääntyvää ja huoltosuhde on kasvava. Lisäksi on aluekeskuksia, jotka ovat muuttovoittoisia, mutta joissa nuori työvoima viipyy vain väliaikaisesti. Alueiden välinen muutto näyttäisi vaikuttavan työmarkkinoiden rakenteeseen yhtä lailla kuin työllisyydessä tapahtuneet muutokset. Muuttoliike eriyttää työmarkkinoita alueellisesti ja alueiden erilaiset työvoimaryhmät aiheuttavat sen, että liikkuvuuden muodot poikkeavat toisistaan. (Koistinen 2014, 139.) Eroista johtuen työ- ja elinkeinotoimistojen alueilla työmarkkinoiden haasteet ovat vaihtelevia ja työvoimapolitiikan sisällön eriyttäminen onkin tarpeen.

3 TYÖMARKKINOIDEN RAKENNUMUUTOKSET

Paikallisten työmarkkinoiden määrittelyn jälkeen on tarkoituksenmukaista tarkastella toista keskeistä ilmiötä tässä tutkimuksessa eli äkillisiä rakennemuutoksia. Ennen varsinaisiin äkillisiin rakennemuutoksiin siirtymistä keskitytään rakennemuutoksiin yleisemmällä tasolla. Tässä luvussa luodaan katsaus Suomen työmarkkinoita kohdanneisiin suurimpiin rakennemuutoksiin. Kehitystä tarkastellaan myös kansainvälisessä kontekstissa.

Työmarkkinoiden rakennemuutokset ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa talouden kehityksen kanssa. Talouteen kohdistuvat nousu- ja laskusuhdanteet vaikuttavat työmarkkinoiden toimintaan niin välillisesti kuin välittömästäkin näkyen muun muassa työllisyyden kehityksen muutoksina. Toisaalta vaikutussuhde toimii myös toiseen suuntaan, sillä työmarkkinoiden toimivuus ja työvoiman soveltuvuus sekä liikkuvuus luovat edellytyksiä talouden rakennemuutoksilla ja kilpailukyvyille. (Koistinen 2014, 19.) Rakennemuutoksen taustalla nähdään modernin kasvuteorian mukaan olevan kaksi päätekijää, jotka ovat toimialojen teknologisen kehityksen ja tuottavuuskasvun erot sekä kulutuksen painopisteen siirtyminen palveluihin. Teknologinen kehitys on vapauttanut työpanosta ensin maataloudesta teollisuuteen ja myöhemmin palveluihin. Tuottavuuden kasvun ansiosta kulutustavaroiden hinnat ovat alentuneet kasvattaen kuluttajien ostovoimaa, mikä on merkinnyt palveluiden hyödyntämisen lisääntymistä. (Honkatukia 2015, 36.)

Suomen tuotantorakenteen muutosta kuvaa siirtyminen alkutuotannosta teollisuuteen ja palvelutalouteen sekä myöhemmin ICT-alan merkityksen kasvu. Maa- ja metsätalous oli suomalaisessa yhteiskunnassa pitkään merkittävä toimeentulon lähde, aina 1960-luvulle asti. Tuolloinen rakennemuutos merkitsi siirtymistä maatalousyhteiskunnasta kohti palveluyhteiskuntaa. (Vartia & Ylä-Anttila 2005, 77.) Palveluiden työvoimaosuuden kasvu kiihtyi 1980-luvulla erityisesti julkisella sektorilla liittyen hyvinvointivaltion laajenemiseen, mikä vaikutti erityisesti kunta- ja kaupunkikeskusten työllisyyteen (Koistinen 2014, 60). Vaikka teollisuuden osuus oli Suomessa jo aiemmin lähtenyt kasvuun, ei sen työvoimaosuus noussut milloinkaan yhtä suureksi kuin läntisessä Euroopassa yleensä. Teollisuuden osuus kansantaloudesta kääntyi laskuun palveluiden osuuden voimistuessa 1980-luvulla, mutta 1990-luvun laman jälkeen kehityssuunta muuttui päinvastaiseksi. Rakennemuutos ilmeni teollisuustoiminnan rakenteessa, kun sähkö- ja elektroniikkateollisuus nousi suurimmaksi teollisuudenalaksi ja metsäteollisuus menetti asemaansa. (Vartia & Ylä-Anttila 2005, 80–89.) Alan kasvua kesti kaksi vuosikymmentä, kunnes kasvukausi päättyi tuhansien työntekijöiden irtisanomisiin. Kasvuun vaikutti erityisesti globaaliksi toimijaksi noussut Nokia sekä sen mukana kasvaneet alihankinta- ja sopimusyritykset. (Koistinen 2014, 61.)

Laman jälkeinen sähkö- ja elektroniikkateollisuuden kasvu päättyi alaan kohdistuneeseen rakennemuutokseen, jonka vuoden 2008 finanssikriisi sai aikaan. Myös Nokia-konserniin liittyneet alat olivat rakennemuutoksen kohteina. (Mts. 47.) ICT-alan irtisanomiset ovat muihin joukkoyrityksiin verrattaessa kohdistuneet heterogeenisempaan työntekijöiden joukkoon, johon kuuluu myös paljon korkeasti koulutettua työvoimaa (Ålander & Sillanpää & Nevalainen 2014, 15). Keskeinen haaste Suomen työmarkkinoiden tulevaisuudessa tulee olemaan väestörakenteen epäedullinen kehitys, jolloin voidaan puhua työvoiman rakennemuutoksesta. Työikäisen väestön määrän laskun ennakoidaan jatkuvan seuraavan vuosikymmenen ajan rajoittaen kansantuotteen kasvua ja hankaloittaen julkisten palveluiden rahoittamista. (Honkatukia 2015, 35.)

Teollisuuden murroksen rinnalla sekä julkisten että yksityisten palvelujen osuudet ovat kasvaneet Suomen toimialarakenteessa ja kehityksen arvioidaan jatkuvan tulevaisuudessakin. Nopeammin kasvavia palvelutoimialoja ovat julkiset palvelut ja yksityisistä palveluista erityisesti liike-elämän palvelut ja informaatio- ja viestintäpalvelut sekä tutkimus ja tuotekehitys. Rakennemuutos ei ole siis tarkoittanut ainoastaan maatalouden ja teollisuuden työpaikkojen vähenemistä, vaan myös palvelualan työpaikkojen lisääntymistä ja palvelutoimialojen merkityksen kasvua. (Mts. 35–44.) Elinkeino- rakenteen muutos on ollut Suomessa poikkeuksellisen voimakasta. OECD-maista vain Kreikassa maatalousväestö on vähentynyt vuoden 1960 jälkeen yhtä nopeasti kuin Suomessa ja myös palveluelinkeinot ovat Suomessa yleistyneet nopeammin kuin muualla. (Koskinen ym. 2007, 250–251.)

Toimialojen rakennemuutokset ovat heijastelleet talouden kehitystä. Erityisesti muutokset teollisuuden toimialalla ovat olleet näkyviä laskusuhdanteiden aikaan, jolloin taas julkisen sektorin osuudessa on tapahtunut kasvua. (Mts. 36–37.) Voimakkaimmin työmarkkinoiden toimintaan ovat Suomessa vaikuttaneet 1990-luvun lama ja vuoden 2008 finanssikriisi, joiden vaikutukset kohdistuivat eri aloihin ja näin ollen myös eri tavalla profiloituvaa työvoimaa. Taloudellinen taantuma 1990-luvulla vaikutti laajasti koko Suomen talouteen kohdistuen kuitenkin ensisijaisesti perinteisiin tuotannon aloihin, kuten pankki- ja rahoitusalaan sekä metsäteollisuuteen ja siihen kytköksissä oleviin aloihin (Koistinen 2014, 47). Laman jälkeen teollisuuden tuottavuus kasvoi nopeasti, mutta kasvun käänköpuolena on ollut työttömyyden jääminen korkeaksi. Tuottavuudeltaan heikommat yritykset ja toimipaikat ovat lopettaneet toimintonsa ja uusien teknologioiden käyttöönotto on johtanut monesti yritysten ja organisaatioiden muutoksiin vähentäen työpaikkoja. Myös kysyntä on kohdistunut aiempaa voimakkaammin korkeasti koulutettuihin ammattiosajoihin. (Vartia & Ylä-Anttila 2005, 84–85.)

Teollisuuden rakennemuutokset ovat olleet päätoimialojen välillä pieniä ja suuret muutokset ovatkin tapahtuneet pääasiassa toimialojen sisällä. Toimialojen sisäiset muutokset ovat kohdistuneet tuoterakenteeseen, tuotantopanosten käyttöön ja yritysraakenteeseen. Suomessa metsäsektori on ollut perinteisesti merkittävä teollisuuden klusteri ja aluksi teollisuuden kasvu olikin pääasiassa luonnonvaroihin perustuvaa. Suomessa suuri osa muuta teollista toimintaa on syntynyt metsäsektorin vaikutuksesta ja näin ollen sen merkitys on ollut maamme teollisuustoiminnassa huomattava. (Mts. 85–87.) Metsäteollisuuden toimiminen suuryritysten varassa ja kansainvälistyminen sen rinnalla ovat kuitenkin johdaneet alan työvoimaosuuksien romahtamiseen. Vuosien 2000–2010 aikana suurten metsä- ja puualan yritysten työpaikkojen määrät vähenivät Suomessa 25 000 työpaikalla, mikä on vuosikymmenen takaiseen verrattuna tarkoittanut alan työpaikkojen puolittumista. (Lukkari 2011)

Myös elektroniikka- ja teknologiateollisuuden alalla kansainvälistyminen on merkinnyt työpaikkojen vähenemistä kotimaassa. Alan kasvua kesti vielä vuosiin 2007–2008 saakka ja uusia työpaikkoja syntyi kysynnän kohdistuessa ensisijaisesti hyvin koulutettuun työvoimaan. Alan kasvukeskuksia syntyi osaavan työvoiman keskittymiin Oulun, Jyväskylän, Tampereen, Salon ja Helsingin seuduille. (Koistinen 2014, 61–66.) Vuosien 2000–2010 aikana teknologiateollisuuden työpaikat vähenivät kotimaassa noin 20 000 työpaikalla (Lukkari 2011). Toimialojen maantieteellinen keskittyminen on merkinnyt rakennemuutosten vaikutusten kohdistumista entistä voimakkaammin tietyille alueille vaikuttaen näin alueiden kehitykseen ja työllistymismahdollisuuksiin paikallisilla työmarkkinoilla (Koistinen 2014, 59).

Suuryritysten toiminta on muovannut Suomen työmarkkinoita voimakkaasti, vaikka suurin osa Suomessa toimivista yrityksistä on pieniä tai keskisuuria. Suuryritykset ovat kuitenkin usein tiettyyn toimialaan tukeutuvia ja alueellisesti keskittyneitä, jolloin niiden toiminnassa ilmenevät muutokset vaikuttavat erityisesti paikallisiin työmarkkinoihin. Monet paikkakunnat ovatkin Suomessa kehittyneet yhden tai kahden suuryrityksen varassa. (Mts. 63.) Esimerkiksi vuonna 2004 Suomen seutukunnista kahdessakymmenessä suurimman yrityksen osuus oli yli viidenneksen kaikista alueella sijaitsevien yritysten henkilöstöstä. Kymmenessä seutukunnassa osuus oli jo lähes kolmanneksen. (Rajaniemi 2006.) Vuosien 2000–2010 aikana kahdenkymmenen työvoimaosuusiltaan suurimman yrityksen irtisanomiset ovat kohdistuneet noin 60 000 työntekijään Suomessa samalla kun yritykset ovat kasvattaneet työntekijämääräänsä ulkomailla sijaitsevilla yksiköissä (Lukkari 2011). Suuryritysten tuotannon supistumiseen ovatkin olennaisesti vaikuttaneet kansainvälistyminen ja tuotantolaitosten siirtäminen muihin maihin. Aluetalouteen ja paikallisiin työmarkkinoihin kohdistuneet vaikutukset ovat

olleet merkittäviä. Suuryritysten toimintaan liittyy siis suurempia riskejä, sillä talouden globalisoituminen merkitsee jatkuvaa rakennemuutosta. (Koistinen 2014, 64–66.)

Kuten edellä esitettiin, Suomen työmarkkinoita ja niiden toimintaa ovat muovanneet erityisesti 1990-luvun lama sekä vuoden 2008 finanssikriisistä aiheutunut kansainvälinen talouden taantuma, joiden vaikutukset ovat kohdistuneet eri tuotannonaloihin ja työvoimaan. Koska tämän tutkimuksen aineiston ajankohta sijoittuu 2000-luvulle, on paikallaan vielä keskittyä finanssikriisin vaikutuksiin Suomen työmarkkinoilla hieman tarkemmin. Tässä luvussa tuotiin jo aiemmin esiin kriisin vaikutuksia tuotantorakenteeseen, joten seuraavaksi tarkastellaan pääasiassa työllisyyden kehitystä kriisin aikana ja sen jälkeen. Jotta Suomen tilanteen mahdollinen erityisyys saataisiin esille, verrataan Suomen tilannetta yleiseen kehityslinjaan lähinnä Euroopassa.

Finanssikriisin vaikutuksia Euroopassa kuvaa bruttokansantuotteen yli neljän prosentin lasku, teollisuuden tuottavuuden jyrkkä lasku sekä työttömyyden kohdistuminen kymmenesosaan taloudellisesti aktiivisesta väestöstä. Työllisyyden heikentyvää kehitystä jatkui aina vuoteen 2010 saakka ja erityisesti vuosi 2009 vaikutti Euroopan työmarkkinoihin voimakkaasti. Talouskriisin vaikutukset EU-maiden työllisyyteen ovat kuitenkin olleet voimakkuudeltaan hyvin vaihtelevia. Erityisesti Espanja ja Baltian maat ovat kärsineet työllisyyden heikkenemisestä ja Suomeen verrattuna vaikutukset työllisyyteen ovat olleet näissä maissa jopa kolminkertaiset. Vuoden 2010 jälkeen työttömyysasteiden kehitys alkoi Euroopassa viimein stabilisoitua. Työmarkkinoiden sopeutuminen onkin tapahtunut hitaammin kuin talouden elpyminen, joka alkoi jo vuotta aikaisemmin. Talouden heikkeneminen on kuitenkin ollut muutamaa EU:n jäsenvaltiota lukuun ottamatta paljon voimakkaampaa kuin työllisyyden heikkeneminen. Vaikutuksia työllisyyteen ovat osaksi hillinneet työelämän joustot, kuten työaikojen lyhentäminen. Työllisyyden kehitys on Suomessa ollut samansuuntaista kuin Euroopassa yleisesti, eli vuodet 2008–2010 ovat vaikuttaneet työllisyyteen pääosin negatiivisesti. (Employment in Europe 2010, 17–29, 72.)

Suomessa työvoiman kysyntä laski finanssikriisin vaikutuksesta vuonna 2008. Laskusta huolimatta työvoiman kysyntä pysyi Suomessa suhteellisen korkealla tasolla verrattaessa muihin EU-maihin, joissa uusia työpaikkoja syntyi kyseisenä ajankohtana huomattavasti vähemmän. Finanssikriisin aikana Suomi onkin ollut yksi vahvimmistä EU-maista, kun tarkastellaan työvoiman kysyntää. Työmarkkinoiden dynamiikkaa Euroopassa on kuvannut uusien työpaikkojen määrän lasku ja uusien työttömyysjaksojen lisääntyminen. Uuden työn aloittaneiden määrän lasku on kuitenkin ollut voimakkaampaa suhteessa työmarkkinoilta poistuneiden määrän lisääntymiseen aina vuoteen 2010 asti.

Vuosien 2008–2010 aikana työpaikkoja on hävinnyt selvästi enemmän kuin niitä on luotu. (Mts. 22–29.)

Vaikeista työmarkkinatilanteista huolimatta työvoimaan osallistumisessa ei ole EU-tasolla tapahtunut suuria muutoksia finanssikriisin aikana. Tässä mielessä kehitys on ollut Euroopassa toisenlaista kuin Yhdysvalloissa, jossa heikkenevä työllisyystilanne on laskenut työvoimaan osallistumista voimakkaasti. Vaikka työttömyys on Euroopassa lisääntynyt, ei se ole Yhdysvaltoihin verrattuna ollut yhtä voimakasta. Finanssikriisin aikana työttömyysasteet ovat pysyneet Suomessa EU:n keskitason alapuolella ja vuonna 2010 työttömyysasteessa tapahtui jo alenemista. Monessa muussa EU-maassa työttömyysasteet ovat olleet selvästi korkeampia ja niiden tasossa on tapahtunut joko nousua tai stabilisaatiota. (Mts. 34–38.) Vaikka moniin muihin EU-maihin verrattuna Suomi näyttää sopeutuneen suhteellisen hyvin finanssikriisin aiheuttamiin muutoksiin työmarkkinoilla, ei Suomeen kohdistuneita rakennemuutoksia voida tällä perusteella vähätellä. Joukkoirtisanomisten vaikutukset korostuvat Suomessa, sillä työmarkkinat ovat eriytyneet alueellisesti pitkien etäisyyksien ja haja-asutuksen vuoksi. (Tervo & Korhonen 1994, 1). Vertailun keskeisenä antina voidaan esittää, että työmarkkinoiden dynamiikassa on tapahtunut myös kansainvälisesti suuria muutoksia ja nämä kansainväliset trendit heijastuvat myös maamme työmarkkinoiden toimintaan.

Taloudellisten riskien haittavaikutuksia voidaan ehkäistä ja lieventää muun muassa työvoimapolitiikan, uudelleen koulutuksen sekä sosiaaliturvaan liittyvin keinoin (Koistinen 2014, 19). Rakennemuutostilanteissa julkinen sektori on ollut aktiivinen toimija, ja Suomessa työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin on lähtökohtaisesti panostettu taloudellisesti tarkastellen paljon. (EU synthesis report 2010, 14; Koistinen 2014, 47). Rakennemuutokset ovat toisinaan jossain määrin ennakoitavissa, mutta toisinaan elinkeinoelämän rakenteet uudistuvat ja muuttuvat niin nopeasti, ettei muutokseen ole pystytty varautumaan etukäteen. Tällöin puhutaan äkillisistä rakennemuutoksista. (Hokkanen ym. 2015, 58; Rakennemuutos 2015). Seuraavassa luvussa keskitytään nimenomaan äkillisiin rakennemuutoksiin ja niihin reagoimiseen Suomessa.

3.1 Äkillisen rakennemuutoksen alueet

Rakennemuutoksia voidaan arvioida erilaisista teoreettisista lähtökohdista käsin, erilaisin aineistoin ja eri intressiryhmien näkökulmasta. Taloustieteessä on yleisesti ajateltu, että rakennemuutokset ovat osa normaalia aluekehitystä ja liiketoiminnan uudistumista. Toisinaan kehitystä pystytään jossain

määrin ennakoimaan, jolloin rakennemuutoksiin voidaan varautua etukäteen eri keinoin. Yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutoksiin suhtautuminen ennakoivasti nopeuttaakin rakennemuutoksista selviämistä. Joskus kuitenkin rakennemuutokset saattavat olla äkillisiä aiheuttaen merkittäviä uhkia alueiden kehitykselle. Erityisesti yksipuolisen elinkeinorakenteen alueilla työpaikkojen merkittävä väheneminen tai tuotantoyksiköiden lopettaminen on vakava uhka alueelliselle kehitykselle ja paikallisten työmarkkinoiden toiminnalle muun muassa irtisanottujen uudelleen työllistymisen hankaloituessa. (Hytönen ym. 2011, 1; Rakennemuutos 2015.) Rakennemuutosprosessi ei muuta ainoastaan paikallisia olosuhteita, vaan myös paikalliset muutokset vaikuttavat siihen, millaiseksi rakennemuutosprosessi lopulta muotoutuu (Häkli 1999, 116). Rakennemuutos voi kohdistua alueeseen, yritykseen tai kokonaiseen toimialaan (Hokkanen ym. 2015, 58). Useat yritykset sekä toimialat ovat alueellisesti keskittyneitä, jolloin alueellinen erilaistuminen ja rakennemuutokset ovat usein sidoksissa toisiinsa.

Suomessa työ- ja elinkeinoministeriö on toimeenpannut toimintamallin äkillisten rakennemuutosten vaikutusten lieventämiseksi. Sitten toimintamallia on uudistettu liittämällä siihen myös ennakkoivaa hallintamallia pyrkimyksenä parantaa rakennemuutoksiin varautumista ja niiden hoitamista. Toimintamallin uudistaminen on johtanut siihen, että äkillisen rakennemuutoksen alueeksi nimeämisen kriteereitä on tiukennettu. Tätä uutta toimintamallia koskevat linjaukset hyväksyttiin vuoden 2014 lopussa. (Alueiden kehittäminen 2014.) Tämän tutkimuksen aineiston ajankohtana sijoittuu vuosille 2006–2012 kohteenaan kyseisenä ajankohtana äkillisen rakennemuutoksen alueiksi nimetyt seudut. Koska uusi toimintamalli ei aineiston ajankohtana ollut vielä käytössä, keskitytään tässä luvussa käsittelemään äkillisen rakennemuutoksen toimintamallia sellaisena, kuin se oli ennen ennakoivan näkökulman mukaantuloa.

Alueiden kehityksen tukemiseksi ja työttömyyden pitkittämisen estämiseksi valtio on vuodesta 2007 lähtien tukenut äkillisten rakennemuutosten alueita perustamalla työryhmän vastaamaan äkillisiin rakennemuutoksiin reagoinnista (Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen 2012, 7). Rakennemuutoksiin on reagoitu tätä ennenkin, mutta erityistä työryhmää asian hoitamiseksi ei vielä ollut. Tällöin toimenpiteet tulivat yleensä liian myöhään tai jäivät toteutumatta ja vaikutukset alueiden kehittymisen kannalta jäivät usein merkityksettömiksi. (Mäkitalo & Paasivirta 2011, 72.) Äkillisen rakennemuutoksen toimintamalliin kehittäminen aloitettiin vuonna 2006 Kouvolan Voikkaan paperitehtaan sulkemisen jälkeen (Felin & Mella 2013, 6). Työ- ja elinkeinoministeriö on asettanut rakennemuutoksen reagointiryhmän käynnistämään toimenpiteet välittömästi merkittävien irtisanomisten tapah-

duttua. Ryhmässä työ- ja elinkeinoministeriö sekä valtioneuvosto yhdessä koordinoivat toimenpiteiden valmistelua ja ovat yhteydessä hallituksen avainministereihin. Rakennemuutoksesta kärsivälle alueelle organisoidaan alueellinen rakennemuutostyöryhmä, jossa ovat yleensä mukana edustajat ELY-keskuksesta, kunnasta, irtisanovasta yrityksestä, työ- ja elinkeinotoimistosta, paikallisesta elinkeinoyhtiöstä sekä irtisanovan yrityksen työntekijöistä. Valtioneuvosto vastaa alueen nimeämisestä äkillisen rakennemuutoksen alueeksi ja myöntää rahoituksen toimenpiteiden tueksi. (Hytönen ym. 2011, 1.)

Äkillisen rakennemuutoksen alueiden nimeäminen tehdään työryhmän luoman harkinnanvaraisen kriteeristön puitteissa. Arvioinnin lähtökohtana huomioidaan koko maan taloudellinen tilanne tarkoittaen, että pelkän suhdannetilanteen aiheuttamiin irtisanomisiin ei reagoida äkillisinä rakennemuutoksina. (Mts. 1.) Koska kriteerit eivät perustu säädöksiin, käytetään alueiden nimeämisessä tapauskohtaista harkintaa. Valtioneuvosto nimeää rakennemuutosalueet työryhmän tekemän esityksen perusteella. Myös alueet voivat tehdä työryhmälle ehdotuksen rakennemuutosalueeksi nimittämiseksi, mutta varsinaisesti status ei ole hakemuksesta myönnettävä. Alueiden omat ehdotukset eivät välttämättä toteudu ja toisaalta työryhmässä on käsitelty alueiden tilannetta ilman nimenomaiselta alueelta tullutta ehdotusta. Nimeämisessä on käytetty pääsääntöisesti seutukuntajakoa, mutta myös yksittäisiä paikkakuntia on nimetty äkillisen rakennemuutoksen alueiksi. (Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen 2012, 22.)

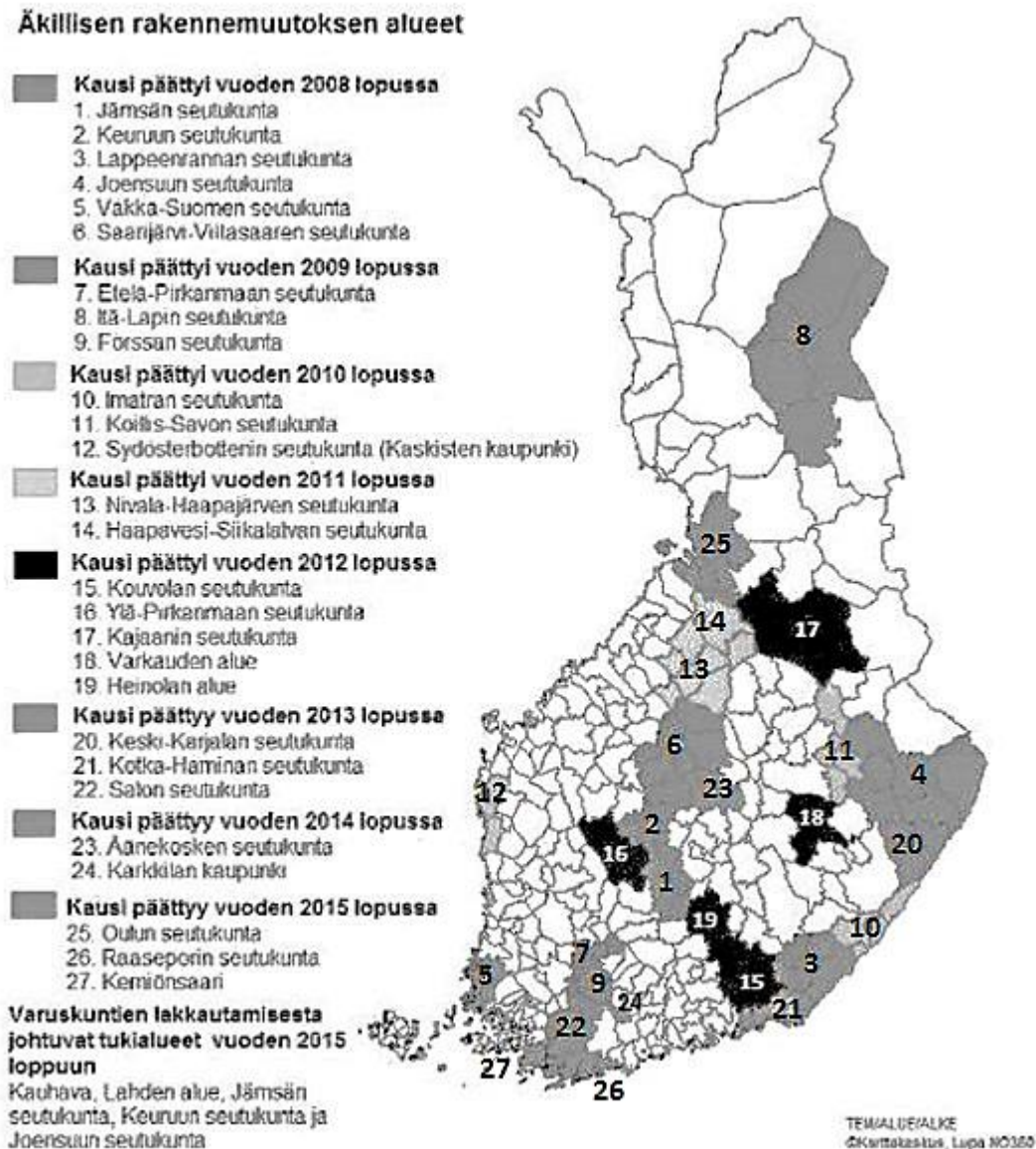
Arviointi äkillisen rakennemuutosten seurauksista ja vaikutuksista tehdään suhteutettuna alueen työllisyyteen, tuotantotoimintaan ja elinkeinorakenteeseen (Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2013). Alueiden nimeämisessä keskeisenä kriteerinä on ollut, että työpaikkavähennys on yli 1,5 prosenttia seutukunnan tai työssäkäyntialueen työpaikkojen kokonaismäärästä. Kerralla irtisanottujen määrä on ollut yleensä vähintään 150–200 henkilöä. Alueen työttömyysastetta ja laskennallista työttömyysastetta tarkastellaan tilanteessa, jossa kaikki irtisanotut jäisivät työttömiksi. Tavallisesti on selvitelty myös rakennemuutoksen vaikutuksia alihankintaketjuissa ja -verkostoissa. Nimeämisen yhteydessä on arvioitu rakennemuutoksen aiheuttamien ongelmien kestoja sekä alueen tuotantorakenteen uudistumisen mahdollisuuksia ja tätä kautta uusien työpaikkojen tarjoamisen mahdollisuuksia. Kriteereihin on sisältynyt myös, että irtisanottujen työllistymistä hankaloittaa korvaavien työmarkkinoiden etäisyys tai rakenne. (Felin & Mella 2013, 5; Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen 2012, 22.) Näin myös ajatus paikallisista työmarkkinoista on määritellyt alueiden kehittymismahdollisuuksien näkymien tarkastelua.

Rakennemuutostyöryhmä tekee valtioneuvostolle ehdotuksen alueille kohdennettavista resursseista. Rahoituksen jakaminen tapahtuu käytännössä sen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY-keskus) kautta, jonka alueella rakennemuutosalue sijaitsee. Tukien maksaminen tapahtuu hankkeiden edetessä alueella ja ne jaetaan myöntövaltuuksina, jolloin ELY-keskus voi tehdä sitoumuksia valtionavustuksista. Rahoituksen määrä ei ole vakio, vaan myönnetyt resurssit ovat vaihdelleet alueittain. Työ- ja elinkeinoministeriö on kuitenkin ohjeistanut ELY-keskuksia myöntämään tukirahat enimmäismääräisinä, vaikka tavallisesti enimmäistason tukia myönnetään ainoastaan erityisten syiden perusteella. Rakennemuutostuen enimmäistasot vaihtelevat alueittain ja yrityksen koon mukaan. Suurimmat enimmäiskorvaukset ovat suuntautuneet pääasiassa Itä- ja Pohjois-Suomeen, joiden alueella työmarkkinoiden alueellinen eriytyminen on voimakkaampaa. Yleisesti rahoituksen ehtona on ollut, että alueelle on koottu paikallinen työryhmä koordinoimaan rakennemuutoksen hoitamista ja toimenpiteiden kohdentamista. (Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen 2012, 23–24.) Rakennemuutostoimenpiteisiin on vuoden 2012 tietojen perusteella käytetty keskimäärin 44 miljoonaa euroa vuodessa. Tämän lisäksi muutosturva ja yritystuki voidaan nähdä rakennemuutosten vaikutusten lieventämisen keinoina, vaikka niitä ei olekaan kohdennettu nimenomaisesti äkillisten rakennemuutosten hoitoon. (Hokkanen ym. 2015, 60.)

Tuotantorakenteen äkillinen heikkeneminen on Suomessa kohdistunut erityisesti alueisiin, joilla metsäteollisuuden harjoittaminen on ollut vahvaa. Vuosien 2004–2013 aikana metsäteollisuuden tuotantokapasiteetti on pienentynyt kolmanneksella ja työntekijöiden määrä on vähentynyt yli 20 000 henkilöllä. Viime vuosina myös ICT-alaa on koetellut voimakas rakennemuutos erityisesti Nokian ja Microsoftin toimintojen supistumisen myötä. (Mts. 59–60.) Metsäteollisuuden ja ICT-alan lisäksi toimintojen voimakasta supistamista on tapahtunut myös metallien valmistuksessa sekä kone- ja laitevalmistuksessa. Nämä alat ovatkin erityisen herkkiä kiristyvälle kilpailulle ja globaalin talouden suhdannevaihteluille. (Felin & Mella 2013, 2.) Alueiden lisäksi myös toimialoja voidaan nimetä äkillisen rakennemuutoksen toimialoiksi (Hytönen ym. 2011, 1).

Vuosien 2007–2014 aikana äkillisen rakennemuutoksen alueiksi on nimetty yhteensä 32 aluetta, kun vielä vuosien 2007–2011 nimettyjä alueita oli 22 (Hytönen ym. 2011, 2; Hokkanen ym. 2015, 60). Alueista 29 on seutukuntia ja 3 yksittäisiä kuntia. Alueiden lisäksi meriteollisuus ja ICT-toimiala on nimetty äkillisen rakennemuutoksen toimialoiksi. Äkillinen rakennemuutos on vaikuttanut moniin alueisiin erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa, mutta myös muualla maassa. Supistamistoimenpiteet ovat usein kohdistuneet perinteisille teollisuusseuduille, joista useat ovat pienempiä kaupunkikeskuk-

sia tai maaseutukeskuksia. Rakennemuutos on kohdistunut kuitenkin myös moniin suuriin keskuksiin, esimerkiksi Ouluun, Jyväskylään ja Joensuuhun. Yhteistä kaikille alueille on ollut riippuvuus muutamasta suuresta yrityksestä ja julkisen sektorin työpaikoista ja rahoituksesta. (Felin & Mella 2013, 2.) Äkillisen rakennemuutoksen alueet on esitetty kartassa 1.

Lähde: Felin & Mella 2013

Kartta 1. Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2013

Äkillisen rakennemuutoksen alueilla on irtisanottu yhteensä noin 16 000 henkilöä vuosien 2007–2013 aikana (Hokkanen ym. 2015, 60). Irtisanotuiksi tulleiden määrät ovat vaihdelleet alueittain alhaisimman irtisanottujen määrän ollen noin 150 henkilöä ja korkeimman noustessa yli 3 500 henkilöön (Felin & Mella 2013, 3–4). Irtisanottujen määrien vertailu ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista,

sillä lukumäärät eivät itsessään kerro rakennemuutoksen alueellisista vaikutuksista. Alueiden välillä ilmenee eroja työmarkkinoiden koossa ja rakenteessa, jolloin irtisanottujen määrät saavat merkityksensä alueellisessa kontekstissa. Irtisanotuista on työllistynyt avoimille työmarkkinoille noin 43 prosenttia, kymmenesosa on työllistynyt tukitoimin tai on koulutuksessa, noin kuudesosa on eläkkeellä tai sitä odottamassa ja kuudesosa on jäänyt työttömäksi. Irtisanotuista työttömäksi jääneitä ja eläkettä odottavia on yhteensä noin viidesosa. (Hokkanen ym. 2015, 60.)

Rakennemuutosten hoitamiseen osoitetaan varoja eri rahoituslähteistä. Rakennemuutosrahoitus on yritysten osalta painottunut Etelä-Suomeen. Tehtaiden sulkeminen on kohdistunut voimakkaasti Kaakkois-Suomeen, jossa myös yritysavustuksia on jaettu eniten. Vähiten avustuksia on jaettu Lapissa. Tämä ei kuitenkaan kerro siitä, että tukia olisi tietoisesti kohdennettu juuri Etelä-Suomeen, vaan avustusten kohdentumiseen on vaikuttanut luonnollisesti yritysten voimakkaampi keskittymisen maamme eteläisiin osiin. Rahoitusta on suunnattu useille yritystoiminnan osa-alueille, joista suurimpana yksittäisenä alana ovat korostuneet erilaiset metallipajat. Pääsääntöisesti avustukset on myönnetty investointihyödykkeiden hankintaan, mutta aloittavissa tai laajentavissa pienissä yrityksissä avustuksia on voitu myöntää myös palkkamenoihin. Rakennemuutospaikkakunnille myönnettystä rahoituksesta vain osa kuluu kuitenkin yritystukiin. Rahoituksella avustetaan myös infrastruktuuriin liittyviä investointeja, jotka voivat olla joko asukkaita tai yritystoimintaa palvelevia. Lisäksi työvoimapoliittiset toimenpiteet, kuten työvoimakoulutus ja palkkatuki, kuuluvat rahoituksen piiriin. Näitä toimenpiteitä ei kuitenkaan ole tarkoitettu nimenomaisesti rakennemuutoksesta johtuen irtisanotuiksi tulleille, vaan kaikille alueen työttömille. Rakennerahastovaroista suurin menoerä on suuntautunut työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin. (Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen 2012, 25–28.)

Rakennemuutoksen vaikutusten lieventämiseksi tukea voi saada myös vuonna 2007 perustetusta Euroopan globalisaatiorahastosta (EGR). Rahaston perimmäisenä tarkoituksena on tukea maailmankaupan muutosten tai maailmanlaajuisen finanssi- ja talouskriisin vuoksi työttömiksi jääneiden työllistymistä. Työllistymistä edistetään tarjoamalla tukea työnhakuun, koulutukseen ja yrittäjyyteen, mutta yritysten liiketoimintaan rahoitusta ei voi käyttää. Globalisaatiorahaston vuotuinen enimmäisbudjetti on 150 miljoonaa euroa. Jäsenvaltio voi saada tukea esimerkiksi silloin, kun suuryritys on suljettu tai tehdas siirretty Euroopan unionin ulkopuolelle. Tuen saamisen ehtona on, että yhden yrityksen työntekijöitä on jäänyt yli 500 työttömiksi, kun lasketaan mukaan myös yrityksen alihankkijoiden ja jat-

kojalostajien työntekijät. Vaihtoehtoisesti tukea myönnetään, kun suuri määrä saman alan työntekijöitä jää työttömiksi samalla maantieteellisellä alueella tai lähialueilla. (Euroopan globalisaatiorahasto 2013.)

Suomessa globalisaatiorahaston toimintaa hallinnoi työ- ja elinkeinoministeriö ja toimeenpanevana virkamiehenä toimii ELY-keskus yhdessä työ- ja elinkeinotoimiston kanssa. Vuoteen 2015 mennessä Suomi on hakenut EGR-tukea viidesti. Hakemuksista kolme on kohdistunut ICT-alalle, mikä kuvaa toimialan voimakasta rakennemuutosta. Rahaston tukea on haettu ensimmäisen kerran vuonna 2007 Joensuun Perloksen irtisanomisten johdosta. Nokian merkitystä Suomen työmarkkinoilla on kuvannut se, että EGR-tukea on haettu Nokian irtisanomisten johdosta kahdesti: vuonna 2012 Varsinais-Suomen alueelle ja vuonna 2013 Uudellemaalle, Varsinais-Suomeen, Pirkanmaalle ja Pohjois-Pohjanmaalle. Vuonna 2014 tukea haettiin meriteollisuuden rakennemuutoksesta johtuneen STX Finlandin Rauman telakan sulkemisen vuoksi. (Euroopan globalisaatiorahasto 2013; Ålander ym. 2014, 15.) Viimeisin tukihakemus on tehty vuoden 2015 alussa Broadcomin lopettamispäätöksen johdosta. Irtisanomiset ovat kohdistuneet entisiin Nokian työntekijöihin suurimmilta osin Oulussa, mutta myös Salossa, Helsingissä ja Tampereella. (EGF/2015/001; Broadcom irtisanoo 600 Suomesta.) EGR-hakemusten määrä on lisääntynyt koko Euroopassa selvästi vuoden 2009 jälkeen. Euroopan unionin tasolla tarkasteltuna Suomi on hakenut tukea harvemmin kuin monet muut jäsenvaltiot. Esimerkiksi Espanjassa tuen hakeminen on Suomeen verrattuna ollut yli neljä kertaa yleisempää ja Alankomaissa kolme kertaa yleisempää. Myös tukien rahalliset määrät ovat olleet osittain matalampia Suomessa, mutta esimerkiksi Nokian irtisanomisille myönnetty tuki on ollut kohtalaisen suuri. Tukien suuruuteen on osin vaikuttanut irtisanotuksi tulneiden määrä, mutta osin myös työmarkkinoiden koko ja sijainti. (Applications 2015.)

Rakennemuutospaikkakunnille myönnettyjen erityistukien määriä voidaan loppujen lopuksi pitää melko pieninä, jos niitä verrataan muuhun aluepoliittiseen rahoitukseen. Esimerkiksi vuonna 2010 nimenomaisesti alueiden kehittämiseen kohdennettiin talousarvioesityksen määrärahoista noin 600 miljoonaa euroa. Myös kuntien valtionosuuksissa ja maataloustuissa voidaan nähdä aluepoliittisia elementtejä. Nämä ovat olleet syrjäseuduilla ja pohjoisessa suurempia kuin etelässä. Täten aluepoliittisen kokonaistuen laskeminen on pitkälti määrittelykysymys. Lisäksi rakennemuutostukien vaikutuksia on hankala erottaa muusta aluepoliittisesta tuesta. (Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen 2012, 29.)

On huomioitava, että rakennemuutos voi olla luonteeltaan vaihtelevaa, jolloin aluetalouksien ja paikallisten työmarkkinoiden sopeutumisen keinot saattavat vaihdella. Rakennemuutoksesta voidaan puhua niin sanotusti perinteisenä tai uudentyypeisenä rakennemuutoksena. Aikaisempina vuosina rakennemuutostoimenpiteisiin on ryhdytty lähinnä valmistavan teollisuuden paikkakunnilla, joihin perinteisenä pidetyt rakennemuutokset ovat yleensä kohdistuneet. Ensimmäiset merkit uudentyypeisestä rakennemuutoksesta näkyivät Suomessa vuoden 2009 keväällä, kun Jyväskylän seudulla Nokia ja Metso supistivat henkilöstöään ja liiketoimintaansa. Uudentyypeinen rakennemuutos koskettaa erityisesti tutkimus- ja kehittämistoimintaan panostaneita toimialoja, joiden varaan Suomen talouskasvu ja kilpailukyky ovat nyt rakentuneet. (Uudet urat 2010, 5.) Perinteiset ja uudentyypeiset rakennemuutokset ovat luonteelta hyvin erilaisia, minkä vuoksi ne vaativat erilaisia tukitoimia. Esimerkiksi ICT-alan irtisanotut edustavat suurelta osin korkeasti koulutettuja toimihenkilöitä, jolloin työllisyyden tukitoimenpiteet ovat lähtökohtaisesti erilaiset verrattuna esimerkiksi metsäalan irtisanottuihin. (Hokkanen ym. 2015, 60.) Toteutettavat toimenpiteet vaihtelevatkin rakennemuutoksen kohteena olevan yrityksen ja alueen resurssien mukaan, vaikkakin toimintamallin periaatteet ovat eri rakennemuutos-tilanteissa samanlaiset (Felin & Mella 2013, 6). Äkillinen työvoiman kysynnän lasku vaatii työmarkkinoiden toimivuuden takaamiseksi sopeutumiskeinoja, jotka muovaavat työmarkkinoiden dynamiikkaa. Näihin keinoihin keskitytään seuraavassa luvussa.

3.2 Työmarkkinoiden sopeutuminen

Työvoiman kysynnässä ilmenee muutoksia talouden suhdanteiden, teknologisen kehityksen ja yritysten taloudellisen ympäristön muutosten vuoksi. Taloudellinen tilanne ja tuottavuuden kehitys ovat siis vahvasti yhteydessä työvoiman rekrytointiin ja irtisanomiseen sekä lomauttamiseen. (Koistinen 1999, 97–101.) Talouden heikkenemisen vaikutukset ulottuvat usein työmarkkinoiden toimintaan laajasti koko maassa, mutta paikallisten työmarkkinoiden eriytymisestä johtuen vaikutusten voimakkuus voi vaihdella alueellisesti. Aluespesifisiä vaikutuksia voimistavat alueiden elinkeinorakenteen yksipuolisuus ja nojautuminen vain muutamien suuren yrityksen varaan. Kun merkittävä yritys lopettaa toimintansa tällaisella alueella, alueen työttömyys lisääntyy nopeasti ja työvoiman tarjonta ylittää kysynnän paikallisilla työmarkkinoilla. Voidaan puhua työllisysshokista viitaten työvoiman kysynnän äkilliseen ja voimakkaaseen alenemiseen. Tällöin aluetalouden ja työmarkkinoiden toimivuuden turvaaminen vaativat erinäisiä sopeutumiskeinoja, jotka voivat vaihdella paikallisten työmarkkinoiden sijainnin, rakenteen ja koon mukaan. (Pekkala & Kangasharju 2000.) Näitä sopeutumiskeinoja käsitellään aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta tässä luvussa, ja niiden pohjalta rakennetaan myös paikallisten työmarkkinoiden analyysia myöhemmin luvussa 5.1.

Työvoiman kysyntään kohdistuva negatiivinen shokki herättää kysymyksiä siitä, miten työmarkkinat reagoivat heikentyneeseen tilanteeseen. Yritysten sulkeminen käynnistää uudenlaista kilpailua työmarkkinoilla niin vapautuvan työvoiman kuin yritystenkin kesken virittäen uudenlaisia jakoja paikallisilla työmarkkinoilla (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 19). Tällaisessa tilanteessa työmarkkinoiden dynamiikassa on havaittavissa muutoksia, jotka näkyvät työllisyyden, työttömyyden, työvoimaan osallistumisen ja muuttoliikkeen välisinä reaktioina (Pekkala & Kangasharju 2002). Taloustieteellisessä työmarkkinatutkimuksessa on tavallisesti nostettu esiin myös palkkojen muutosten merkitys (ks. Blanchard & Katz 1992). Tässä tutkimuksessa palkkojen muutokset on päätetty jättää työmarkkinoiden sopeutumiskeinojen tarkastelun ulkopuolelle. Tarkoituksena ei ole vähätellä palkkojen merkitystä sopeutumisessa, vaan rajausta perustellaan tutkimuksen näkökulman pohjalta, joka suuntautuu työmarkkinoiden spatiaaliseen ulottuvuuteen ja työmarkkinoiden dynamiikkaan. Tämän lisäksi liikkuvuuden muodoista ammatillinen liikkuvuus (ks. Aho & Virjo & Koponen 2009) on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, sillä tutkimuksen aineiston perusteella ei voida nostaa esiin yksilöllisiä tekijöitä, vaikka niilläkin on vaikutuksensa työmarkkinoiden sopeutumisprosessiin.

Alueelliseen työllisysshokkiin sopeutumisen keinoina voidaan aiemman tutkimuksen (Aaltonen 1991; Blanchard & Katz 1992; Decressin & Fatás 1995; Broersma & Dijk 2002; Pekkala & Kangasharju 2002) ja edellä esitetyn rajauksen perusteella nostaa esiin seuraavat tekijät:

- 1) Muutokset alueellisessa työllisyydessä ja työttömyydessä
- 2) Muutokset työvoimaan osallistumisessa
- 3) Muutokset alueellisessa liikkuvuudessa sisältäen muuttoliikkeen ja pendelöinnin

Tässä tutkimuksessa halutaan korostaa myös työvoimapolitiittisten toimenpiteiden merkitystä työmarkkinoiden sopeuttajana. Esimerkiksi Ruotsissa aktiivisen työvoimapolitiikan toimenpideohjelmien on todettu vaikuttaneen alueiden sopeutumisprosessiin merkittävästi, sillä niiden avulla avoin työttömyys on saatu laskuun (Fredriksson 1999). Näin ollen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden voidaan katsoa lukeutuvan yllä esitetyn listauksen ensimmäiseen kohtaan, joka kuvaa muutoksia alueellisessa työllisyydessä ja työttömyydessä. Tässä luvussa työllistämistoimenpiteitä ei käsitellä enää sen tarkemmin, sillä tämä tehtiin jo aiemmin luvussa 2.3. Sen sijaan tarkastelu kohdistuu tässä luvussa muihin esiin nostettuihin sopeutumisen keinoihin ja niiden eroihin paikallisilla työmarkkinoilla.

Työmarkkinoiden sopeutumisen keinot näyttävät aiemman tutkimuksen perusteella eroavan niin kansainvälisellä kuin myös paikallisella tasolla. Kansainvälisesti tarkasteltuna on kiinnitetty huomiota

muun muassa Euroopan ja Yhdysvaltojen työmarkkinoiden sopeutumismekanismien eroihin. Yhdysvalloissa työllisyyteen kohdistuvan negatiivisen shokin on todettu johtavan työttömyyden nousuun sekä pieneen laskuun työvoimaan osallistumisessa. Työllisyyteen kohdistuvan vaikutuksen on havaittu voimistuvan ajan kuluessa, mutta työttömyyteen ja työvoimaan osallistumiseen kohdistuvat vaikutukset katoavat vuosien mittaan. Palautuminen shokkia edeltäneeseen tilaan tapahtuu Yhdysvalloissa pääasiassa työvoiman liikkuvuuden kautta, eikä niinkään uusien työpaikkojen luomisen tai niiden ulkoistamisen kautta. Toisin sanoen työllisyyden kohentumisesta ei työmarkkinoiden sopeutumisessa ole tällaisessa tilanteessa kyse. (Blanchard & Katz 1992.) Työvoiman liikkuvuus vähentää siis alueellista työttömyyttä. Tämä osoittaa, miten työmarkkinoiden toiminnan eri osa-alueet muovaavat paikallisten työmarkkinoiden toimivuutta ja dynamiikkaa.

Euroopassa työmarkkinoiden sopeutuminen on pääasiassa painottunut eri keinoihin kuin Yhdysvalloissa. Työvoiman liikkuvuuden sijaan työmarkkinoiden sopeutuminen näkyy Euroopassa lähinnä työvoimaan osallistumisen muutoksina ja työmarkkinasiirtyminä työllisyydestä työttömyyteen. Esimerkiksi yritysten irtisanomisten yhteydessä ikääntyneemmän työvoiman työmarkkina-asemaa saatetaan muuttaa varhaiseen eläköitymiseen liittyvin keinoin. (Decressin & Fatás 1995.) Eri maita verrattaessa tulee muistaa, että maiden institutionaaliset eroavaisuudet vastaavat suurelta osin myös eroista alueiden sopeutumisessa (Fredriksson 1999). Eroa on selitetty muun muassa sillä, että Yhdysvaltojen työmarkkinat ovat joustavammat kuin Euroopassa, sillä nopean sopeutumisen on katsottu indikoivan joustavuutta. Sopeutumisen eroja on selitetty myös sosiaaliturvajärjestelmien eroavaisuuksilla. On kuitenkin esitettävä huomio, ettei työvoiman liikkuvuus suoraan kerro työmarkkinoiden toimivuudesta. Esimerkiksi Alankomaissa siirtyminen työttömyydestä työllisyyteen on ollut todennäköisempää kuin Yhdysvalloissa, vaikka työvoiman liikkuvuus on ollut vähäisempää. (Broersma & Dijk 2002, 344.) Eri sopeutumiskeinojen vaikuttavuus on siis paljon yhteydessä myös työmarkkinoiden rakenteeseen ja niiden alueelliseen ulottuvuuteen. Ilman ymmärrystä paikallisten työmarkkinoiden rakenteesta ja asemasta yhdyskuntajärjestelmässä on niiden sopeutumisen ymmärtäminenkin hankalaa.

Sari Pekkala ja Aki Kangasharju (2000, 2002) ovat osoittaneet Suomen työmarkkinoiden sopeutumisprosessin myötäilevän eurooppalaisia suuntaviivoja. Aluespesifeihin työvoiman kysyntään kohdistuvien shokkien vaikutukset näkyvät työllisyyden pienenä, mutta pysyvänä alenemisena. Muutokseen sopeudutaan suurimmilta osin työvoimaan osallistumisen kautta, kuten Euroopassa yleisesti. Myös muutokset työttömyydessä ovat näkyviä työllisyysshokin kohdanneilla alueilla. Nämä sopeutumisen keinot ovat keskeisiä shokkia seuraavina parina ensimmäisenä vuotena, mutta tämän jälkeen

alueiden välinen muuttoliike alkaa nousta suurempaan osaan työmarkkinoiden sopeutumisessa. Tässä mielessä Suomen työmarkkinoiden sopeutumisprosessissa on yhtäläisyyksiä myös Yhdysvaltojen kanssa. Liikkuvuus on toki Euroopassa yleisesti pienemmässä roolissa kuin mitä se maamme sisällä on. Muuttoliike suuntautuu usein korkean työttömyyden alueilta matalan työttömyyden alueille, koska se kasvattaa työllistymisen mahdollisuuksia. (Jolkkonen & Kurvinen 2012, 50).

Muuttoliikkeen rooli työmarkkinoiden sopeutumisprosessissa on sidoksissa siihen, kohdistuuko työttömyys koko väestöön, alueeseen vai yksilöön. Tämä perustuu liikkuvuuden suhdannesidonnaisuuteen. Maassamuutto sopeutumismekanismina ei ole toimiva tilanteissa, joissa työvoiman kysynnän lasku kohdistuu koko kansantalouteen. Jos taas työvoiman kysynnässä esiintyy alueellisia eroja, muutto ja myös pendelöinti voivat toimia tehokkainakin sopeutumisen menetelminä. (Mts. 50.) Taloudellisen taantuman aikaan muuttoliikkeen rooli työmarkkinoiden sopeuttajana onkin vähäisempi, koska kokonaistyöttömyys vähentää muuttoliikkeen volyymia. Taloudellisen noususuhdanteen aikaan muuttoliike vastaavasti kasvaa. Alueellisen sopeutumisen kannalta kokonaistyöttömyys ei näytty ratkaisevana, sillä kokonaistaloudellinen taantuma vaikuttaa koko maan talouteen sen sijaan, että se vaikuttaisi voimakkaammin joillakin alueilla. Muihin maihin verrattuna henkilökohtaisen työttömyyden vaikutus muuttoliikkeeseen ei ole Suomessa yhtä merkittävä, kun taas muissa maissa alueellisella työttömyydellä ei ole yhtä selvää yhteyttä muuttoliikkeeseen. Suomessa heikon työllisyys-tilanteen alueilta muuttaa pois sekä työttömiä että työllisiä, vaikkakin työttömiä suhteessa enemmän. Vaikka muuttoliike vaikuttaa työmarkkinoiden sopeutumiseen oikeansuuntaisesti, ei korkean työttömyyden alueiden työttömyys laske kovin nopeasti, sillä muuttoliikeprosessi on Suomessa erittäin hidas. (Holm ym. 2008, 61–62.)

Työvoiman liikkuvuutta pidetään oleellisena osana työmarkkinoiden toimintaa ja joustavuutta. Keskeistä muuttoliikkeen vaikutusten kannalta on, miten muuttajat sopeutuvat tuloalueen työ- ja asunto-markkinoille (Laakso & Loikkanen 2004, 125). On huomioitava myös vaikutukset, jotka kohdistuvat työvoimaa menettäville alueille. Muuttoliikkeen seurauksena lähtöalueet menettävät keskeisen kehittymisen edellytyksen, osaavan työvoiman. Muuttoliikkeen vaikutukset ovat siis erisuuntaisia lähtö- ja kohdealueilla. Muuttoliikkeen vaikutukset ovat myös pysyviä. (Holm ym. 2008, 64–72.) Alueellisesti epäyhtenäinen muuttoliike aiheuttaa sopeutumisongelmia alueille. Taloudellisesti taantuvilla alueilla vilkas poismuutto helpottaa työttömyysongelmaa, kun työvoiman tarjonta supistuu. Samaan aikaan muuttoliike kuitenkin kiihdyttää alueen taloutta ja heikentää tulevaisuuden kasvumahdollisuuksia. Taloudellisen kasvun alueilla ongelmat ovat päinvastaisia. Työttömyyden aleneminen hidas-

tuu, kun vilkas tulomuutto kasvattaa työvoiman tarjontaa heikentäen kantaväestön asemaa paikallisilla työmarkkinoilla. Muuttovoittoisuus kyllä lisää taloudellista kasvua muuttoalueilla, mikä voi pitkällä aikavälillä lisätä alueen työpaikkoja, joista myös kantaväestö voi hyötyä. Kasvava väestö kuitenkin tarvitsee lisää palveluja ja asuntoja, minkä kautta välittyy paineita paikallistaloudelle ja asuntomarkkinoille. Näin myös epätasainen aluekehitys ja vilkas muuttoliike aiheuttavat sopeutumongelmia. (Laakso 1998, 20.) Kun muuttoliikettä tarkastellaan yhtenä työmarkkinoiden sopeutumisen keinona, on huomioitava, että muuttamisen taustalla olevat syyt eivät aina ole sidoksissa työmarkkinoilla oloon (Holm ym. 2008, 72).

Liikkuvuuden toinen muoto, pendelöinti, eroaa vaikutuksiltaan muuttoliikkeestä. Ensinnäkin, pendelöinnin vaikutus on vain tilapäinen. Toiseksi, pendelöinnin vaikutus voi olla suotuisa sekä asuinkunnassa että työskentelykunnassa. Työssäkäyntikunta hyötyy työvoiman saatavuuden lisääntymisestä ja asuinkunta taas suotuisasta työllisyys- ja väestönkehityksestä. Liikkuvuuden eri muodot vaikuttavat alueiden sopeutumiseen siis eri tavoin. Näin ollen ei ole yhdentekevää, missä muodossa työvoiman liikkuvuus tapahtuu. Tätä voidaan havainnollistaa esimerkiksi, jossa korkean työttömyyden alueelta alettaisiin muuttamisen sijaan pendelöidä matalan työttömyyden alueille. Tällöin lähtöalueen työttömyys laskisi tuloalueen työttömyyden pysyessä ennallaan ja työttömyysasteet tasoittuisivat nopeammin kuin muuttoliikkeessä. Heikommat alueet eivät myöskään kärsisi väestöpohjan heikkeneemisestä tai inhimillisen pääoman menetyksestä, eikä ikärakenteen vinoutuminen vauhdittuisi. (Mts. 64–65.) Tässäkin tapauksessa Suomen työmarkkinoiden alueellinen eriytyminen tulee vahvasti esiin, sillä pitkät etäisyydet rajoittavat keskeisesti päivittäistä pendelöintiä (Tervo & Korhonen 1994, 1).

Taloudelliset ja sosiaaliset rajat voivat pitää paikallisia työmarkkinoita erillään toisistaan, jolloin alueella vallitseva heikko työvoiman kysyntä näkyy helposti alueen työttömyystilastoissa. Jos liikkuvuudelle ei ole esteitä, korkean työttömyyden alueen työttömiä siirtyy niille alueille, joilla työvoiman kysyntä on voimakkaampaa. Ylimääräisen työvoiman on havaittu siirtyvän nopeasti muualle, mikäli heille ei ole nykyisellä alueella tarjolla kompensoivia tekijöitä, kuten toimivia palveluita. (Marston 1985, 57.) Alueen väestörakenne voi vähentää tarvetta lisätä alueen työvoimaa muuttoliikkeen kautta. Muun muassa keskimääräistä korkeampi syntyvyys ja siitä seuraava nuorten suuri väestön osuus takaa sen, että työvoimaa on saatavilla omasta väestöstä suhteellisesti enemmän. (Laakso & Loikkanen 2004, 114.)

Kuten jo aikaisemmin tuotiin esiin, työmarkkinoiden sopeutumisen ehdot vaihtelevat niin maiden välillä kuin maiden sisälläkin. Esimerkiksi vapautuvan työvoiman liikkuvuuteen vaikuttavat paikallisten työmarkkinoiden asema yhdyskuntajärjestelmässä sekä työmarkkinoiden koko. Alueellisesti

suuret ja joustavat työmarkkinat ovat tärkeitä erityisesti yrityksille, joilla työvoiman kysynnän vaihtelut ovat suuria tuotannon vaihteluiden vuoksi (mts. 74–75). Suuremmilla työmarkkina-alueilla myös uuden työpaikan löytäminen samalta työmarkkina-alueelta on todennäköisempää, jolloin asuinpaikan vaihdoksille ei ole tarvetta (Laakso & Loikkanen 2000, 21). Lisäksi ammatilliset sijoittumismahdollisuudet ja koulutusmahdollisuudet ovat luonnollisesti monipuolisemmat laajoilla työmarkkinoilla. Pienet työmarkkinat ovat yleensä riippuvaisempia muutamista paikallisista suurista työllistäjistä ja täten haavoittuvaisempia näiden yritysten lakkauttaessa toimintansa. (Uudet urat 2010, 17–22.) Pienillä ja työpaikkarakenteeltaan yksipuolisilla työmarkkinoilla työllistyminen vaikeutuu aiheuttaen työttömyyden pitkittymistä ja työnhakukustannusten lisääntymistä (Koistinen 2014, 134). Irtisanottujen uudelleensijoittumisessa työmarkkinoille on yhtäältä olennaista se, miten hyvin tukitoimenpiteet edistävät irtisanottujen työllistymistä ja miten paikallinen rakennemuutos vaikuttaa jo valmiiksi työttömien asemaan (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 23).

Voimakkaiden aluespesifien työllisysshokkien aiheuttamien vääristymien korjaamiseen tarvitaan usein myös aluepoliittisia toimia. Aktiivista aluepolitiikkaa on Suomessa harjoitettu pitkään ja kansainvälinen ulottuvuus on tullut aluepolitiikkaan mukaan Euroopan unionin kautta (Laakso & Loikkanen 2000, 32). Rakennemuutoksen hallintaan kohdennetuilla toimilla, työvoimapolitiittisilla resursseilla ja EU-ohjelmilla on pyritty tasoittamaan alueellisia eroja, elvyttämään työvoiman kysyntää sekä valmentamaan ja kouluttamaan työttömiä. Näillä keinoilla on pyritty lisäämään työmarkkinoiden toimivuutta ja parantamaan työvoiman kysynnän ja tarjonnan välistä kohtaantoa. Työllisyshankkeita on kohdennettu eniten tukea tarvitseviin työnhakijaryhmiin. Hankkeiden toimet ovat kohdentuneet pääsääntöisesti työnhakijoiden työllistymisvalmiuksien vahvistamiseen, mutta työttömien työllistymiskynnyksiä on madallettu myös tekemällä yhteistyötä työnantajien kanssa. (Jolkkonen & Kurvinen 2012, 60.) Työllisyyden kysynnän äkilliseen laskuun sopeutumista on tutkittu paljon niin yksilöllisellä kuin yhdyskunnallisella tasollakin. Tutkimukset ovat tuoneet esiin sopeutumisen mekanismien eriytymistä eri alueellisissa ja ajallisissa konteksteissa. Aiheesta tehtyihin aiempiin tutkimuksiin keskitytään seuraavassa luvussa.

3.3 Aiempia tutkimuksia

Suomessa joukkoirtisanomisten tutkimukset ovat olleet pääosin tapaustutkimuksia keskittyen jollakin alueella tapahtuneiden joukkoirtisanomisten vaikutuksiin. Tutkimusten teemoja ovat olleet niin yhdyskuntien ja paikallisten työmarkkinoiden sopeutuminen kuin myös henkilöstön sopeutuminen ja uudelleen työllistyminen. Myös tukitoimien merkitystä on tarkasteltu keskeisenä sopeutumisen osa-

alueena. Joukkoirtisanomisia koskeva tutkimus on monipuolistanut kuvaa yhdyskunnille, yksilöille ja perheille aiheutuvista seurauksista. (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 19.) Tämän luvun tarkoituksena on esitellä aluespesifeistä työllisyysshokeista tehtyjä tutkimuksia ja tuoda näin esiin alueellisen eriytymisen näkökulmaa.

Yritysten sulkemisiin ja joukkoirtisanomisiin on Suomessa kohdennettu tutkimusta voimakkaasti 1980-luvulta lähtien. Tuotannon toimialakohtaiset sopeutumisprosessit johtivat 1970- ja 1980-lukujen aikana toimintojen supistumiseen ja irtisanomisten lisääntymiseen. Erityisesti teollistuneet yhdyskuntarakenteet joutuivat osaksi rakennemuutosta, sillä murros kohdistui vahvasti teollisuuteen. (Mts. 19.) Tapaustutkimuksia tehtiin muun muassa telakoiden, kaivosten ja sahojen sulkemisista. Keskeisiksi teemoiksi tutkimuksissa nousivat irtisanottujen henkilöiden suoriutuminen muutostilanteessa ja uudelleensijoittuminen työmarkkinoille. Myös alueellinen näkökulma nousi keskiöön yhdyskuntien sopeutumisen kautta. Lisäksi tukitoimien merkitykseen kiinnitettiin huomiota. Tutkimukset tuovat esiin, että äkillisten työvoiman vähennysten varalle ei 1980-luvulla vielä ollut valmiita malleja tai resursseja rakennemuutoksen hallitsemiseksi. Tukitoimiin kuitenkin panostettiin niin yhteiskunnan kuin yritystenkin taholta, mikä näkyi muun muassa korvaavien työpaikkojen luomisena ja sisäisinä työpaikkasiirtoina. Päävastuu välittömässä kriisinhoidossa jäi silti lähinnä työvoimaviranomaisille, joiden keskeisiin toimiin kuului koulutus. (Tuominen 1988; Jusi 1989; Koistinen & Suikkanen 1990.)

Suomessa 1980-luvulla tehdyissä tutkimuksissa on hyödynnetty paljon irtisanottujen henkilöiden seuranta, jolloin on kiinnitetty huomiota irtisanomista seuraavaan työllistymiskehitykseen. Työttömyyden jälkeisen työmarkkina-aseman määrittäminen osoittautui aikakauden tutkimuksissa paljolti sosiaalisesti valikoivaksi prosessiksi (Koistinen & Salin & Tikka 1987; Ainonen & Alajärvi 1989; Jusi 1989; Koistinen & Suikkanen 1990; Putkonen & Ylisirniö 1990). Irtisanottujen työurat kehittyivät usein epävakaksi ja lyhytaikaisiin työsuhteisiin työllistyminen oli yleistä. Irtisanominen ei näyttänyt johtavan pysyvään työttömyyteen, mutta epävakaat työurat koettiin ongelmallisina sosiaaliturvajärjestelmän tukiessa lähinnä pysyviin ja vakaisiin työsuhteisiin liittyviä riskejä. (Ainonen & Alajärvi 1989; Rissanen 1989; Putkonen & Ylisirniö 1990; Linnakangas 1991.) Poikkeuksena yleisestä kehityksestä Kolarin Rautuvaaran kaivoksen irtisanotuista työntekijöistä suurempi osa sai vakituisen työpaikan ilman siirtymävaiheen työttömyyttä. Kaivostyöläisten sijoittumista tukivat poikkeukselliset eläkejärjestelyt, yhtiön sisäiset siirrot sekä taloudellinen tuki ja uudelleen koulutukseen osallistumisen tukeminen. Kolarin kaivoksen sulkemisen vaikutuksia lievensivät erityisesti yrityksen ja valtion tukitoimet. (Alajärvi & Suikkanen & Viinamäki & Ainonen 1990.)

1980-luvulla tehdyissä tutkimuksissa on noussut esiin liikkuvuuden merkitys aluespesifiin työllisyys-shokkiin sopeutumisessa. Esimerkiksi telakkateollisuuden murroksessa sekä ammatillisen liikkuvuuden että muuttoliikkeen merkitys uudelleen työllistymisessä oli keskeinen. Liikkuvuuden muotoihin sisältyi sosiaalista valikoitumista. Muuttoliike korostui korkeammin koulutetuilla henkilöillä, koska he olivat valmiimpia muuttamaan asuinpaikkaansa saadakseen koulutustaan vastaavaa työtä. (Tuominen 1988.) Myös Lapissa kaivostoiminnan rakennemuutos sai 1980-luvulla aikaan voimakasta poismuuttoa alueelta. Poismuuttoa vauhdittivat lopettavan yrityksen tarjoamat tukitoimet korvaavien työpaikkojen järjestämisen muodossa. Halukkuuteen muuttaa työn perässä vaikutti irtisanotun synty-perä, sillä Lapissa syntyneet kieltäytyivät vastaanottamasta tarjottua työtä. Näin myös henkilökohtaiseen historiaan liittyvät siteet paikalliseen yhdyskuntaan näyttivät vaikuttavan irtisanottujen sopeutumisen keinoihin. (Alajärvi ym. 1990.)

1990-luvulla tapaustutkimusten fokus siirtyi teollisuudesta erityisesti palvelusektorin irtisanomisiin. Aikakauden irtisanomisiin vaikuttivat keskeisesti tietotekninen kehitys ja palvelujen tehostaminen sekä laajemmin pankkikriisi ja talouden taantuma. Irtisanomiset kohdistuivat erityisesti naisvaltaiselle pankkisektorille. Tutkimusteemat keskittyivät tuolloinkin henkilöstön sopeutumiseen ja valintoihin, tukitoimien merkitykseen sekä paikallisten työmarkkinoiden sopeutumiseen. (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 19–20.) Irtisanottujen työntekijöiden seuranta oli yhä merkittävä tutkimusmenetelmä ja tarkastelussa kiinnitettiin edellisen vuosikymmenen mukaisesti huomiota työurien epävakaistumiseen ja sosiaaliturvan heikkouksiin. Pankkisektorin rakennemuutos osui lama-aikaan, mikä heikensi irtisanottujen uudelleen työllistymisen mahdollisuuksia. Rakennemuutoksen hallitsemisessa pankkien toimet korostuivat. Työllistyminen irtisanomisen jälkeen osoittautui sosiaalisesti valikoivaksi prosessiksi muun muassa iän ja sukupuolen perusteella. Pankkialan työpaikkojen raju väheneminen lisäsi ammatillista liikkuvuutta erityisesti naisten joukossa. Irtisanomisen jälkeinen työllistyminen eriytyi myös alueittain, sillä pääkaupunkiseudulla asuneiden uudelleen työllistyminen oli yleisempää verrattaessa Etelä-Suomen ulkopuolella asuneisiin. (Jolkkonen & Koistinen & Kurvinen & Linna-kangas & Suikkanen 1992; Jolkkonen 1998; Rouvinen 2003.)

Joukkoiirtisanomiset 2000-luvulla ovat liittyneet erityisesti rakennemuutosten globaaliin ulottuvuuteen. Yritykset hakevat toiminnalleen kannattavuutta ja tuotantoon joustoa siirtämällä toimintoja maasta. Rakennemuutoksen äkillinen luonne vaikuttaa vahvasti työvoimaan niin yrityksen lähtö- kuin kohdealueellakin. Rakennemuutos on kohdistunut erityisesti ICT-alaan, mutta Suomessa vahvasti myös metsäsektoriin. (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 19.) Aikakauden tapaustutkimukset ovat tuoneet

esiin, että yhteiskunnallisten instituutioiden rooli on voimistunut rakennemuutosten hallinnassa. Lisäksi esimerkiksi Joensuun seudulla Perlos Oyj:n lopettaessa toimintansa joukkoirtisanomisen jälkihoitoon osallistui varsin laaja joukko toimijoita, mikä näkyi toimenpiteiden suunnittelussa ja rahoituspohjassa. Merkittäviksi toimenpiteiksi nousivat korvaavien työpaikkojen luominen, rakennemuutosrahoitus sekä eri toimijoiden välinen yhteistoiminta. Rakennemuutosten hallintaan onkin 2000-luvulla kiinnitetty enenevässä määrin huomiota. Rakennemuutokseen reagoimiseen on suunniteltu erityinen toimintamalli ja työntekijöiden turvaa lisätty muun muassa muutosturvan avulla. Aluekehitykseen on tullut mukaan myös eri toimijoita rahoituskanavien lisääntymisen kautta. (Melin 2008; Jolkkonen & Kurvinen 2009; Jolkkonen & Koistinen & Kurvinen 2010; Melin & Mamia 2010; Felin & Mella 2013.)

Myös 2000-luvun tapaustutkimukset ovat tuoneet esiin irtisanomisen jälkeisen työllistymisen olevan sosiaalisesti valikoivaa etenkin iän, sukupuolen ja ammattiaseman mukaan. Liikkuvuuden muodot ovat osoittautuneet joukkoirtisanomistilanteissa käytetyiksi sopeutumisen keinoiksi. Yritysten sulke-
miset ovat lisänneet ammatillista liikkuvuutta, mutta myös muuttoliikettä. Muuttoliikkeessä on kuitenkin työllistymisen lisäksi ilmennyt eroja eri ryhmien kesken. Muuttoliike on ollut yleisempää korkeasti koulutettujen ja nuorempien irtisanottujen keskuudessa. (Jolkkonen & Kurvinen 2009; Melin 2010; Näätänen 2010; Rotko & Palosuo & Sihto & Husman 2010.) Tutkimuksissa on korostettu irtisanomisten ajoittumisen merkitystä työmarkkinoiden sopeutumisprosessissa. Työpaikan menettäminen laskusuhdanteen aikaan heikentää uudelleen työllistymisen mahdollisuuksia, kun taas noususuhdanteessa uuden työpaikan löytyminen on nopeampaa. Esimerkkinä voidaan mainita Pohjois-Karjalassa sijainneen Perlos Oyj:n tuotannon lopettaminen vuonna 2007, jolloin talous oli kasvuvaiheessa. Irtisanotut työllistyivät aluksi erinäisten tukitoimien myötävaikutuksella työmarkkinoiden kokoon nähden hyvin muihin yrityksiin alueella. Lupaavasta alusta huolimatta työllistyminen vaikeutui taloudellisen taantuman seurauksena. (Hirvonen 2009; Jolkkonen & Kurvinen 2009; Jolkkonen ym. 2012; Jolkkonen ym. 2014.)

Yritysten sulkemisista ja joukkoirtisanomisista on tehty paljon tapaustutkimusta myös kansainvälisellä kentällä. Tapaukset ovat yhtä lailla olleet sidoksissa käynnissä oleviin rakennemuutoksiin ja teemat ovat keskittyneet irtisanottujen selviytymiseen, paikallisten työmarkkinoiden sopeutumiseen ja tukitoimiin. Tulokset ovat olleet samansuuntaisia kuin kotimaisissa tapaustutkimuksissa. Irtisanomisen jälkeinen uudelleen työllistyminen näyttää eriytyvän sosiaalisten tekijöiden, kuten iän, sukupuolen ja ammattiaseman mukaan. Uudelleenkoulutus on ollut hyödyksi erityisesti niille, joilla on ollut vaikeuksia työllistyä irtisanomisen jälkeen. Koska myös irtisanomisen jälkeinen muuttoliike

näyttää eriytyvän sosiaalisesti, on koulutus auttanut laajentamaan ammatillisia työmarkkinoita niille, joiden alueelliset työmarkkinat ovat olleet rajoittuneemmat. Irtisanomisen jälkeistä työuraa on kuvannut epävakautuminen ja toimeentulon aleneminen. Tulojen alenemisen on myös osoitettu olevan sosiaalisesti valikoituvaa. Rakennemuutosten hallintaan kohdennetut toimenpiteet ovat osoittautuneet tärkeiksi. Talouden noususuhdanteiden aikaan irtisanottujen uudelleen työllistymisen mahdollisuudet ovat parantuneet, jolloin toimenpiteiden merkitys on korostunut heikommassa asemassa olevien kohdalla. (Howland & Peterson 1988; Tomaney & Pike & Cornford 1999; Rocha 2001; Kuhn 2002; Bailey 2003; Bailey & Chapain & de Ruyter 2012.)

Aiheesta tehdyt tapaustutkimukset ovat tuoneet esiin yleisiä suuntia työmarkkinoiden ja työmarkkinoiden toimijoiden sopeutumisesta työllisysshokkiin. Tapaustutkimukset kuitenkin myös korostavat alueellisten erojen merkitystä sopeutumisprosessissa. Koska alueiden välillä esiintyy eroja niin työmarkkinoiden rakenteen, elinkeinorakenteen ja yhdyskuntajärjestelmään asemoitumisen suhteen, vaikuttavat työllisyyteen kohdistuvat shokit paikallisten työmarkkinoiden toimintaan oletettavasti eri tavoin.

4 TUTKIMUSASETELMA

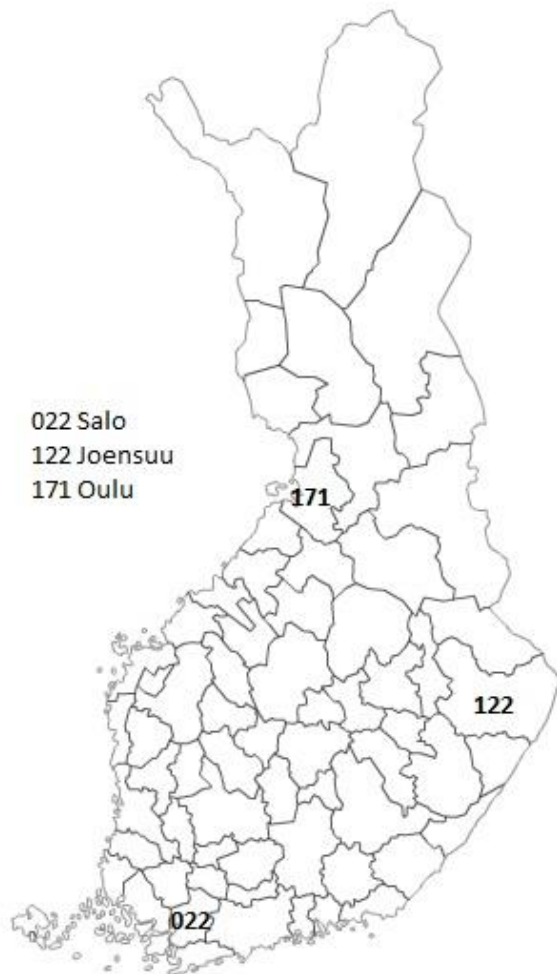
Tutkimuksen lähtökohtana ovat äkilliset rakennemuutokset ja työmarkkinoiden sopeutuminen. Paikalliset työmarkkinat ymmärretään ensi sijassa toiminnallisina kokonaisuuksina, joissa korostuvat asuminen ja työssäkäynti. Aiemman tutkimuksen pohjalta oletukseksi on muodostunut, että koska alueellinen eriytyminen näkyy paikallisten työmarkkinoiden eroina, myös työmarkkinoiden sopeutumisessa on alueittaisia eroja. Koska näkökulma on nimenomaan aluekohtaisissa työllisyysshokeissa, on tärkeää varmistua rakennemuutoksen aluekohtaisuudesta. Ongelma on ratkaistu tukeutumalla äkillisen rakennemuutoksen alueisiin, sillä alueiden nimeämisessä keskeisenä perusteena on ollut, etteivät irtisanomiset ole suhdannetilanteesta johtuvia.

Tutkimusasetelmassa kuvataan ensin analyysin kohteena olevat alueet ja niiden valintaperusteet. Samalla kohdealueet esitellään lyhyesti, sillä yleiskuva alueista luo syvempää ymmärrystä empiirisen osion analyysin tulkintaan. Kohdealueiden esittelyn jälkeen kuvataan tutkimuksen tavoitteet tutkimuskysymyksineen. Tämän jälkeen esitellään analyysissa käytettävä aineisto ja tutkimusmenetelmä, joiden avulla tutkimuksen tavoitteisiin pyritään vastaamaan.

4.1 Tutkimuksen kohteena olevat alueet

Tutkimuksen kohteena ovat Salon, Joensuun ja Oulun paikalliset työmarkkinat. Paikalliset työmarkkinat määrittävät tässä tutkimuksessa työssäkäyntiliikkuvuuden perusteella, jolloin ne käsitetään ensi sijassa toiminnallisina alueina. Työssäkäyntiliikkuvuus rajaa paikallisten työmarkkinoiden piiriin kuuluviksi ne paikkakunnat, joilta suuntautuu tilastollisesti merkittävä määrä työssäkäyntiä keskuskuntaan. Aineistollisten rajoitteiden vuoksi paikallisten työmarkkinoiden empiirisinä ilmentyminä pidetään hallinnollisia seutukuntia. Seutukuntien voidaan kuitenkin katsoa vastaavan rajauksiltaan melko hyvin toiminnallisia alueita, sillä niiden muodostamisessa keskeisenä kriteerinä on käytetty pääasiassa kuntien välistä yhteistyötä ja niiden välillä tapahtuvaa työssäkäyntiä (Seutukunnat 2014). Suuri osa seutukunnista koostuu yhdestä tai useammasta kaupunkimaisesta keskuskunnasta ja niiden ympärillä sijaitsevista kunnista (Laakso & Loikkanen 2004, 27). Tämän tutkimuksen paikallisia työmarkkinoita edustavien Salon, Joensuun ja Oulun seutukuntien² sijainti on esitetty kartassa 2.

² Seutukuntajako on aineistosta riippuen vuoden 2014 tai 2015 seutukuntajaon mukainen. Vuoden 2015 seutukuntajakoon ei ole tullut tutkimuksen kohdealueita koskevia muutoksia edellisen vuoden seutukuntajakoon verrattaessa. (<http://www.stat.fi/meta/luokitukset/seutukunta/001-2015/kuvaus.html>)

Seutukunnat 2012

Lähde: Avoimet karttapohjat (2015)

Kartta 2. Tutkimuksen kohdealueiden sijainti

Kohdealueet valittiin valtioneuvoston nimeämien äkillisen rakennemuutoksen alueiden joukosta. Valinta rajoittui alueisiin, joihin on kohdistunut ulkoinen shokki vuosien 2007–2012 välisenä aikana. Rajaus vastaa analyysissä käytettävän aineiston edustamaa ajanjaksoa. On huomioitava, että alueiden nimeäminen tapahtuu luonnollisesti rakennemuutoksen jälkeen, jolloin aluetta kohdanneen äkillisen rakennemuutoksen ajankohta ei ole sama kuin nimeämisen ajankohta. Tämä otettiin alueiden valinnassa huomioon hyödyntämällä pääasiassa Laura Felinin ja Ilkka Mellan (2013) aiheesta tehtyä raporttia. Valtioneuvoston nimeämät alueet ja tukikausien kestot löytyvät työ- ja elinkeinoministeriön internetsivuilta³. Kohdealueiden valintaa ohjasi niiden sijoittuminen eri puolille Suomea, jolloin ne

³ <http://www.tem.fi/rakennemuutos>. Internetissä tiedot tukialueista päivittyvät sitä mukaa kuin tukikaudet päättyvät. Vuosien 2007–2012 välisenä aikana nimetyt alueet löytyvät esim. Laura Felinin ja Ilkka Mellan (2013) työ- ja elinkeinoministeriölle laatimasta raportista Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2013.

lukeutuvat eri alueellisten työmarkkinoiden piiriin. Näin valittuja alueita erottelee keskeisesti maantieteellinen sijainti, joka on yhteydessä myös eroihin yhdyskuntarakenteissa muun muassa liikenneyhteyksien ja luonnonresurssien suhteen.

Koska paikalliset työmarkkinat käsitetään tässä tutkimuksessa spatiaalisina järjestelminä, alueiden valintaa syvennettiin uusimpaan kaupunkiverkkotutkimukseen (Antikainen & Luukkonen & Pyöriä 2006) nojautuen. Kaupunkiverkkotutkimuksissa kaupunkiseudut määrittävät toiminnallisuuden kautta, jolloin hallinnollisista rajauksista määrittelyä vastaavat parhaiten seutukunnat. Seudut on typologisoitu niiden koon, keskusmerkityksen ja toiminnallisen erikoistumisen perusteella. Lisäksi typologisoinnissa on huomioitu seudun kehitysedellytykset, joita kuvaavat osaamisperusta, kulttuuripalvelut ja kansainvälistyminen. Typologiat kertovat, miten seudut asemoituvat kansallisessa kaupunkien verkostossa. Viimeisimmässä kaupunkiverkkotutkimuksessa (mts. 30) kaupunkiseudut on luokiteltu viiteen pääluokkaan, joiden sisällä seudut on luokiteltu edelleen alaluokkiin (liite 2). Pääluokat ovat A) *Metropolialue*, B) *Monipuoliset yliopistoseudut*, C) *Maakuntakeskukset*, D) *Erikoistuneet teolliset seudut* sekä D) *Pienet aluekeskukset*. Tutkittavista alueista Oulu ja Joensuu lukeutuvat molemmat monipuolisiin yliopistoseutuihin, mutta Oulu profiloituu teknologiakeskukseksi. Salo taas lukeutuu erikoistuneisiin teollisiin seutuihin. Vahvuusluokaltaan ja monipuolisuudeltaan Salo on hieman muita erikoistuneita teollistuneita seutuja vahvempi. Seuraavaksi luodaan vielä lyhyet katsaukset tutkimuksen kohdealueisiin. Alueista kuvataan niihin kohdistuneet äkilliset rakennemuutokset, seudun koko ja sijoittuminen, alueen liikenneyhteydet sekä erikoistuminen. Tässä vaiheessa ei vielä ole tarkoituksena kohdistaa analyysia alueisiin, vaan luoda pohjaa tutkimuksen empiiriselle analyysille luvussa 5.

Salon seutu

Salon seutukunta nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuosien 2009–2013 ajalle. Irtisanomiset Salon seudulla ovat koskeneet Nokia Oyj:n puhelintuotantoa ja sen alihankkijaverkostoa kohdistuen lähes 2 000 henkilöön. Irtisanomiset alkoivat vuonna 2009 ja lopullisesti Nokian Salon tehdas suljettiin vuoden 2012 syksyllä. Salon seudulle on myönnetty 10,7 miljoonaa euroa Euroopan globalisaatorahastosta Nokian sulkemisen jälkihoitoon. Myös yritysavustuksia on myönnetty paljon suhteessa moneen muuhun alueeseen. (Felin & Mella 2013, 4, 70.) Salon seutukunta sai valtioneuvostolta jatkoaikaa äkillisen rakennemuutoksen alueena vuonna 2013. Jatkoaikaa myönnettiin vuoteen 2015 saakka. (Rakennemuutos 2015.)

Salon seutukuntaan kuuluvat Salon ja Someron kunnat. Nämä muodostavat yhdessä noin 65 000 asukkaan seutukunnan. Vuonna 2009 yhdeksän kuntaa yhdistyi Salon kuntaan muodostaen kymmenen kunnan kuntaliitoksen. Seudun keskuskuntana on Salo, jonne suurin osa seudun väestöstä on keskittynyt. Salon seutukunta lukeutuu yhdessä neljän muun seutukunnan kanssa Varsinais-Suomen maakuntaan. Salo on pinta-alaltaan maakunnan suurin kunta ja väkiluvultaan toiseksi suurin Turun jälkeen. (Varsinais-Suomen liitto 2015.)

Salon seutukunta sijaitsee Lounais-Suomessa Turun ja Helsingin välisellä alueella E18-moottoritien varrella. Pohjois-eteläsuunnassa Salosta kulkee kantatie 52. Junayhteyksillä pääsee Salosta Helsingin ja Turun suuntiin. Salon keskustasta kertyy etäisyyttä Turkuun 50 kilometriä, Tampereelle 150 kilometriä ja Helsinkiin 115 kilometriä. (Varsinais-Suomen liitto 2015; VisitSalo 2015.) Liikenneyhetydet tekevät liikkumisen paikallisten työmarkkinoiden välillä helpommaksi, jolloin potentiaalisia työpaikkoja voi hakea kattavammalta alueelta. Turku yliopistokaupunkina tuo seudun lähistölle potentiaalista uutta työvoimaa.

Salon seudun elinkeinorakenne painottuu jalostukseen, jossa Nokialla on ollut ratkaiseva merkitys. Keskeisiä aloja Salossa ovat ICT-ala, palveluliiketoiminta, logistiikka sekä metalliteollisuus, jolla on seudulla pitkät perinteet. Myös vaihtoehtoiset energiateknologiat ovat nousseet keskeisiksi. Tieto- ja viestintäteknologia sekä langaton tiedonsiirto ovat olleet alueella kansainvälisestikin vahvoja. (Varsinais-Suomen liitto 2015.)

Joensuun seutu

Joensuun seutukunta nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueeksi kaudelle 2007–2008 Perlos Oyj:n toiminnan lopettamisesta johtuen. Nokian matkapuhelimiin muovikuoria valmistanut Perlos Oyj lopetti toimintansa vuosien 2006–2007 välisenä aikana. (Felin & Mella 2013, 28.) Lopullisesti yrityksen työt loppuivat seudulla vuoden 2007 syksyllä (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 47–48). Irtisanomiset kohdistuivat kaikkiaan noin 1 650 työntekijään ja vaikutukset ulottuivat myös alihankkijoiden toimintaan. Perloksen sulkemisen jälkeen Joensuun seudulta katosi noin viidennes teollisuustyöpaikoista. Euroopan globalisaatiorahastosta on myönnetty noin 2,6 miljoonaa euroa tukea Perlos Oyj:n toiminnan lopettamisesta johtuneiden vaikutusten hoitamiseksi. (Felin & Mella 2013, 28–29.)

Joensuun seutukuntaan kuuluvat Joensuu, Ilomantsin, Juuan, Kontiolahden, Liperin, Outokummun ja Polvijärven kunnat. Seutukunnan asukasluku kohoaa noin 124 000 asukkaaseen. Seudun keskuskunta on Joensuu, jonne on keskittynyt noin 75 000 seudun asukkaista. Myös suurin osa työpaikoista

on keskittynyt Joensuun kaupunkiin. Joensuun seutukunta lukeutuu Pohjois-Karjalan maakuntaan yhdessä kahden muun seutukunnan kanssa. (Joensuu 2015.)

Joensuun seutu sijaitsee Itä-Suomessa. Joensuulla on Venäjän kanssa yhteistä rajaa noin 30 kilometriä ja seutuun kuuluvalla Ilomantsilla yhteistä rajaa on vieläkin enemmän. Joensuun seutu on työmarkkina-alueena etäinen, sillä lähellä ei ole Joensuun lisäksi suuria kaupunkeja. Maantie- lento- ja junayhteydet kulkevat kuitenkin Joensuuhun. Joensuu on yliopistokaupunki, mikä lisää etenkin nuorten muuttoliikettä alueelle. (Joensuu 2015.) Toisaalta etäinen sijainti saattaa vaikuttaa siihen, että seutukunnan korkeakouluun hakeutuvat pääasiassa alueella jo asuvat nuoret, jolloin opiskelijoiden muuttoliike verrattuna muihin korkeakoulukaupunkeihin on vähäisempää.

Joensuun seudun elinkeinorakenteessa jalostuksella on tärkeä merkitys. Etenkin metallien ja metallituotteiden valmistus työllistää alueella merkittävästi työvoimaa. Toimialan yrityksiä luonnehtii alihankintapainotteisuus. Metalliteollisuuden lisäksi perinteisellä metsäteollisuudella on suuri merkitys kaupunkiseudun elinkeinorakenteessa. Teollisuus on keskittynyt Joensuun teollisuusalueelle. (JOSEK 2015.)

Oulun seutu

Oulun seutukunta nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuosiksi 2012–2014. Alueen irtisanomiset liittyivät Nokian, Nokia Siemens Networkin ja Accenturen irtisanomisiin. Nokian irtisanomiset alkoivat vuonna 2009 ja ne ovat vaikuttaneet voimakkaasti alueen työllisyystilanteeseen. (Felin & Mella 2013, 49.) Oulun seudulle on myönnetty jatkoaikaa äkillisen rakennemuutoksen alueena vuoteen 2015 asti (Rakennemuutos 2015). Oulun seudulle on myönnetty tukea Euroopan globalisaatiorahastosta vuonna 2013 Nokian irtisanomisista johtuen. Oulun seudulle on haettu rahastosta tukea myös vuonna 2015 Broadcom Communications -konsernin irtisanomisten vuoksi. (Applications 2015.) Ennen rakennemuutosalueeksi nimeämistä seudulle on myönnetty lisärahoitusta työ- ja elinkeinoministeriön kautta, minkä lisäksi alueelle on myönnetty yritystukia. (Felin & Mella 2013, 49–50.)

Oulun seutu sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla ja se koostui vuoteen 2013 asti kymmenestä kunnasta: Hailuodosta, Haukiputaasta, Kempeleestä, Kiimingistä, Limingasta, Lumijoesta, Muhoksesta, Oulusta, Oulunsalosta ja Tyrnävästä. Vuonna 2013 Oulun seutu organisaationa päättyi kokeilulain lop-
pumisen vuoksi. Kuntien välisen yhteistyön on todettu kuitenkin jatkuvan. Kuntarakennetta on muo-

vannut Haukiputaan, Kiimingin, Oulun, Oulunsalon ja Yli-Iin yhdistyminen Oulun kaupungiksi. (Oulun seutu 2014.) Seutukunnassa asuu lähes 240 000 ihmistä. Oulun kaupunkiin on keskittynyt kaikista seudun asukkaista 195 000 ihmistä. (Oulu – Oulun kaupunki 2015.)

Oulun sijainti liikenneyhteysien kannalta on hyvä. Oulu kuitenkin sijaitsee melko etäällä muista suurista kaupungeista. Alueella on mahdollisuudet juna- ja lentoyhteysien käyttöön ja seudun halki kulkevat valtatie 4, 20 ja 22 (Oulunliikenne.fi 2015). Oulu on yliopistokaupunki ja samalla myös Pohjois-Suomen suosituin opiskelukaupunki, minkä vuoksi nuorten osuus väestöstä on suuri. (Oulu – Oulun kaupunki 2015.)

Oulun seudun elinkeinorakenne painottuu paljolti ICT-toimialaan ja Oulu tunnetaan teknologia-yritysten keskittymänä. Seutua on joskus kutsuttu jopa ”Suomen piilaaksoksi”. Tällä hetkellä matkapuhelinverkkojen, langattoman tiedonsiirron ja radioteknologian tuote- ja laitekehitys sekä langattomien päätelaitteiden suunnittelu ovat alan kärkiä Oulussa. Oulun koulutusmahdollisuudet tukevat myös alan kehitystä ja innovointia. Oulun ja Seinäjoen välinen rautatieyhteys toimii vilkkaana tavaraliikenteen yhteytenä ja logistiikka onkin yksi kasvava ala Oulussa. Suotuisat liikenneyhteydet mahdollistavat pohjoisen logistiikkakeskittymän ja viennin kehittämisen. Alkutuotanto ja perinteiset teollisuuden alat eivät ole Oulun seudulla yhtä suuria työllistäjiä verrattuna ICT-alaan. Kuitenkin Pohjois-Suomeen sijoittuvat investoinnit luovat perusteellisuuden kasvua alueella ja etenkin energiantuotanto ja kaivosala ovat investointien kohteena. (Business Oulu 2014.)

4.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksessa tarkastellaan työmarkkinoiden toimintaa alueellisessa kontekstissa. Tutkimuksen fokuksena on työmarkkinoiden sopeutuminen äkilliseen rakennemuutokseen, jonka aikaista työmarkkinoiden dynamiikkaa analysoidaan. Tavoitteena on selvittää, millä tavoin työmarkkinoiden dynamiikka kehittyy äkillisen rakennemuutoksen alueilla ja poikkeavatko rakenteiltaan ja sijainneiltaan eroavien työmarkkinoiden sopeutumisen mekanismit toisistaan. Tutkimustehtävän pohjalta on asetettu seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Millä tavoin aluekohtaisen työllisysshokin vaikutukset näkyvät paikallisten työmarkkinoiden dynamiikassa?**
- 2) Miten sopeutumisen keinot eriytyvät alueittain?**

Aiemman kirjallisuuden ja tutkimuksen pohjalta on selvitetty työmarkkinoiden sopeutumisen keinoja. Kirjallisuuskatsauksen (Blanchard & Katz 1992; Decressin & Fatás 1995; Broersma & Dijk 2002; Pekkala & Kangasharju 2002) ja aikaisemmin esiteltyjen rajausten perusteella alueelliseen shokkiin sopeutuminen voi toteutua seuraavien tekijöiden kautta:

- 1) Muutokset alueellisessa työttömyydessä ja työllisyydessä
- 2) Muutokset työvoimaan osallistumisessa
- 3) Muutokset alueellisessa liikkuvuudessa sisältäen muuttoliikkeen ja pendelöinnin
- 4) Työvoimapolitiittiset keinot

Yllä esitetyn listan tarkennuksena on huomautettava, ettei työvoimapolitiittisia keinoja ei ole suoraan nostettu esiin aiemmassa tutkimuksessa nimenomaisena työmarkkinoiden sopeutumisen muotona. Työvoimapolitiittisten toimien on kuitenkin osoitettu vaikuttavan työmarkkinoiden sopeutumisprosessiin keskeisesti (Fredriksson 1999), minkä vuoksi myös toimenpiteiden tarkastelua voidaan pitää tarkoituksenmukaisena.

4.3 Aineiston kuvaus

Tutkimuksen empiirisessä osuudessa hyödynnetään eri tilastoaineistoja, joiden käyttö vaihtelee analyysin eri osissa. Aineistona käytetään Tilastokeskuksen tilastoja, työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilastoa sekä työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineistoa vuosilta 2006–2012. Seuraavaksi esitellään tarkemmin analyysissä käytettävät aineistot.

Tilastokeskuksen väestötilastot

Analyysin deskriptiivisessä osuudessa luvussa 5.1 hyödynnetään keskeisesti Tilastokeskuksen väestötilastoja. Tilastot ovat saatavissa Tilastokeskuksen internetsivuilta StatFin-tilastopalvelusta ilmaiseksi. Väestötilastoista käytössä ovat työssäkäyntitilasto sekä muuttoliiketilasto. Erityisesti työssäkäyntitilastoa hyödynnetään merkittävässä määrin. Työssäkäyntitilasto on kokonaisaineisto, joten kunkin vuoden tilasto kattaa kaikki kyseisen vuoden lopussa vakituisesti Suomessa asuvat henkilöt. Tilasto pohjautuu hallinnollisiin rekistereihin ja muihin rekisteripohjaisiin tietoaaineistoihin. Tilaston tiedot työttömyydestä perustuvat työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisteriin. (Laatuseloste: työssäkäyntitilasto 2015.) Työssäkäyntitilaston lisäksi hyödynnetään muuttoliiketilastoa. Tilastoyksikkönä aineistossa on muutto, ei muuttaja. Tiedot perustuvat maistraattien ylläpitämään Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmään. (Muuttoliike 2011.)

Työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilasto

Työnvälitystilaston tietoja hyödynnetään erityisesti analysoitaessa työvoimatoimistojen toimintaa. Työnvälitystilasto on luotu työhallinnollisiin käyttötarpeisiin. Sen avulla seurataan muun muassa työvoimatoimistojen asiakas- ja työpaikkamäärien kehitystä, kohdennetaan työvoimapolitiittisia toimenpiteitä sekä seurataan toimenpiteiden vaikuttavuutta ja alueellista työllisyyskehitystä. Työhallinto hyödyntää tietoja keskeisten tehtäviensä hoitamisessa eli työnvälityksessä ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ja koulutuksen järjestämisessä. (Työttömyys ja työllisyys tilastoissa 2003, 11–12.) Työnvälitystilasto sisältää tietoja työttömistä työnhakijoista, avoimista työpaikoista ja työvoimapolitiittisista toimenpiteistä. Työnvälitystilasto tarjoaa kuukausitilastoja, kolmannesvuositilastoja sekä puolivuosi- ja vuositilastoja. (Työnvälitystilasto.)

Työnvälitystilasto on internetissä julkisesti saatavilla työ- ja elinkeinoministeriön, Tilastokeskuksen sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tietokannoissa. Tässä tutkimuksessa hyödynnetään työ- ja elinkeinoministeriön tietokannassa sekä Tilastokeskuksen tietokannassa olevaa aineistoa. Työnvälitystilaston tiedot perustuvat TE-toimistojen asiakasrekisterin tietoihin. Onkin hyvä tiedostaa työnvälitystilaston määritelmä työttömistä. Tilaston sisältämät henkilöt ovat työvoimatoimistoon työnhakijoiksi ilmoittautuneita, joten esimerkiksi piilotyöttömät eivät näy tässä tilastossa. (Työttömyys ja työllisyys tilastoissa 2003, 5.)

Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012

Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 on luonteeltaan makrotason rekisteriaineisto. Aineisto tilattiin Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta SPSS-muodossa. Aineiston havaintoyksikkönä on työ- ja elinkeinotoimisto⁴. Näin ollen yksittäinen muuttuja kuvaa jotakin ilmiötä tietyn toimiston toimialueella ja sisältää vain yhden havainnon toimistoa kohden. Otoksena ovat työ- ja elinkeinotoimistojen työnvälitystilastot vuosilta 2006–2012. Yksilötietoja tai muita mikrotason tietoja ei ole saatavilla. Aineisto kuvaa siis työ- ja elinkeinotoimistojen toimintaa, eikä edusta aluetta kokonaisuudessaan.

Aineisto sisältää yhteensä 504 havaintoa ja 205 muuttujaa. Muuttujat sisältävät tietoa työvoimasta, työttömyydestä, tukitoimenpiteistä ja avoimista työpaikoista. Myös julkisessa työnvälityksessä avoinna olleet sekä täyttyneet työpaikat sisältyvät aineistoon. Työttömyysjaksoista on ilmoitettu eripituisten jaksoiden määrät vuoden aikana ja syyt työttömyysjaksojen päättymiseen on ilmoitettu. Työl-

⁴ Aineisto sisältää yhteensä 72 toimistoa.

listyneissä mukana ovat vain ne henkilöt, jotka ovat ilmoittaneet työllistymisestään työ- ja elinkeinotoimistoon, joten kaikki työllistyneet eivät välttämättä näy aineistossa. Aineistosta löytyvät tiedot työvoimapolitiittisten lausuntojen ja työnhakusuunnitelmien määristä ja työmarkkinatuen saajista. Saatavilla ovat myös tiedot työhallinnon toimenpiteen aloittaneista, työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen aloittaneista, tukityön sekä työmarkkinatuen työharjoittelun päättäneistä. Aineisto sisältää tiedot myös siitä, mihin henkilöt ovat päätyneet työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumisen jälkeen.

Kokonaisaineistoa muokattiin ennen sen käyttöä. Analyysin suorittamiseksi aineiston jatkuvat muuttajat muutettiin diskreeteiksi muuttujiksi. Koska aineiston muuttujien minimi- ja maksimiarvot vaihtelevat suuresti, oli tämä otettava luokkien muodostamisessa huomioon. Kaikkien muuttujien arvot saatiin sisältymään luokittelun sisälle muodostamalla yhteensä 23 luokkaa. Aineistoa käsiteltiin SPSS-tilasto-ohjelman versiolla 20.0.

Aineistojen luonteesta

Analyysissa käytettävät aineistot ovat rekisteriaineistoja, joiden käytössä on huomioitava aineistotyyppin erityisluonne. Rekisteriaineistoa ei ole tuotettu vastaamaan tutkimuksellisiin kysymyksiin, vaan taustalla ovat hallinnolliset tarkoitukset. Sen vuoksi on tärkeää tiedostaa ja ymmärtää datan rakentumiseen johtaneet tekijät. (Hietaniemi 2007, 82; Sund 2003, 506; Valkonen & Koskinen & Martelin 1998, 17–18.) Esimerkiksi työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineistossa hallinnolliset käsitteet ja luokittelut määrittävät aineiston sisältämiä tietoja. Väärät oletukset datan luonteesta voivat vääristää tuloksia, jos taustalla olevia tekijöitä ei oteta huomioon (Sund 2003, 506). Käytettäessä valmiita aineistoja onkin huomioitava, että aineiston alkuperäiset muuttajat eivät välttämättä vastaa täysin tutkijan alkuperäisiin tiedonintresseihin (Alkula & Pöntinen & Ylöstalo 1994, 77).

Rekisteri on informaatiojärjestelmä, joka tuottaa toistuvasti yksikkötasoista aineistoa määrätyleiselle joukolle yksiköitä. Rekisteriaineiston luonne ohjaa käsitteiden määrittelyä ja tutkimusongelman asettelua. Koska rekisteriaineistot ovat usein kokonaisaineistoja, eivät tilastollisen päättelyn oletukset otantavirheistä päde. Toisin sanoen otos on edustava, sillä se sisältää kaikki yksiköt. Isoja aineistoja käsiteltäessä on huomioitava, että käytännössä lähes merkityksettömistä eroista voi helposti tulla tilastollisesti merkitseviä. Datan pitäisi antaa puhua puolestaan, mutta samalla on oltava tietoinen omista ajatuksista ja ennako-oletuksista, jotta ne eivät ohjaisi liikaa aineiston analysointia. Data ei kuitenkaan itsessään sisällä informaatiota, vaan se tuotetaan itse datasta ja taustatietämyksestä. Ilman selityksiä data on tutkimuksellisesti käyttökeltvotonta. (Sund 2003.)

Heikki Räisänen ja Mika Tuomaala (2010) ovat vertailleet työ- ja elinkeinotoimiston kokonaisaineiston tuottamia tuloksia mikroaineiston rinnalla. Aineistojen vertailu toi ilmi, että kokonaisaineisto ikään kuin tiivistää jakaumaa. Kokonaisaineiston tiedot ovat keskimääräisiä lukuja, jolloin esimerkiksi kaikkein ääripäisimmät havainnot puuttuvat jakaumasta (Räisänen & Tuomaala 2010, 29). On siis otettava huomioon, että kokonaisaineiston tuottamat tulokset ovat lähinnä keskimääräisiä.

4.4 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessa käytettävä aineisto ohjasi tutkimusmenetelmää määrällisten menetelmien piiriin. Analyysin ensimmäinen osa suoritetaan deskriptiivisesti. Deskriptiivisessä analyysissä hyödynnetään taulukointia, tunnuslukujen jakaumia sekä tilastografiikka. Analyysin toisessa osassa menetelmänä käytetään faktorianalyysia, jota jatketaan analyysin kolmannessa osassa faktoripisteiden jakaumilla. Työmarkkinoiden rakenteen ja toiminnan esiin saaminen on toimivimmin toteutettavissa deskriptiivisesti, sillä aineiston kuvailevalla esittelyllä saadaan moniulotteista ilmiötä kuvattua tarkasti ja laajasti. Faktorianalyysi mahdollistaa ilmiön tiivistämisen kokonaisuuksiin, jolloin työmarkkinoiden dynamiikkaa voidaan tarkastella näiden kokonaisuuksien kehityksen kautta. Tässä luvussa kuvataan tarkemmin faktorianalyysia tutkimusmenetelmänä.

Faktorianalyysin ideana on tiivistää joukko muuttujia kokonaisuuksiin. Faktorianalyysin luomat kokonaisuudet muodostuvat muuttujista, jotka korreloivat keskenään. (Metsämuuronen 2008, 25.) Näin saman kokonaisuuden alle sijoittuvien muuttujien taustalla voidaan olettaa olevan jokin tekijä, joka yhdistää saman kokonaisuuden muuttujia. Tämä tarkoittaa, että jokaista kokonaisuuden muuttujaa voidaan kuvata samalla nimellä. Jari Metsämuuronen (2008, 25) kuvailee faktorianalyysia niin sanotuksi mustan laatikon kokeeksi: muuttujat laitetaan mustaan laatikkoon, tässä tapauksessa tietokoneeseen, ja katsotaan, mitä laatikko antaa tulokseksi.

Faktorianalyysi jaetaan eksploratiiviseen ja konfirmatoriseen faktorianalyysiin. Tämän tutkimuksen analyysissä käytetään pääakselifaktorointia, joka lukeutuu eksploratiivisen faktorianalyysin alle. Eksploratiivisessa faktorianalyysissä lähdetään liikkeelle joukosta havaittuja muuttujia, joiden korrelaatorakennetta pyritään kuvaamaan ja selittämään saatujen faktorimallien avulla. Taustalla on ajatus latenteista eli piilevistä muuttujista, jotka ilmenevät faktorien muodossa. Tutkijalla ei lähtökohtaisesti ole selvyyttä siitä, montako faktoria muuttujat muodostavat ja mistä muuttujista ne muotoutuvat. (Nummenmaa & Konttinen & Kuusinen & Leskinen 1997, 243.) Eksploratiivisessa faktorianalyysissä muuttujien joukosta etsitään selitettävää mallia tutkien korrelaatiomatriisin rakennetta. Tämä

erottaa eksploratiivisen faktorianalyysin konfirmatorisesta faktorianalyysistä, jossa lähdetään liikkeelle valmiista mallista, jonka sopivuus varmistetaan aineiston avulla. Konfirmatorisessa faktorianalyysissä tutkijalla on siis valmiina mielessään muuttujien muodostamien faktorien määrä ja malli. (Metsämuuronen 2008, 25.)

Faktorianalyysin suorittamisen ensimmäinen askel on tutkimusongelmaan sopivien muuttujien valinta. Muuttujien on oltava vähintään järjestysasteikollisia. Aluksi lasketaan näiden muuttujien väliset korrelaatiot tai kovarianssit riippuen käytössä olevista menetelmistä. Korrelaatio- tai kovarianssimatriisin perusteella estimoidaan faktorien lataukset. Lataukset rotatoidaan, mikä muuttaa alkuperäistä akselointia. Rotaatioiden avulla analyysi muuntautuu sisällöllisesti tulkinnalliseen muotoon, jolloin faktoreille latautuneiden muuttujien perusteella voidaan antaa faktoreille nimet, jotka kuvaavat kaikkia kyseiselle faktorille latautuneita muuttujia. Muuttujat tulkitaan ja nimetään rotaatiomatriisin avulla. Muuttuja voi latautua useammalle kuin yhdelle faktorille, jolloin kyseisen muuttujan tulkitaan lukeutuvan sille faktorille, jossa muuttujan saama arvo on korkein. (Mts. 25–27.) On suositeltu, että muuttujan saaman arvon tulisi olla suurempi kuin 0,3, jotta sen voidaan katsoa lukeutuvan johonkin tiettyyn faktoriin (Hair & Anderson & Tatham & Black 1998, 111). Rotaatiot voivat olla joko suorakulmaisia tai vinokulmaisia. Keskeisin ero näiden rotaatiomenetelmien välillä on se, että suorakulmaisissa rotaatioissa faktorit eivät korreloi keskenään, mutta vinokulmaisissa rotaatioissa faktoreiden sallitaan korreloida keskenään. Tilastollisen yhteensopivuuden mielessä rotaatiomenetelmät ovat samanarvoisia. Menetelmien ero näkyy siinä, minkälaiset sisällölliset tulokset ne tuottavat. (Nummenmaa ym. 1997, 245–246.) Rotaatiomenetelmän valinta on siis johdettavissa analyysin tuottamista sisällöllisistä tuloksista.

Rotaation jälkeisen faktorien nimeämisen jälkeen voidaan jatkoanalyysissä käyttää aineistoon omiksi muuttujikseen tallennettuja faktoripisteitä. Faktoripisteet tarkoittavat faktoreita kuvaavia havaintokohtaisia lukuja. Toisin sanoen, faktorianalyysistä esiin nousseet faktorit edustavat tiettyjä ulottuvuuksia ja faktoripisteet kuvaavat näiden ulottuvuuksien jakautumista aineistossa. Faktoripisteet muodostuvat, kun faktorianalyysin perusteella osioita lasketaan yhteen ja niitä painotetaan. Painotuksessa huomioidaan faktorilatausten lisäksi kommunaliteetit. Faktoripisteiden keskiarvo on aina nolla, ja ne voivat saada negatiivisia tai positiivisia arvoja, jolloin arvot kuvaavat ulottuvuuksien eri suuntia. (Vehkalahti 2008, 109–111.) Faktoripisteitä on mahdollista käyttää jatkoanalyysissä useammalla tavalla, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään faktoripistearvojen jakaumien tarkasteluun.

5 ANALYYSI

Tutkimuksen empiirinen osuus koostuu deskriptiivisistä osista sekä faktorianalyysistä ja sen jatko-analyysistä. Deskriptiivisen tarkastelun tarkoituksena on tuottaa tutkimuksen kohdealueiden työmarkkinoista analyttinen kuvaus äkilliseen rakennemuutokseen sopeutumisen näkökulmasta. Tämän jälkeen analyysia jatketaan faktorianalyysillä, jonka avulla moniulotteinen ilmiö saadaan jaettua kokonaisuuksiin. Faktorianalyysia jatketaan faktoripisteiden analyysillä, jossa keskitytään faktoripisteiden ajalliseen vaihteluun kohdealueilla. Analyysin aikasarjat rajoittuvat vuosiin 2006–2012 johtuen pääasiassa työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineiston ajallisesta rajauksesta.

5.1 Paikallisten työmarkkinoiden rakenne ja dynamiikka

Äkillisen rakennemuutoksen alueiden analyysi aloitetaan deskriptiivisellä paikallisten työmarkkinoiden kuvauksella. Fokus on paikallisten työmarkkinoiden sopeutumisessa ja mahdollisissa alueittaisissa eroissa sopeutumisprosesseissa. Analyysissa luodaan kuva alueiden työmarkkinoiden rakenteesta ja dynamiikasta. Työmarkkinoita kuvataan alueen työvoiman tarjonnalla ja kysynnällä sekä muutoksilla työllisyydessä, työttömyydessä ja työvoimaan osallistumisessa. Lisäksi tarkastellaan muuttoliikkeen ja pendelöinnin kehitystä alueilla. Analyysissa tuodaan esiin myös työvoimatoimistojen toimintaa, sillä avoin työttömyys ei anna koko kuvaa työtä vailla olevasta työvoimasta.

Ennen analyysia on huomautettava, että työmarkkinoiden sopeutumisen tarkastelussa keskitytään aggregaattitason tietoihin. Analyysissa ei kiinnitetä huomiota yksilötason tekijöihin, kuten ammattiin tai sukupuoleen. Näiden merkitystä työmarkkinoiden sopeutumisprosessin kannalta ei ole tarkoitus kieltää, vaan kyse on puhtaasti tutkimukselle asetetuista rajauksista. Lisäksi analyysissa on huomiotava, että vaikka tutkimusote on myös seutukuntia vertaileva, ei niiden työmarkkinoiden sopeutumisen mekanismeja voida vertailla samojen vuosien tietoihin perustuen. Tämä siitä johtuen, että äkilliset rakennemuutokset ovat kohdistuneet kullekin alueelle eri ajankohtina, vaikkakin Salossa ja Oulussa päällekkäisinä ajankohtina. Selkeyden vuoksi taulukoissa on päädytty ratkaisuun, jossa kunkin seudun kohdalla on lihavoitu ne vuosiluvut, jolloin rakennemuutokseen liittyvät irtisanomiset ovat pääasiassa tapahtuneet tai toimipaikan toiminta on lopetettu.

Väestö ja työvoiman tarjonta

Paikallisten työmarkkinoiden analyysi on luonnollista aloittaa paikallisen väestöpohjan muutosten tarkastelulla, sillä se kuvaa työmarkkinoiden kokoa ja rakennetta. Väestö kuvaa potentiaalista työvoimanpanosta tai alueen inhimillistä pääomaa kokonaisuudessaan (Laakso & Loikkanen 2014, 107). Väestön pääasiallisen toiminnan muutokset kuvaavat paikallisia työmarkkinavalmiuksia ja kertovat osaltaan työmarkkina-asemien muutoksista. Taulukosta 1 on nähtävissä, että väestöpohja on ollut pääasiassa kasvava koko ajanjaksolla tarkasteltuna. Salossa kehitys on kuitenkin vuodesta 2010 eteenpäin ollut laskeva ja viimeisimmän kahden vuoden aikana seudun väestömäärä on laskenut vajalla 500 asukkaalla. Väestöpohjan kasvu on ollut erityisen voimakasta Oulun seudulla, jossa väestömäärä on koko ajanjaksolla kasvanut lähes 20 000 asukkaalla.

Työmarkkinoiden kannalta on olennaista, mihin väestöryhmiin kasvu ja väheneminen kohdistuvat. Salossa rakennemuutosten vaikutukset näkyvät työikäisen väestön määrän voimakkaana alenemisenä. Vuosien 2009–2012 aikana Salon työikäisten määrä on laskenut lähes 1 400 henkilöllä, mitä saattaa selittää irtisanomisten jälkeinen muuttoliike, kun työtä pitää lähteä etsimään korvaavilta työmarkkinoilta. Myös Joensuussa työikäisten määrä on lähtenyt laskuun viimeisimpinä vuosina, joihin ei yhtä voimakkaasti kuin Salossa. Vielä välittömästi rakennemuutoksen jälkeen ei Joensuun työikäisten määrässä ole havaittavissa vähenemistä. Ainoastaan Oulussa työikäisten määrä on ollut jatkuvasti kasvava lisääntyen lähes 10 000 hengellä vuosien 2006–2012 aikana. (Taulukko 1.)

Taulukosta 1 on havaittavissa, että työikäisten ulkopuolisista 65 vuotta täyttäneiden määrä on lisääntynyt jokaisella seudulla. Alle 15-vuotiaiden määrän kehitys on Oulun seudulla ollut positiivista, mutta Salon ja Joensuun seudulla kehityksen suunta on ollut laskeva. Väestö on Oulussa nuorempaa kuin Salossa ja Joensuussa. Alle 15-vuotiaita on Oulun väestöstä noin viidennes, Salossa ja Joensuussa reilu kuudennes. Yli 65-vuotiaita taas on sekä Salon että Joensuun väestöstä noin viidesosa, kun Oulussa ikääntyneiden osuus väestöstä on selvästi pienempi (n. 13 % vuonna 2012). Myös työikäisiä on suhteessa koko väestöön eniten Oulussa, vaikkakaan ero Joensuuhun ei ole huomattava. Kummallakin seudulla työikäisiä on koko väestöstä noin kaksi kolmannesta, kun taas Salossa työikäisiä on noin kolme viidestä.

Taulukko 1. Väestön ikärakenne Salon, Joensuun ja Oulun seudulla vuosina 2006–2012

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	63 606	63 960	64 242	64 291	64 565	64 551	64 087
Alle 15-v.	10 737	10 746	10 714	10 648	10 713	10 653	10 496
Työikäiset	40 596	40 879	40 962	40 822	40 685	40 247	39 444
Yli 65-v.	12 273	12 335	12 566	12 821	13 167	13 651	14 147
Joensuu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	122 036	122 025	122 187	122 554	122 985	123 486	123 898
Alle 15-v.	20 164	19 911	19 730	19 569	19 483	19 539	19 415
Työikäiset	81 318	81 462	81 436	81 570	81 386	81 014	80 735
Yli 65-v.	20 554	20 652	21 021	21 415	22 116	22 933	23 748
Oulu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	215 442	218 508	221 665	225 230	228 591	231 872	235 268
Alle 15-v.	45 711	46 247	46 739	47 594	48 241	48 904	49 696
Työikäiset	145 298	147 356	149 197	151 353	152 901	154 031	155 235
Yli 65-v.	24 433	24 905	25 729	26 283	27 449	28 937	30 337

Lähde: SVT (Työssäkäynti)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Seuraavaksi tarkastellaan paikallisten työmarkkinoiden työvoimaa ja työllisyyttä. Työvoiman määrää kuvaa väestön jakautuminen pääasiallisen toiminnan mukaan joko työvoimaan tai työvoiman ulkopuolella oleviin. Työvoiman muutokset kertovat muutoksista työllisten ja työttömien määrissä. Työvoiman kasvu voi siis kertoa joko työllisten tai työttömien määrän kasvusta ja vastaavasti työvoiman määrän väheneminen työllisten tai työttömien määrän vähenemisestä. Työllisten määrä kuvaa työvoiman toteutunutta kysyntää tai työvoimapanoksen käyttöä (Laakso & Loikkanen 2004, 107).

Taulukon 2 perusteella aluekohtaisten rakennemuutosten vaikutus näkyy seutujen työvoimarakenteen muutoksina. Rakennemuutos on lisännyt paikallisten työttömien määrää ja vähentänyt työllisten määrää. Salossa vaikutukset näkyivät välittömästi vuosina 2009 ja 2012 työllisten määrän selvänä laskuna ja työttömien määrän lisääntymisenä ja kehityksen ensimmäiset merkit näkyivät jo vuonna 2008. Joensuussa työttömien määrä on lisääntynyt vuosina 2008 ja 2009, joten rakennemuutos ei vaikuttanut seudun työvoiman rakenteisiin välittömästi, toisin kuin Salossa. Oulussa rakennemuutoksen vaikutukset näkyivät välittömästi Salon tapaan. Eroihin vaikutuksen ajallisessa ilmenemisessä ovat saattaneet vaikuttaa rakennemuutoksen hillitsemiseksi toteutettujen toimenpiteiden erot alueiden välillä.

Työmarkkinoiden sopeutuminen voi työllisyyden ja työttömyyden muutosten lisäksi ilmetä työvoimaan osallistumisen muutoksina. Taulukosta 2 näemme, että Salossa työvoiman ulkopuolisten määrä on lisääntynyt rakennemuutosten aikana ja sen jälkeen. Tämä on näkynyt pääasiassa opiskelijoiden

ja eläkeläisten määrän kasvuna. Eläkeläisten määrän lisääntymistä selittää osaltaan väestön ikääntyminen, mutta osa saattaa selittyä irtisanomisten jälkeisinä eläkejärjestelyinä. Kaikista työvoiman ulkopuolella olevista eläkeläisiä on Salossa noin puolet. Suhteellisesti eläkeläisten sekä opiskelijoiden osuudet ovat koko ajanjakson ajan pysyneet lähes samoina, joten työvoimaan osallistumisen muutokset eivät ole Salossa olleet merkittäviä sopeutumisen muotoja.

Joensuussa työvoiman ulkopuolella olevien määrä on lisääntynyt vuodesta 2009 lähtien eli ei välittömästi rakennemuutoksen jälkeen. Myös Joensuun seudulla eläkeläiset vastaavat suurimmasta osasta työvoiman ulkopuolella olevista ja kasvu onkin paikantunut lähinnä eläkeläisten määrään. Eläkeläisten osuus (n. 45 %) ei ole yhtä suuri kuin Salossa, mitä selittää pääasiassa opiskelijoiden suurempi osuus Joensuussa. Myöskään Joensuun seudulla työvoimaan osallistumisen muutokset eivät ole näyttäytyneet merkittävänä sopeutumismekanismina verrattuna muutoksiin työllisyydessä ja työttömyydessä. (Taulukko 2.)

Oulussa rakennemuutoksen vaikutukset näkyvät työvoiman ulkopuolella olevien määrän lisääntymisenä etenkin vuonna 2009. Määrät kasvoivat lähinnä eläkeläisten, opiskelijoiden ja alle 15-vuotiaiden ryhmissä. Oulun työvoiman ulkopuolella olevien rakenne poikkeaa huomattavasti Salosta ja Joensuusta. Eläkeläisten osuus on Oulussa vain hieman päälle kolmanneksen. Opiskelijoiden osuus ei ole huomattavasti suurempi kuin toisella tarkasteltavalla yliopistoseudulla, Joensuussa. Suhteellisesti tarkasteltuna työvoimaan osallistumisen muutokset eivät ole myöskään Oulun seudulla olleet merkittäviä työllisyyden ja työttömyyden muutoksiin verrattuna. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Väestö pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2006–2012

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	63 606	63 960	64 242	64 291	64 565	64 551	64 087
Työikäinen väestö	40 596	40 879	40 962	40 822	40 685	40 247	39 444
Työvoima	30 683	30 817	30 854	30 335	30 230	30 190	29 573
Työlliset	28 422	28 706	28 325	26 557	26 763	26 694	24 861
Työttömät	2 261	2 111	2 529	3 778	3 467	3 496	4 712
Työvoiman ulkopuolella	32 923	33 143	33 388	33 956	34 335	34 361	34 514
Alle 15-v.	10 737	10 746	10 714	10 648	10 713	10 653	10 496
Opiskelijat	4 093	4 053	4 171	4 297	4 411	4 264	4 442
Varusmiehet	131	171	161	168	150	151	153
Eläkeläiset	16 198	16 406	16 594	17 018	17 188	17 529	17 758
Muut	1 764	1 767	1 748	1 825	1 873	1 764	1 665
Joensuu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	122 036	122 025	122 187	122 554	122 985	123 486	123 898
Työikäinen väestö	81 318	81 462	81 436	81 570	81 386	81 014	80 735
Työvoima	55 933	56 305	56 712	56 094	56 252	56 793	57 029
Työlliset	47 882	48 424	48 353	46 939	48 387	48 786	48 463
Työttömät	8 051	7 881	8 359	9 155	7 865	8 007	8 566
Työvoiman ulkopuolella	66 103	65 720	65 475	66 460	66 733	66 693	66 869
Alle 15-v.	20 164	19 911	19 730	19 569	19 483	19 539	19 415
Opiskelijat	12 350	11 849	11 557	12 112	12 141	11 617	11 561
Varusmiehet	352	448	355	369	427	446	403
Eläkeläiset	29 646	29 955	30 308	30 900	31 263	31 628	31 970
Muut	3 591	3 557	3 525	3 510	3 419	3 463	3 520
Oulu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	215 442	218 508	221 665	225 230	228 591	231 872	235 268
Työikäinen väestö	145 298	147 356	149 197	151 353	152 901	154 031	155 235
Työvoima	104 058	105 740	108 026	108 102	109 312	111 525	112 900
Työlliset	92 454	94 740	96 128	93 765	96 174	98 347	97 865
Työttömät	11 604	11 000	11 898	14 337	13 138	13 178	15 035
Työvoiman ulkopuolella	111 384	112 768	113 639	117 128	119 279	120 347	122 368
Alle 15-v.	45 711	46 247	46 739	47 594	48 241	48 904	49 696
Opiskelijat	22 211	22 180	21 883	23 214	23 716	23 126	23 534
Varusmiehet	749	716	747	761	701	810	825
Eläkeläiset	36 426	37 355	38 264	39 505	40 523	41 499	42 321
Muut	6 287	6 270	6 006	6 054	6 098	6 008	5 992

Lähde: SVT (Työssäkäynti)

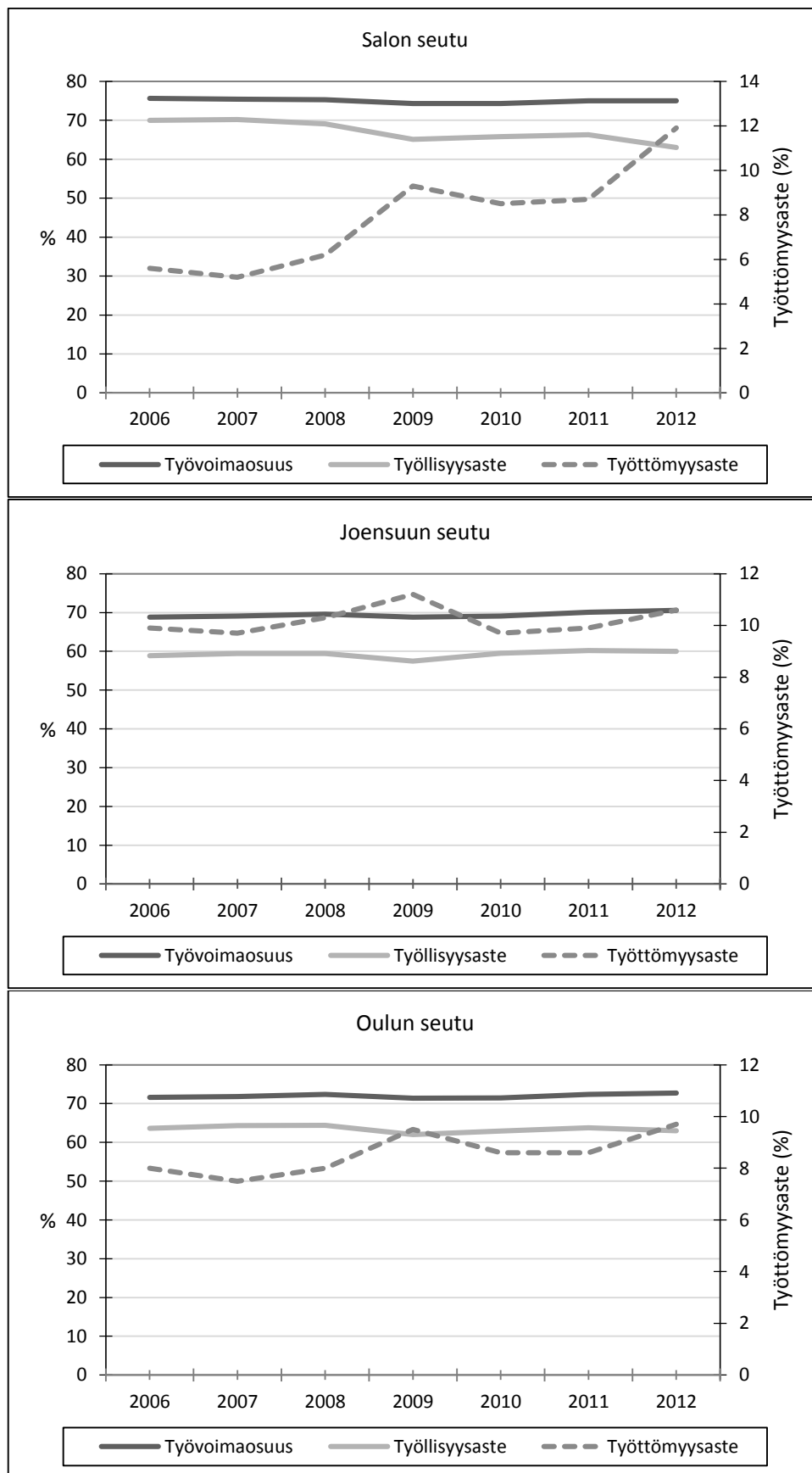
*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Seuraavaksi tarkastellaan seutujen työvoimaosuuksien sekä työllisyys- ja työttömyysasteiden muutoksia. Työvoimaosuus lasketaan työllisten ja työttömien eli työvoiman sekä työikäisen väestön suh-

teesta. Muutokset työvoiman ja työvoiman ulkopuolella olevien määrissä ovat varsin hitaita eikä minäkään seudun työvoimaosuuksissa ole tapahtunut suuria muutoksia vuosien 2006–2012 aikana, kuten voimme nähdä kuvioista 1. Alueellisten rakennemuutosten vaikutukset ovat sen sijaan saaneet suurimpia muutoksia aikaan alueiden työttömyydessä. Jyrkimmin työttömyys on lisääntynyt Salossa, jossa Nokian irtisanomiset ja tehtaan sulkeminen vuosina 2009 ja 2012 ovat kohottaneet alueen työttömyysasteen korkeimmillaan 12 prosenttiin. Samanaikaisesti alueen työllisyydessä on tapahtunut laskua noin 7 prosenttiyksikön verran. Työllisyyden lasku ei ole ollut yhtä voimakasta kuin työttömyyden kasvu. Vielä vuonna 2007 Salon työllisyysasteen ja työvoimaosuuden ero oli vähäinen (n. 5 %), mutta viimeisimpinä vuosina ero on kasvanut yli kaksinkertaiseksi. Tästäkin huolimatta työvoimaosuus on Salossa korkein verrattuna Joensuuhun ja Ouluun. (Kuvio 1, liite 3.1.)

Myös Joensuussa työmarkkinoiden sopeutuminen näkyy ensisijaisesti työttömyyden muutoksina. Vuosien 2008–2009 sekä 2012 aikana alueen työttömyysaste on kohonnut. Samanaikaisesti työllisyydessä on tapahtunut loivempaa heikkenemistä. Työvoimaosuudet ovat kohonneet hieman alueen rakennemuutosvuosien jälkeen. Muihin seutuihin verrattuna Joensuun seudun työllisyys on ollut koko ajanjakson ajan matalimmalla tasolla. Työttömyys on pysytellyt alueella koko ajanjakson ajan korkealla ollen alimmillaan 9,7 prosenttia vuosina 2007 ja 2010. (Kuvio 1, liite 3.1.)

Oulussa työvoiman kehitys on ollut kasvava. Suurimmat muutokset näkyvät seudun työttömyydessä vuosina 2009 ja 2012, jolloin Nokian toiminta alueella supistui. Vaikutukset heijastuivat myös työllisyyteen erityisesti vuonna 2009, jolloin työllisyysaste laski reilulla parilla prosenttiyksiköllä. Vaikutukset alueen työttömyyteen eivät ole olleet yhtä voimakkaat kuin muilla tarkasteltavilla seuduilla. (Kuvio 1, liite 3.1.)

Lähde: SVT (Työssäkäynti)

Kuvio 1. Salon, Joensuun ja Oulun seudun työllisyys vuosina 2006–2012

Edellä on kuvattu paikallisten työmarkkinoiden rakennetta ja toimintaa alueiden väestön ja työvoiman perusteella. Analyysissa keskitytään seuraavaksi tarkastelemaan paikallisen työpaikkatarjonnan ja työvoiman kysynnän muutoksia.

Työpaikat ja työvoiman kysyntä

Työpaikkojen määrä ja rakenne kertovat työvoiman alueellisesta kysynnästä. Seuraavaksi kuvataan alueiden työpaikkojen ja työvoiman määrien vastaavuutta. Taulukkoon 3 on listattu työpaikkojen ja työllisten määrät sekä alueen työpaikkaomavaraisuus. Mikäli työpaikkojen määrä on suurempi kuin työllisten määrä, ylittää kysyntä alueen tarjonnan. Jos taas työllisten määrä on korkeampi kuin työpaikkojen määrä, ylittää työvoiman tarjonta kysynnän. (Myrskylä 2012, 34.) Alueen työpaikkojen ja työvoiman välisen suhteen ilmaisee työpaikkaomavaraisuusaste. Sen ollessa yli 100 prosenttia on alueen työpaikkojen määrä suurempi kuin alueella asuvan työllisen työvoiman määrä. Vastaavasti työpaikkaomavaraisuuden ollessa alle 100 prosenttia on tilanne päinvastainen.

Työpaikkaomavaraisuuden kehitys on ollut sekä Joensuussa että Oulussa melko tasaista. Kummallakin seudulla on koko ajanjakson ajan ollut enemmän työllisiä kuin työpaikkoja. Joensuun ja Oulun kehityksestä erottuu selkeästi Salon työpaikkaomavaraisuuden kehitys, joka on ollut jatkuvasti laskeva. Erityisen jyrkkä lasku Salon työpaikkaomavaraisuudessa tapahtui siirryttäessä vuodesta 2011 vuoteen 2012, jolloin laskua tapahtui liki neljä prosenttiyksikköä. Vuonna 2011 Salossa asuvien työllisten määrä oli vuosien 2006–2012 aikana ensimmäistä kertaa suurempi kuin alueen työpaikkojen määrä. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Työpaikkojen ja työllisten määrä ja työpaikkaomavaraisuus vuosina 2006–2012

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työpaikat	29 520	29 456	29 185	26 933	27 108	26 552	23 877
Työlliset	28 422	28 706	28 325	26 557	26 763	26 694	24 861
Työpaikkaomavaraisuus (%)	103,9	102,6	103,0	101,4	101,3	99,5	96,0
Joensuu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työpaikat	47 525	48 015	47 696	46 388	47 874	48 481	48 146
Työlliset	47 882	48 424	48 353	46 939	48 387	48 786	48 463
Työpaikkaomavaraisuus (%)	99,3	99,2	98,6	98,8	98,9	99,4	99,3
Oulu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työpaikat	92 247	94 244	95 992	93 275	95 044	97 125	96 667
Työlliset	92 454	94 740	96 128	93 765	96 174	98 347	97 865
Työpaikkaomavaraisuus (%)	99,8	99,5	99,9	99,5	98,8	98,6	98,8

Lähde: SVT (Työssäkäynti)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

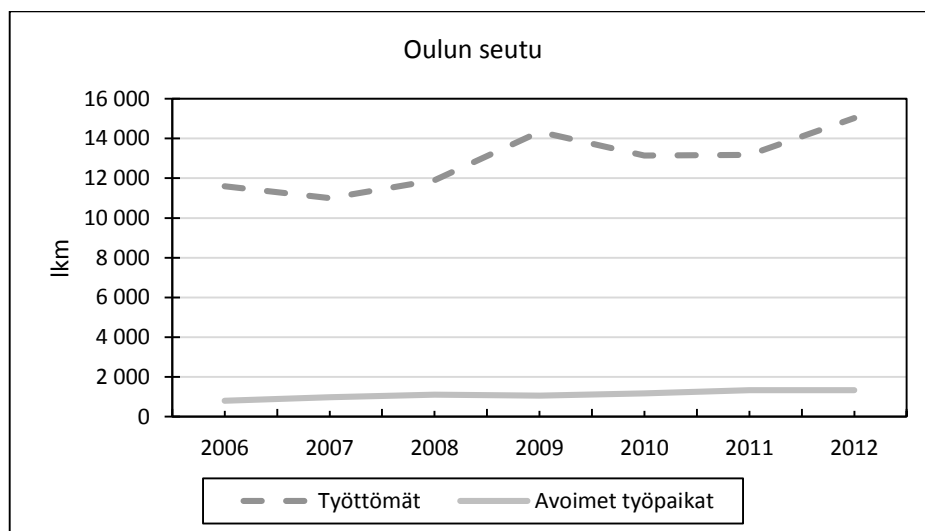
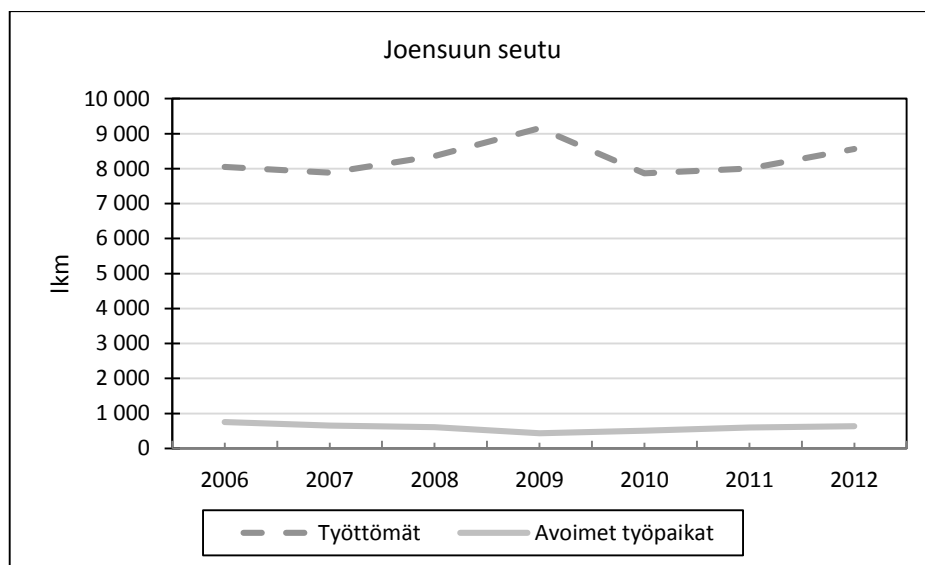
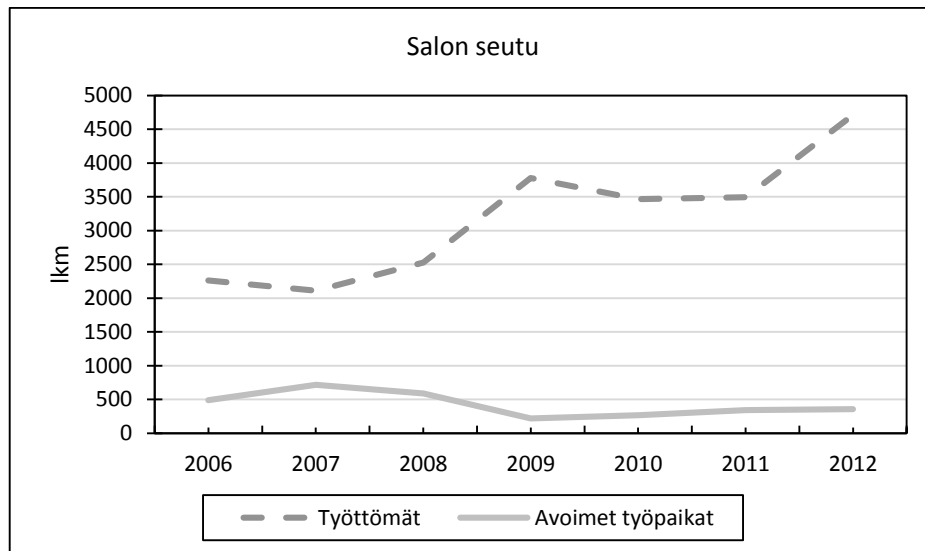
Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa voidaan havainnollistaa avointen työpaikkojen ja työttömyyden tason avulla. Avointen työpaikkojen määrä perustuu kuukauden lopussa avoinna olevien työpaikkojen vuosikeskiarvoihin. Taulukosta 4 voimme nähdä, että avointen työpaikkojen määrät ovat pääasiallisesti laskeneet työttömyyden lisääntyessä. Salossa työpaikkojen ja työttömien kohtaanto-ongelmat voimistuivat vuoden 2012 rakennemuutoksen aikaan. Avointen työpaikkojen kehitys mukailee talouden suhdanteita, mikä näkyy esimerkiksi vuoden 2009 taloudellisen taantuman aikana avointen työpaikkojen määrän vähenemisenä. Oulussa kehitys ei ole ollut yhtä voimakkaasti laskeva. Kaiken kaikkiaan avointen työpaikkojen määrät ovat olleet selvästi alhaisemmat kuin työttömien määrät. (Taulukko 4, kuvio 2.)

Taulukko 4. Työttömät, avoimet työpaikat ja työttömien osuus työvoimasta vuosina 2006–2012.

Salu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työttömät	2 261	2 111	2 529	3 778	3 467	3 496	4 712
Avoimet työpaikat	492	719	589	219	266	342	357
Työttömien osuus työvoimasta (%)	5,6	5,2	6,2	9,3	8,5	8,7	11,9
Joensuu	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011	2 012
Työttömät	8 051	7 881	8 359	9 155	7 865	8 007	8 566
Avoimet työpaikat	754	653	608	437	507	600	635
Työttömien osuus työvoimasta (%)	5,6	9,7	10,3	11,2	9,7	9,9	10,6
Oulu	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011	2 012
Työttömät	11 604	11 000	11 898	14 337	13 138	13 178	15 035
Avoimet työpaikat	795	981	1 110	1 052	1 164	1 335	1 333
Työttömien osuus työvoimasta (%)	5,6	7,5	8,0	9,5	8,6	8,6	9,7

Lähde: Työnvälitystilasto / SVT (Työssäkäynti)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Lähde: Työnvälitystilasto / SVT (Työssäkäynti)

Kuvio 2. Avointen työpaikkojen ja työttömien kohtaanto vuosina 2006–2012

Kuvio 2 havainnollistaa rakennemuutoksen vaikutuksia kohtaanto-ongelmien kehitykseen. Kuviosta on nähtävissä, kuinka rakennemuutokset ovat vähentäneet avointen työpaikkojen määrää työtöntä kohden erityisen voimakkaasti Salon seudulla. Työpaikkojen ja työvoiman kysynnän tarkastelun jälkeen siirrytään kuvaamaan muutoksia alueellisessa liikkuvuudessa.

Alueellinen liikkuvuus

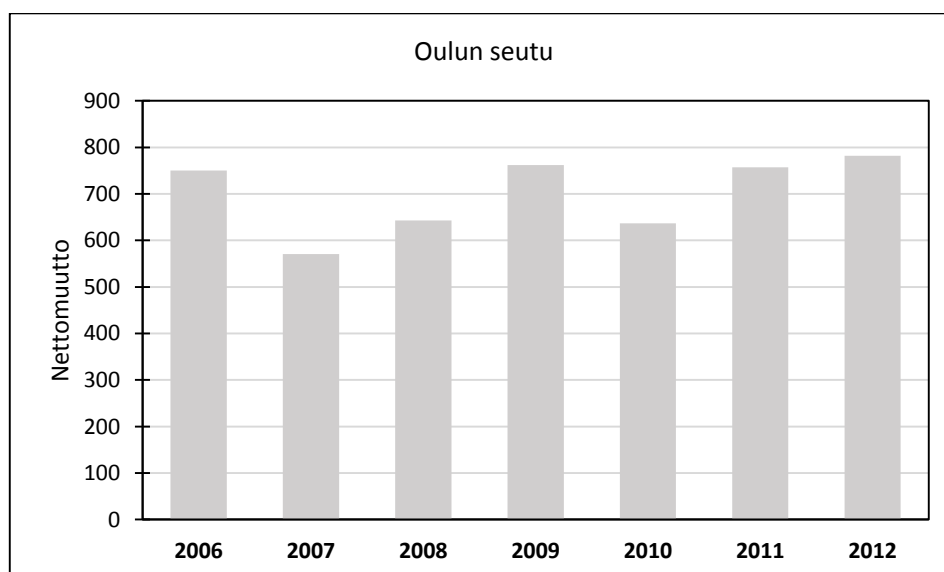
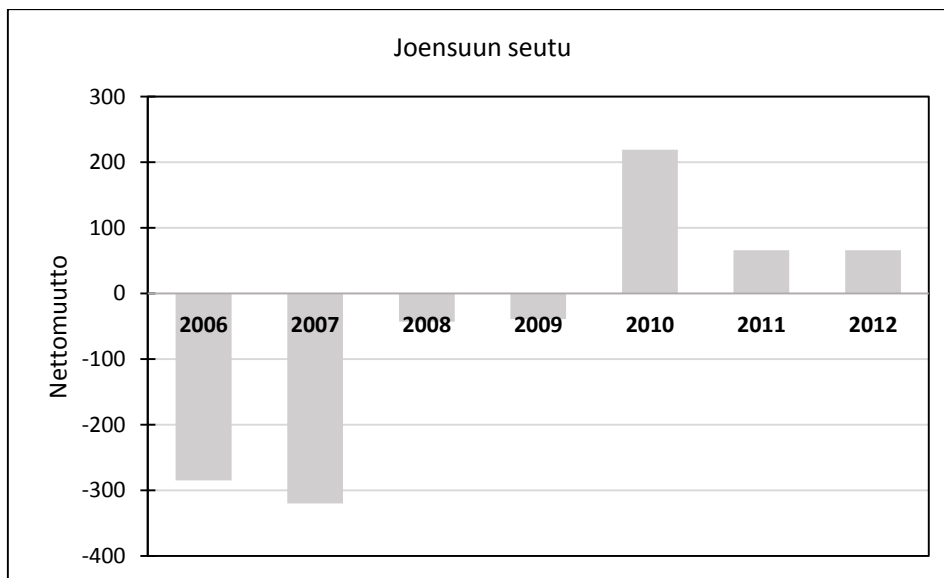
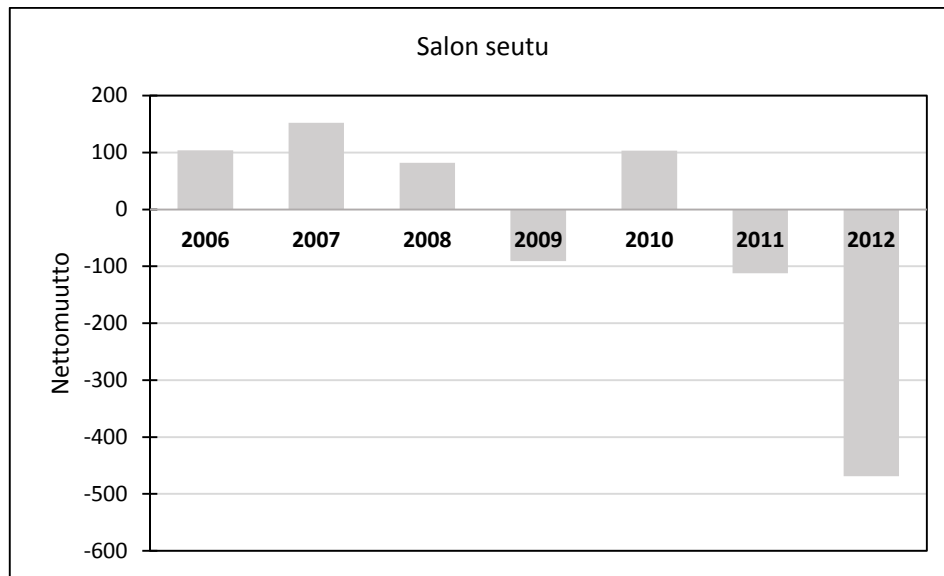
Alueellista liikkuvuutta esiintyy sekä muuttoliikkeen että asuinpaikkakunnan ulkopuolella työssä käymisen muodossa. Ensin keskitytään muuttoliikkeeseen. Taulukosta 5 voimme nähdä, että vuosien 2006–2012 aikana alueet ovat olleet vaihdellen muuttovoittoisia ja -tappiollisia. Ainoastaan Oulussa nettomuutto on pysynyt vahvasti positiivisena. Äkillisen rakennemuutoksen vaikutus muuttoliikkeeseen näkyy erityisesti Salossa, jossa lähtömuutto on kasvanut ja tulomuutto laskenut rakennemuutosten aikana. Vuosi 2012 oli erityisen tappiollinen Salolle. Myös Joensuussa rakennemuutos on vaikuttanut muuttoliikkeeseen, joka vuosina 2006–2007 oli voimakkaan tappiollinen. Kullakin seudulla lähtömuutto on voimistunut ja tulomuutto laskenut rakennemuutosten aikana. (Taulukko 5, kuvio 3.)

Taulukko 5. Seutukuntien välinen muuttoliike vuosina 2006–2012

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	63 606	63 960	64 242	64 291	64 565	64 551	64 087
Lähtömuutto	1 959	1 944	1 899	1 930	1 890	2 091	2 214
Tulomuutto	2 063	2 096	1 981	1 839	1 993	1 979	1 745
Nettomuutto	104	152	82	–91	103	–112	–469
Maastamuutto	100	115	86	102	65	112	139
Maahanmuutto	324	295	296	246	248	233	275
Nettomaahanmuutto	224	180	210	144	183	121	136
Joensuu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	122 036	122 025	122 187	122 554	122 985	123 486	123 898
Lähtömuutto	3 972	4 164	3 973	3 709	3 691	3 842	3 925
Tulomuutto	3 687	3 844	3 930	3 670	3 910	3 908	3 991
Nettomuutto	–285	–320	–43	–39	219	66	66
Maastamuutto	134	142	129	101	110	127	152
Maahanmuutto	302	338	384	358	346	383	437
Nettomaahanmuutto	168	196	255	257	236	256	285
Oulu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Koko väestö	215 442	218 508	221 665	225 230	228 591	231 872	235 268
Lähtömuutto	7 769	7 960	7 868	7 410	7 947	8 109	8 138
Tulomuutto	8 519	8 531	8 511	8 172	8 584	8 866	8 920
Nettomuutto	750	571	643	762	637	757	782
Maastamuutto	554	545	562	390	410	478	537
Maahanmuutto	769	830	833	931	771	889	918
Nettomaahanmuutto	215	285	271	541	361	411	381

Lähde: SVT (Muuttoliike)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu.

Lähde: SVT (Muuttoliike)

Kuvio 3. Nettomuutto Salon, Joensuun ja Oulun seudulla vuosina 2006–2012

Liikkuvuuden muodoista tarkastellaan seuraavaksi pendelöinnin kehitystä. Taulukosta 6 on nähtävissä, että rakennemuutokset ovat vaikuttaneet pendelöinnin lisääntymiseen Salossa. Vuonna 2012 pendelöiviä oli reilu viidennes (22,1 %) työllisistä, mikä on vuoteen 2006 verrattuna merkinnyt reilun 6 prosenttiyksikön kasvua pendelöivien osuudessa (liite 3.4). Joensuun ja Oulun seuduilla rakennemuutos ei ole vaikuttanut merkittävästi pendelöintiin, vaan pendelöivien määrät ovat vaihdelleet pääasiassa samansuuntaisesti työllisten ja asuinkunnassaan työskentelevien määrien kanssa. Voimakasta pendelöintiä on ollut Joensuussa, jossa pendelöivien osuus on viimeisimpänä vuonna ollut noin 6–7 prosenttiyksikköä suurempi kuin Salossa ja Oulussa (liite 3.4).

Taulukko 6. Asuinkunnassaan työskentelevät ja sieltä pendelöivät vuosina 2006–2012

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työlliset	28 422	28 706	28 325	26 557	26 763	26 694	24 861
Pendelöivät	4 516	4 875	4 872	4 931	5 088	5 434	5 505
Asuinkunnassaan työssäkäyvät	23 906	23 831	23 453	21 626	21 675	21 260	19 356
Joensuu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työlliset	47 882	48 424	48 353	46 939	48 387	48 786	48 463
Pendelöivät	12 913	13 163	13 039	12 925	13 394	13 885	13 871
Asuinkunnassaan työssäkäyvät	34 969	35 261	35 314	34 014	34 993	34 901	34 592
Oulu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työlliset	92 454	94 740	96 128	93 765	96 174	98 347	97 865
Pendelöivät	18 772	19 866	19 900	19 554	20 442	21 036	20 947
Asuinkunnassaan työssäkäyvät	73 682	74 874	76 228	74 211	75 732	77 311	76 918

Lähde: SVT (Työssäkäynti)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Edellä esitettyjen taulukoiden 5 ja 6 perusteella voimme todeta, että muuttoliikkeen merkitys työmarkkinoiden sopeutumisessa on ollut merkittävämpi kuin pendelöinnin merkitys. Taulukon 6 ja liitteen 3.4 perusteella pendelöinnillä on ollut merkitystä ainoastaan Salon seudulla.

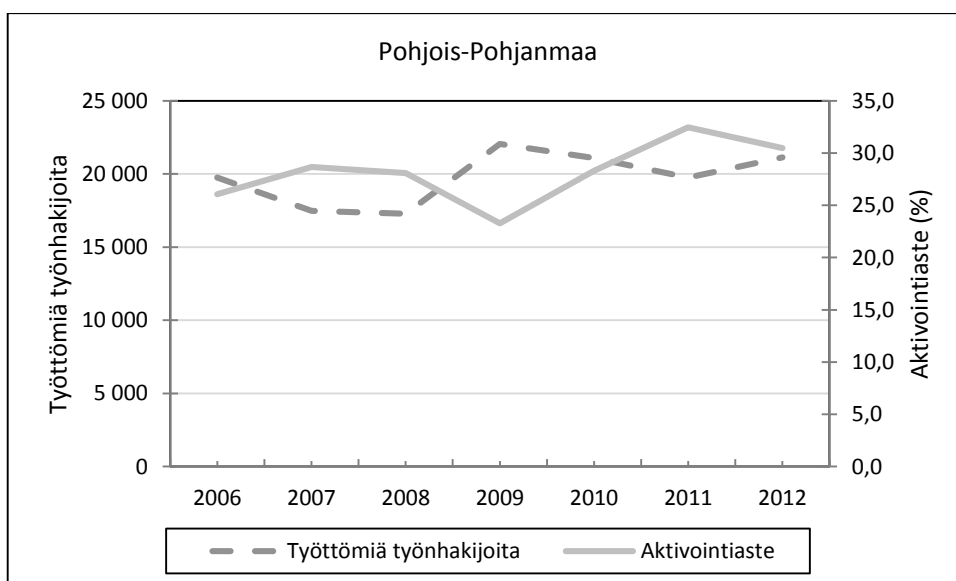
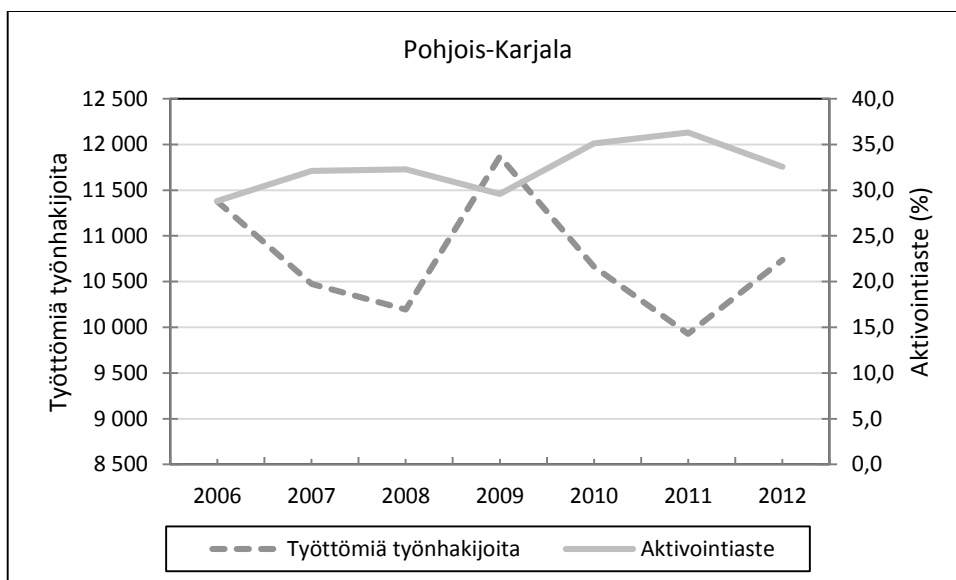
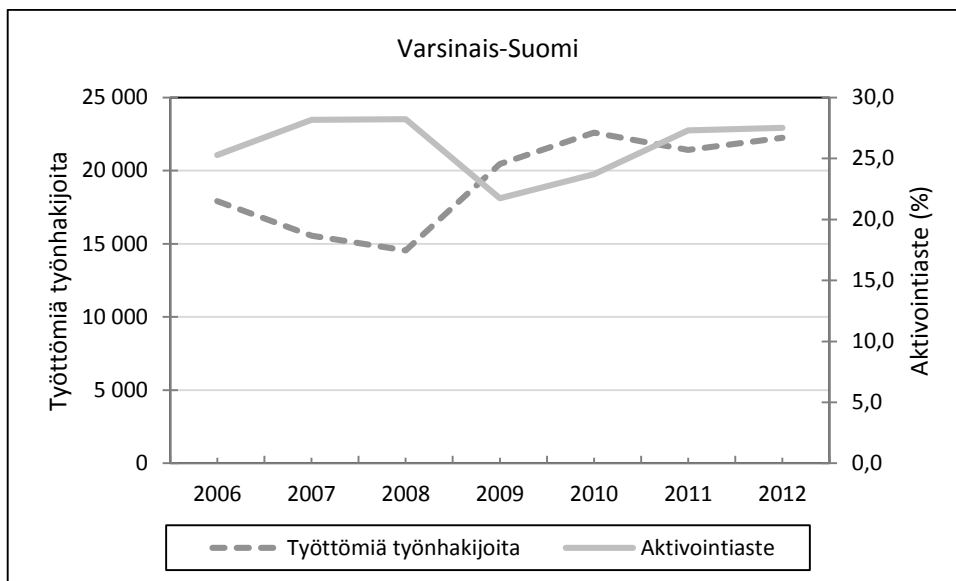
Työvoimapolitiittiset toimenpiteet

Edellä on tarkasteltu paikallisten työmarkkinoiden rakenteiden merkitystä äkilliseen rakennemuutokseen sopeutumisessa. Työmarkkinat eivät kuitenkaan toimi yksin, vaan toiminnassa on mukana kolmansiaakin osapuolia. Työvoimatoimistojen tarjoamin toimenpitein voidaan tukea työmarkkinoiden sopeutumista. Tiedot esitetään ELY-keskuksittain⁵ ja ovat vuosikeskiarvoja. Työvoimatoimistojen

⁵ ELY-keskukset ohjaavat TE-toimistoja työvoimapalveluiden tuottamisessa alueellisesti (www.elykeskus.fi). Salon seutu lukeutuu Varsinais-Suomen, Joensuun seutu Pohjois-Karjalan ja Oulun seutu Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen alueelle.

toimintaa rakennemuutosalueilla tarkastellaan aktivointiasteen kautta. Aktivointiaste kertoo aktivoiviin työvoimapolitiittisiin palveluihin osallistuneiden osuuden työttömien työnhakijoiden joukosta. Aktivoivia toimenpiteitä ovat palkkatuella työllistäminen, työ- ja koulutuskokeilu, valmennus, kuntouttava työtoiminta sekä työttömyysetuudella omaehtoisesti opiskelevat. Aktivointiaste antaa tietoa aktiivisten työvoimapolitiittisten palveluiden laajuudesta työmarkkinoilla. (Työmarkkinatilastot 2015.)

Kuviosta 4 voimme nähdä, että aktivointiasteen kehitys on noudatellut samansuuntaista linjaa kunkin ELY-keskuksen alueella, joskin muutosten voimakkuudessa on ilmennyt eroja. Aktivointiasteessa on jokaisella alueella tapahtunut selvää alenemista vuonna 2009. Voimakkaimmin aktivointiaste laski Varsinais-Suomen alueella, jossa alenemaa tapahtui 6,5 prosenttiyksikön verran. Samanaikaisesti työttömien työnhakijoiden määrä kasvoi liki 6 000 henkilöllä. Varsinais-Suomessa aktivoinnin taso on ollut alhaisinta verrattuna Pohjois-Karjalaan ja Pohjois-Pohjanmaahan. Pohjois-Karjalassa aktivoinnin aste on kahta vuotta lukuun ottamatta ylittänyt 30 prosentin rajan. (Liite 3.5.) Näin siis lähes kolmannes työnhakijoista on osallistunut työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin.

Lähde: Työnvälitystilasto

Kuvio 4. Työttömät työnhakijat ja aktivointiaste vuosina 2006–2012

Aktivointiastetta tulkittaessa on huomioitava, ettei aktivointiasteen nousu kerro suoraan toimenpiteiden tarjoamisesta. Aktivointiasteen nousun taustalla saattaa olla myös työttömien määrän väheneminen. Asiaa havainnollistaa yllä oleva kuvio 4, josta on nähtävissä aktivointiasteen nousun ja työttömien työnhakijoiden määrän vähenemisen yhteys.

Yhteenveto

Paikallisten työmarkkinoiden rakenteen ja toiminnan kuvauksen perusteella Joensuun, Oulun ja Salon seudun työmarkkinoiden sopeutumisessa oli havaittavissa yhtäläisyyksiä, mutta myös keskeisiä eroja. Kunkin kohdealueen työmarkkinoiden keskeisenä sopeutumiskeinona olivat muutokset työttömyydessä ja työllisyydessä. Muutokset työvoimaan osallistumisessa eivät näyttäytyneet keskeisinä työmarkkinoiden sopeutumisen keinoina verrattuna työttömyyden ja työllisyyden muutoksiin. Alueita erotteli rakennemuutosten vaikutusten näkyminen työmarkkinoiden dynamiikassa rakennemuutoksen jälkeen. Salossa ja Oulussa irtisanomiset ja toiminnan lopettaminen näkyivät välittömästi työttömyyden lisääntymisenä, kun taas Joensuussa vaikutukset näkyivät vuoden-kahden jälkeen rakennemuutoksesta. Työvoimapoliittisten toimenpiteiden käytön muutokset vaihtelivat alueilla samansuuntaisesti. Eroja esiintyi aktivointiasteen tasossa. Työnhakijoiden osallistuminen työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin oli yleisintä Pohjois-Karjalan alueella.

Keskeisimmät erot alueiden välillä ilmenivät alueellisessa liikkuvuudessa. Liikkuvuuden muodoista muuttoliikkeessä tapahtuneet muutokset osoittautuivat voimakkaammiksi kuin pendelöinnissä tapahtuneet muutokset. Liikkuvuuden merkitys korostui Salossa, jossa muuttoliikkeen lisäksi pendelöinti lisääntyi rakennemuutosten aikana. Pendelöinti ei osoittautunut merkittäväksi Joensuussa eikä Oulussa. Joensuussa muuttoliikkeessä tapahtui voimakkaita muutoksia rakennemuutoksen aikana, vaikakaan ei yhtä voimakkaita kuin Salossa. Salosta ja Joensuusta poiketen muuttoliike pysyi Oulussa positiivisena myös rakennemuutosten aikana.

5.2 Työmarkkinoiden dynamiikan ulottuvuudet

Analyysissa tarkastellaan seuraavaksi työmarkkinoiden dynamiikan ulottuvuuksia työvoimatoimistojen alueilla. Faktorianalyysia käyttämällä saadaan esiin työmarkkinoiden dynamiikan mahdolliset latentit ulottuvuudet työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisuudesta. Analyysiin valituilla muuttujilla voidaan kuvata työmarkkinoiden dynamiikkaa ja alueiden sopeutumista. Muuttujien valinnassa

on hyödynnetty aiempaa kirjallisuutta ja tutkimusta aineiston asettamissa puitteissa. Alueellista työttömyyttä kuvaavat muuttujat kuvaavat työnhakijoiden ja työttömien määrää, työttömyysjaksoja, työpaikkojen määrässä tapahtuvaa dynamiikkaa sekä työvoimapolitiittisia toimenpiteitä. Osa muuttujista sisälsi vähemmän havaintoja ja ne jätettiin analyysin ulkopuolelle, sillä ne rajoittivat faktorianalyysin suorittamisen mahdollisuuksia. Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineistosta poimittujen muuttujien lista on kokonaisuudessaan nähtävissä liitteestä 4.1.

Faktorianalyysi suoritetaan kahdessa vaiheessa aineistollisista rajoituksista johtuen. Faktorianalyysi ajetaan ensin koko aineistolla ja tulkitaan, kuinka monelle faktorille muuttujat latautuvat ja miten ne jakautuvat faktorien kesken. Analyysin tuloksena saadut faktorit tulkitaan ja nimetään niille latautuneita muuttujia kuvaavin otsikoin. Tämän jälkeen keskitytään aluekohtaisiin tietoihin. Faktorianalyysi suoritetaan valikoiduille alueille erikseen jokaisena aineiston sisältämänä vuotena eli analyysi ajetaan vuosi ja alue kerrallaan. Analyysi suoritetaan eksploraatiivisella faktorianalyysillä pääakselimenetelmää käyttäen. Ennen analyysin suorittamista ja tulkintaa tutkijalla ei ole varmuutta siitä, montako faktoria muuttujat muodostavat ja miten muuttujat jakautuvat faktorien kesken.

Analyysin alussa tutkitaan mukana olevien muuttujien korrelaatiot tai kovarianssit. Tässä analyysissä käytettiin korrelaatiomatriisia, sillä kovarianssimatriisin suorittaminen ei onnistunut käytetyllä aineistolla. Faktorianalyysin onnistumisen takaamiseksi muuttujat eivät saisi olla toisistaan lineaarisesti riippuvia, jolloin niiden korrelaatiokertoimen arvo on 1. Mikäli merkitsevyysarvoissa jonkin muuttujan arvo on raja-arvon (0,05) ylittävä, on tarkistettava tämän muuttujan korrelaatiokerroin. Raja-arvon ylittävän muuttujan korrelaatiokertoimen noustessa yli arvon 0,9 voi analyysin suorittamisessa ilmetä ongelmia, jolloin ratkaisuna on liian korkeasti korreloivien muuttujien poistaminen analyysistä. (Field 2005, 5.) Aineistossa ei tulisi myöskään olla liian pieniä korrelaatioita sisältäviä muuttujia. Tämän analyysin aineistossa muuttujien väliset korrelaatiot olivat korkeita. Korkeista korrelaatioista huolimatta multikollineaarisuuden ongelmaa ei ilmennyt. Tämän perusteella muuttujien karsimista ei tilastollisin perustein ollut tarvetta suorittaa.

Faktorimallin sopivuutta testataan Kaiserin testillä (KMO) ja Bartlettin testillä. Testien avulla voidaan tulkita miten hyvin luotu faktorimalli soveltuu tutkittavan ilmiön kuvaamiseen. Kaiserin testissä tarkastellaan korrelaatioiden ja osittaiskorrelaatioiden suhdetta. Osittaiskorrelaatioiden ollessa pieniä mallin soveltuvuus paranee (Metsämuuronen 2008, 24). Kaiserin testin arvot voivat vaihdella välillä 0–1 ja mallin sopivuus paranee sitä mukaa, mitä lähempänä testiluku on arvoa 1. Arvoa 1 lähellä olevat testiluvut viittaavat siihen, että mukana olevat muuttujat tuottavat toisistaan erillisiä ja luotettavia faktoreita. (Field 2005, 5–6.) Kuten tilastollisille testeille aina, on näillekin testeille olemassa

sopimukselliset raja-arvot, joiden puitteissa analyysin sopivuutta arvioidaan. Jotta mallia voidaan pitää soveltuvana, tulisi Kaiserin testiluvun olla vähintään 0,6 (Metsämuuronen 2008, 46). Tässä analyysissä Kaiserin testin arvo nousi lähelle maksimiarvoa (0,981), joten suositellut raja-arvot ylittyivät selvästi (liite 4.2). Kaiserin testin perusteella faktorianalyysi soveltuu hyvin käytössä olevaan dataan. Bartlettin testi tutkii hypoteesia siitä, ovatko muuttujien keskinäiset korrelaatiot nolliä. Mikäli korrelaatiota ei ole, ei mallia voida pitää sopivana. Faktorianalyysin onnistumisen kannalta muuttujien välillä tulisi olla aina jonkin asteista korrelaatiota. Bartlettin testin antama arvo on p-arvo, joka mittaa merkitsevyyttä. Testin tulisi olla merkitsevä ($p < 0,05$), jotta nollahypoteesi ei toteudu. Merkitsevä testiarvo varmistaa sen, että muuttujien välillä on riittävä korrelaatiota. (Field 2005, 6.) Tässä faktorianalyysissä Bartlettin testin arvo oli erittäin merkitsevä ($p < 0,0001$) eli mallia voidaan pitää tämänkin testin mukaan sopivana (liite 4.2).

Faktorimallin toimivuuden tarkastelussa kiinnitetään huomiota muuttujien kommunaliteetteihin ja faktorien ominaisarvoihin. Kommunalteetit mittaavat sitä, kuinka monta prosenttia yksittäisen muuttujan vaihtelusta pystytään selittämään faktorien avulla. Arvot vaihtelevat lukujen 0 ja 1 välillä. Mitä lähempänä arvoa 1 muuttujan kommunaliteetti on, sitä voimakkaammin kyseinen muuttuja latautuu jollekin faktoreista ja sitä paremmin faktorit pystyvät selittämään muuttujan vaihtelua. (Faktorianalyysi 2004; Metsämuuronen 2008, 23.) Suositeltavaa on, että muuttujan kommunaliteetti ylittää arvon 0,3. Tätä alhaisemman arvon muuttujat voidaan poistaa analyysistä, sillä ne eivät juurikaan lataudu millekään faktoreista ja sekoittavat tulkintaa. (Metsämuuronen 2008, 23.) Tässä analyysissä kaikkien muuttujien kommunaliteetit nousivat korkeiksi vaihteluvälinsä 0,726–0,964 (liite 4.3). Korkeiden kommunaliteettien perusteella tullaan tulokseen, että muuttujat mittaavat faktoreita luotettavasti ja faktorimalli on toimiva.

Kommunaliteettien lisäksi tarkastellaan ominaisarvoja. Faktorianalyysissä kommunaliteetit selittävät yksittäisten muuttujien varianssia, kun taas ominaisarvoissa huomioidaan kaikkien mukana olevien muuttujien hajonta. Ominaisarvot kertovat sen, kuinka hyvin faktorit selittävät havaittujen muuttujien hajontaa. Suurempi ominaisarvo indikoi faktorin parempaa selitysasetta. (Faktorianalyysi 2004.) Muodostuneista faktoreista valitaan analyysiin yleensä mukaan ne faktorit, joiden ominaisarvo ylittää rotaation jälkeen arvon 1,0 (Metsämuuronen 2008, 53). Tämän ohjeistuksen mukaisesti faktoreita muodostui analyysissä yhteensä kolme. Muodostuneet kolme faktoria pystyvät selittämään kaikista havaittujen muuttujien hajonnasta yhteensä noin 89 prosenttia. Faktorikohtaiset selitysosuudet laskevat siirryttäessä faktorista toiseen. Suurimman osuuden vaihtelusta pystyy selittämään ensimmäinen

faktori (38 %). Myös toinen faktori (30 %) ja kolmas faktori (21 %) pystyvät selittämään vaihtelusta suhteellisen suuren osan. (Liite 4.4.)

Korrelaatiomatriisin, Kaiserin ja Bartlettin testin sekä kommunaliteettien ja ominaisarvojen perusteella kolmen faktorin malli voidaan todeta soveltuvaksi ja toimivaksi. Tässä vaiheessa siirrytään faktorianalyysin sisällölliseen tulkintaan ja tarkastellaan muodostuneita faktoreita.

Analyysin keskeisin tulkittava tieto on faktoriakseleiden kiertämisen eli rotaation jälkeiset tulosteet. Rotaatiomenetelmänä käytettiin tässä analyysissä varimax-rotaatiota, jossa faktorit ovat keskenään korreloimattomia. Menetelmäkirjallisuudessa (Nummenmaa ym. 1997, 247) on huomautettu tiettyjen tieteidenalojen suosivan rotaatiossa lähes pelkästään suorakulmaista varimax-menetelmää, minkä todetaan yksinkertaistavan faktorianalyysin soveltamista. Suorakulmaisen rotaation rinnalla onkin suositeltu käytettävän vinokulmaista rotaatiota, sillä varimax-menetelmä ei aina tuota tulkinnallisesti järkevintä tulosta. Tässä analyysissä suorakulmaisen rotaation lisäksi testattiin vinokulmaista oblimin-rotaatiota, jossa faktorien keskinäinen korrelaatio sallitaan. Vinokulmaisella rotaatiolla aineisto näytti kuitenkin muodostavan ainoastaan yhden faktorin, jonne suurin osa analyysin muuttujista sijoittui. Tulkinnallisin perustein analyysiin valikoitui suorakulmainen varimax-rotaatio.

Rotaation suorittamisen jälkeen nähdään, mille faktorille mitkäkin muuttujat latautuvat. Faktorianaalyysissä muuttuja voi latautua useammalle kuin yhdelle faktorille. Muuttujan tulkitaan sisältyvän siihen faktoriin, jossa muuttujan saama arvo on korkein. Arvon tulee olla suurempi kuin 0,3, jotta muuttujan voidaan katsoa latautuvan riittävän voimakkaasti faktorille (Metsämuuronen 2008, 45.) Tässä analyysissä muuttujat latautuivat useammalle kuin yhdelle faktorille. Kaikki muuttujat latautuivat faktoreille riittävän suurella voimakkuudella. Osalle muuttujista oli ominaista, että niiden latauksissa faktorien välillä esiintyä vain hienoista eroa. Toisin sanoen muuttuja latautui voimakkaasti useammalle faktorille. (Liite 4.5.) Usealle faktorille voimakkaasti latautuvat muuttujat luovat oman haasteensa faktorien sisällölliseen tulkintaan, joten analyysissä päädyttiin muuttujien karsimiseen faktorilatausten perusteella. Taustalla on ajatus siitä, että vain ne muuttujat, jotka latautuvat selkeästi yhdelle faktorille voivat edustaa faktorien taustalla olevia ulottuvuuksia. Tässä analyysissä liian heikkona yhdelle faktorille latautumisena pidettiin sitä, jos muuttujan vahvin faktorilataus jäi alle arvon 0,7 ja faktorilataus muulla faktorilla ylitti arvon 0,4. Muuttujien karsiminen selkeytti faktorien tulkintaa merkittävästi. Analyysi tuotti kolme faktoria, joista kolmas karsittiin tulkinnallisin perustein, koska faktorille latautui selkeästi ainoastaan kaksi muuttujaa. (Liite 4.5.)

Muuttujien karsimisen jälkeen faktorianalyysi suoritettiin uudelleen testitulosten ja mallin sopivuuden varmentamiseksi. Uusi kahden faktorin malli todettiin soveltuvaksi Kaiserin testin (0,964) ja Bartlettin testin ($p < 0,0001$) perusteella. Kommunaliteettien vaihteluväli (0,710–0,960) pysyi melko samana ensimmäisen faktorimallin kanssa. Uuden faktorimallin selitysosuus säilyi 89 prosentissa. Uuden faktorimallin ensimmäinen faktori pystyy selittämään hieman yli puolet (50,7 %) muuttujien vaihtelusta ja toinen faktori reilun kolmanneksen (38,7 %). (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Faktorianalyysin tulokset

Muuttuja*	Faktori 1	Faktori 2	Kommunaliteetti
	'Työvoima'	'Työpaikat ja työvoimakoulutus'	
[q22] Avoimet työpaikat	0,58	0,72	0,94
[q23] Täyttyneet työpaikat	0,56	0,73	0,95
[q25] TE-toimiston hakijat	0,38	0,80	0,77
[q26] Uudet työpaikat (kk)	0,57	0,73	0,95
[q29] Työnhakijat	0,83	0,44	0,92
[q30] Työttömät	0,80	0,44	0,94
[q31] Uudet työttömät	0,77	0,44	0,94
[q32] Alkaneet työttömyysjaksot	0,89	0,37	0,95
[q34] Päättäneet työttömyysjaksot	0,89	0,37	0,95
[q38] Työllistyneet	0,85	0,25	0,93
[q40] Siirtymä työvoimakoulutukseen	0,47	0,70	0,87
[q46] Työttömyyden kesto	0,77	0,45	0,94
[q51] Työvoimapoliittiset lausunnot	0,74	0,43	0,86
[q52] Työnhakusuunnitelmat	0,70	0,37	0,75
[q58] Avoin työllistyminen	0,87	0,29	0,96
[q76] Työvoimakoulutus ja työttömyyden kesto	0,14	0,76	0,71
[q78] Työvoimakoulutus	0,49	0,72	0,89
[q171] Lyhyet työttömyysjaksot	0,85	0,31	0,94
[q182] Nopeasti täytetyt työpaikat	0,43	0,74	0,88
[q187] Ulkoinen työllistyminen	0,80	0,26	0,86
Ominaisarvo	16,57	1,54	
Selitysosuus (%)	50,7	38,7	

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

*Muuttujien nimet on lyhennetty taulukon esitettävyyden vuoksi. Muuttujien kokonaiset merkitykset ovat nähtävissä liitteestä 4.1.

Faktorit nimettiin niille latautuneiden muuttujien perusteella. Nimeäminen ei ole aina yksiselitteistä, mutta pyrkimyksenä on keksiä faktorille sellainen nimi, jolla pystytään mahdollisimman hyvin ja kattavasti kuvaamaan faktorille latautuneiden muuttujien sisältöä (Metsämuuronen 2008, 46). Ensimmäinen faktori otsikoitiin nimellä *muutokset työvoimassa*, sillä kyseiselle faktorille latautuneet

muuttujat kuvaavat työnhakijoiden, työttömien ja työttömyysjaksojen määrää vuoden aikana. Muuttujat siis kuvaavat työttömyydessä ja työllisyydessä tapahtuvaa dynamiikkaa. Toinen faktori sai nimekseen *muutokset työpaikkojen määrässä ja työvoimakoulutuksessa*. Tämän faktorin muuttujat kuvaavat työpaikkojen määrässä tapahtuvaa dynamiikkaa, mutta myös työvoimakoulutuksessa tapahtuvaa dynamiikkaa. Analyysissa luotuja faktoreita käytetään analyysin jatkovaiheessa tarkasteltaessa äkillisillä rakennemuutosalueilla sijainneiden työ- ja elinkeinotoimistojen faktoripistearvojen kehitystä.

5.3 Työmarkkinoiden dynamiikan ulottuvuuksien kehitys

Faktorianalyysissa saatuja faktoripisteitä hyödynnetään jatkoanalyysissa tässä luvussa. Faktoripisteet laskettiin jatkoanalyysia varten regressiomenetelmällä ja ne tallennettiin aineistoon omiksi muuttujikseen. Faktoripisteiden muodostamisessa alkuperäisten muuttujien standardoiduista arvoista lasketaan painotettu keskiarvo. Painoina käytetään faktorilatauksia. (Faktorianalyysi 2004.) Lasku suoritetaan ennustamalla minkä arvon kukin havainto saisi, jos kutakin faktoria painotettaisiin. Faktoripistemäärä kuvaa sitä, kuinka voimakkaasti havainto edustaa kutakin faktoria. Faktoripistemuuttujien keskiarvo on aina nolla ja faktoripisteet voivat saada negatiivisia tai positiivisia arvoja. (Metsämuuronen 2008, 32.) Jakaumien tarkastelussa keskitytään työmarkkinoiden dynamiikan ulottuvuuksien kehitykseen. Analyysissa syvennyttään siihen, miten sopeutumiskeinojen merkitykset vaihtelevat eri alueilla äkillisen rakennemuutoksen aikana.

Aineiston sisältämät paikalliset työ- ja elinkeinotoimistot on jaettu laajempiin hallinnollisiin alueisiin. On huomioitava, että työvoimahallinnollinen aluejako eroaa seudullisesta aluejaosta. Tutkimuksen kohdealueet sisältyvät työvoimahallinnollisessa aluejaossa laajemmille alueille, jotka mukailevat maakunnallista aluejakoa. Analyysissa faktoripisteiden jakaumat esitetään hallinnollisen jaon mukaisesti, jolloin myös muiden alueen toimistojen jakaumat ovat kuvioissa nähtävissä. Aluekohtaiset tiedot esitetään vuosilta 2006–2012. Aineiston työ- ja elinkeinotoimistot jakautuvat hallinnollisiin alueisiin vuoden 2015 tietojen mukaan alla olevan taulukon 8 mukaisesti. On huomioitava, että jokaisella paikkakunnalla ei ole paikallista toimistoa.

Taulukko 8. Työ- ja elinkeinotoimistojen hallinnolliset alueet

Varsinais-Suomi	Turku	Laitila	Loimaa	Turunmaa	Salo	Uusikaupunki	Paimio	Raisio	Kaarina
Pohjois-Karjala	Joensuun seutu	Keski-Karjala	Pielisen Karjala						
Pohjois-Pohjanmaa	Oulun seutu	Nivala-Haapajärven seutukunta	Koillismaa	Raahen seutukunta	Ylivieskan seutukunta				

Lähde: Paikalliset TE-palvelut 2015

Analyysi etenee faktori kerrallaan. Kultakin kohdealueelta tuodaan ensin esiin työvoima-faktorin (faktori 1) jakaumat, jonka jälkeen tarkastellaan työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin (faktori 2) jakaumia kohdealueittain. Kohdealueiden toimistojen sijoittuminen faktoreille esitetään graafisessa muodossa. Kuviot esitetään aikasarjana, jotta faktoripisteiden dynamiikka saataisiin mahdollisimman hyvin esiin. Jakaumien tulkinnassa olennaista on nimenomaan dynamiikka, eivät niinkään faktoripisteiden arvot. Kuvioiden avulla tulkitaan faktorien merkitsevyyttä alueille äkillisen rakennemuutoksen viitekehyksessä. Jakaumien tulkinnassa hyödynnetään työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilastoa. Vertailemalla tilastoja saadaan syvennettyä tulkintaa siitä, mitkä tekijät faktorilla ovat olleet merkittäviä. Tilastojen vertailulla vähennetään myös keskiarvotietojen ja suhteellisen pienen otoskoon aiheuttamaa epävarmuutta. Ennen faktoripisteiden analyysia on tarpeen esitellä lyhyesti kohdealueiden sijoittuminen työvoimahallinnollisessa aluejaossa.

Salo nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuosiksi 2009–2013. Salon työ- ja elinkeinotoimisto lukeutuu Varsinais-Suomen työvoimahallinnolliseen piiriin. Varsinais-Suomen alue on tarkasteltavista alueista toimistojen määrältään laajin. Sen alueelle lukeutuvat työ- ja elinkeinotoimistot ovat Turun, Laitilan, Loimaan, Turunmaan, Salon, Uudenkaupungin, Paimion, Raision ja Kaarinan toimistot. Yhteensä Varsinais-Suomen alueelle sijoittuu siis yhdeksän toimistoa. (Taulukko 8.)

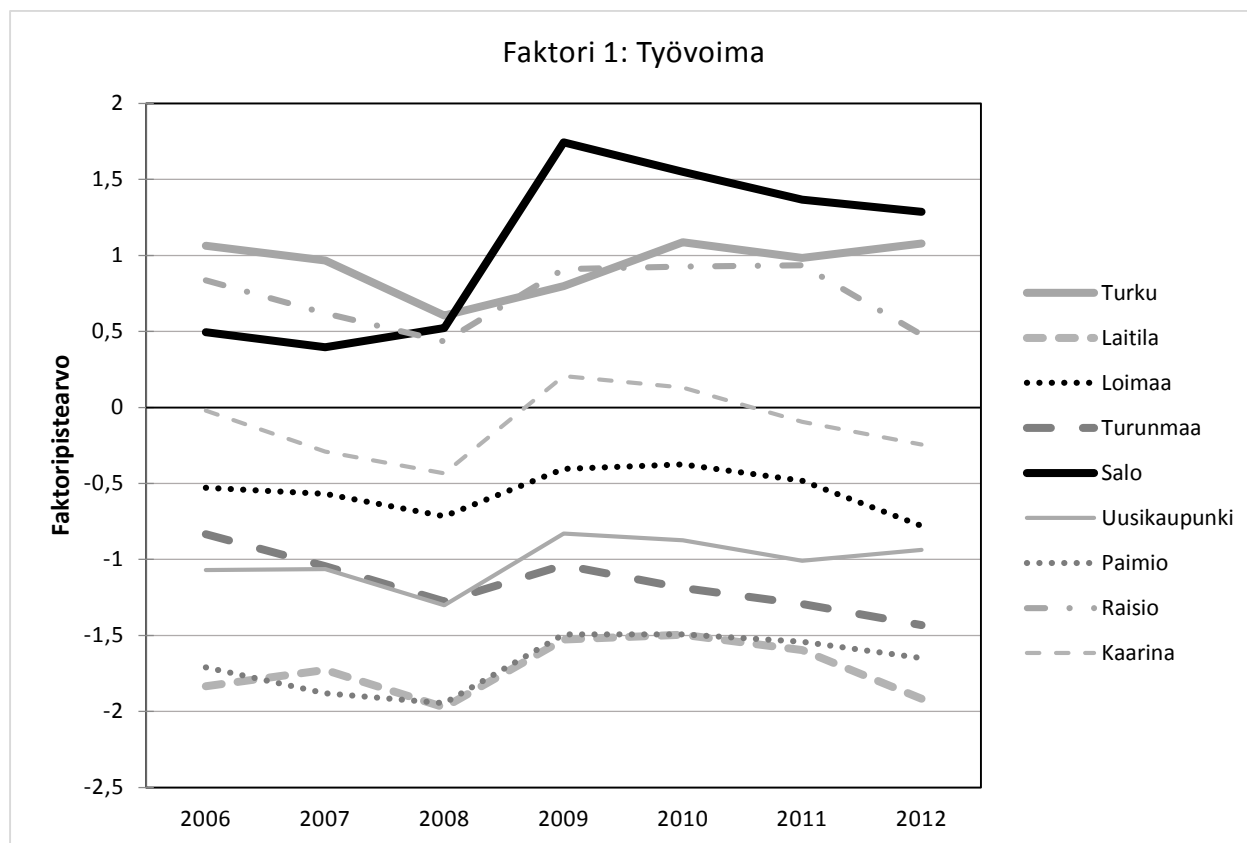
Joensuun seutu nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuosiksi 2007–2009. Joensuun seudun työ- ja elinkeinotoimisto lukeutuu Pohjois-Karjalan työvoimahallinnolliseen alueeseen. Toimistoja tällä alueella on yhteensä kolme. Joensuun seudun toimiston lisäksi siihen kuuluvat Keski-Karjalan sekä Pielisen-Karjalan toimistot. Pohjois-Karjalan alue on tarkasteltavista alueista pienin työvoimahallinnollisen aluejaon mukaan. (Taulukko 8.)

Oulun seutu nimettiin äkillisen rakennemuutoksen alueeksi vuodesta 2012 lähtien, mutta alueella tapahtui merkittäviä irtisanomisia jo vuonna 2009. Oulun seudun työ- ja elinkeinotoimisto kuuluu Pohjois-Pohjanmaan työvoimahallinnolliseen alueeseen. Tällä alueella toimii yhteensä viisi toimistoa,

jotka ovat Oulun seudun toimiston lisäksi Nivala-Haapajärven seutukunnan, Koillismaan, Raahen seutukunnan sekä Ylivieskan seutukunnan toimistot. (Taulukko 8.)

Työvoima-faktorin kehitys

Työvoima-faktorin dynamiikkaa tarkastellaan ensin Varsinais-Suomen alueella. Kuviosta 5 näemme, että faktoripisteiden dynamiikassa on havaittavissa käännekohta siirryttäessä vuodesta 2008 vuoteen 2009. Faktoripistearvot kääntyivät tuolloin jyrkkään nousuun. Tämä merkitsee, että vuonna 2009 Salo on edustanut voimakkaasti työvoiman dynamiikkaa kuvaavaa faktoria. Jos halutaan tarkemmin selvittää mitä muutoksia työvoimassa on tapahtunut, on kiinnitettävä huomiota faktorin sisältämiin muuttujiin ja niiden luonteeseen.

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

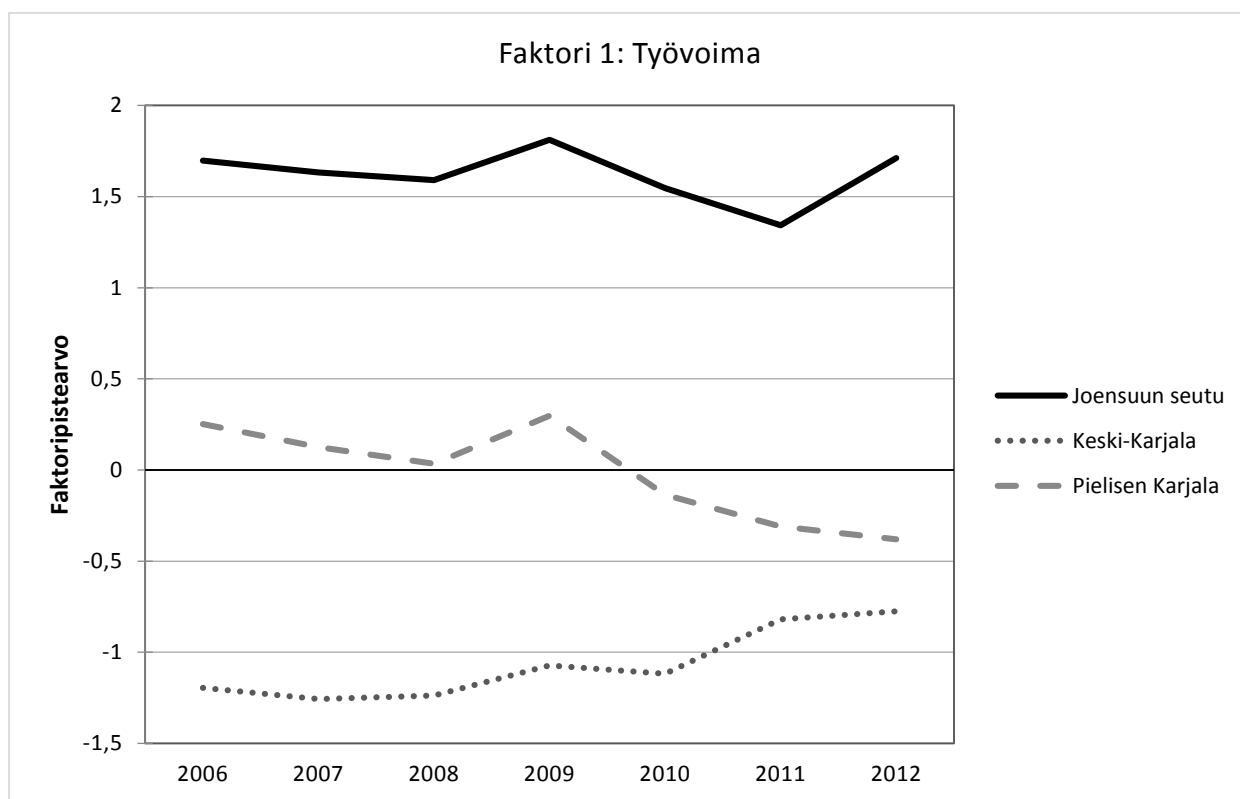
Kuvio 5. Työvoima-faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Varsinais-Suomessa vuosina 2006–2012

Työvoima-faktorin sisältämiä muuttujia (taulukko 7) tarkastelemalla voimme havaita, työvoimassa on voinut tapahtua muutoksia moneen suuntaan. Faktori sisältää niin myönteisiä kuin kielteisiäkin muutoksia työmarkkinoiden kannalta. Voimme ajatella, että myönteistä alueen kehitykselle on työnhaun päättyminen avoimille työmarkkinoille, työttömyysjaksojen päättyminen ja työn saaminen sekä

alle kuukauden kestävät työttömyysjaksot. Suurempi osa faktorin muuttujista osoittautuu kuitenkin sopeutumista hidastaviksi tekijöiksi, sillä ne kuvaavat työttömien määrää ja työttömyysjaksojen alkamista. Tulkinnan avuksi otetaan työ- ja elinkeinoministeriön työnvälitystilasto.

Kuten paikallisten työmarkkinoiden analyysissä (luku 5.1) tuli esiin, muutokset työttömyydessä ovat erityisen voimakkaista äkillisten rakennemuutosten aikaan. Tämän perusteella työttömyyden voisi olettaa vaikuttavan voimakkaasti faktoripisteiden kehitykseen. Työnvälitystilaston mukaan työttömien työnhakijoiden määrä Salossa on kasvanut huomattavasti vuoden 2008 lopusta lähtien. Toinen piikki työttömien määrän kasvussa näkyy siirryttäessä vuodesta 2011 vuoteen 2012. Kehitys heijastelee rakennemuutoksesta johtuneita irtisanomisia alueella. Varsinais-Suomen alueen toimistoja verrattaessa Salon faktoripisteiden nousu vuonna 2009 erottuu selvästi muiden toimistojen faktoripisteistä. (Työnvälitystilasto.)

Seuraavaksi tarkastellaan Joensuun seudun faktoripistejakaumia työvoima-faktorilla. Kuten kuviosta 6 voimme havaita, työvoima-faktorin kehityksessä on vuonna 2009 tapahtunut pienoista nousua. Tätä saattaa selittää osaltaan yleisen taloudellisen tilanteen heikkeneminen. Joensuun seudun faktoripisteissä on tapahtunut positiivista kehitystä vuosina 2009 ja 2012. Edellä tehdyn tulkinnan tapaan on korostettava, että faktoripisteiden myönteinen kehitys ei välttämättä tarkoita, että kehitys olisi myönteistä tilastojen ulkopuolelta ajatellen. Joensuun rakennemuutosvuosien 2006–2007 aikaan kehitys näyttäytyy kuvion perusteella melko tasaiselta.

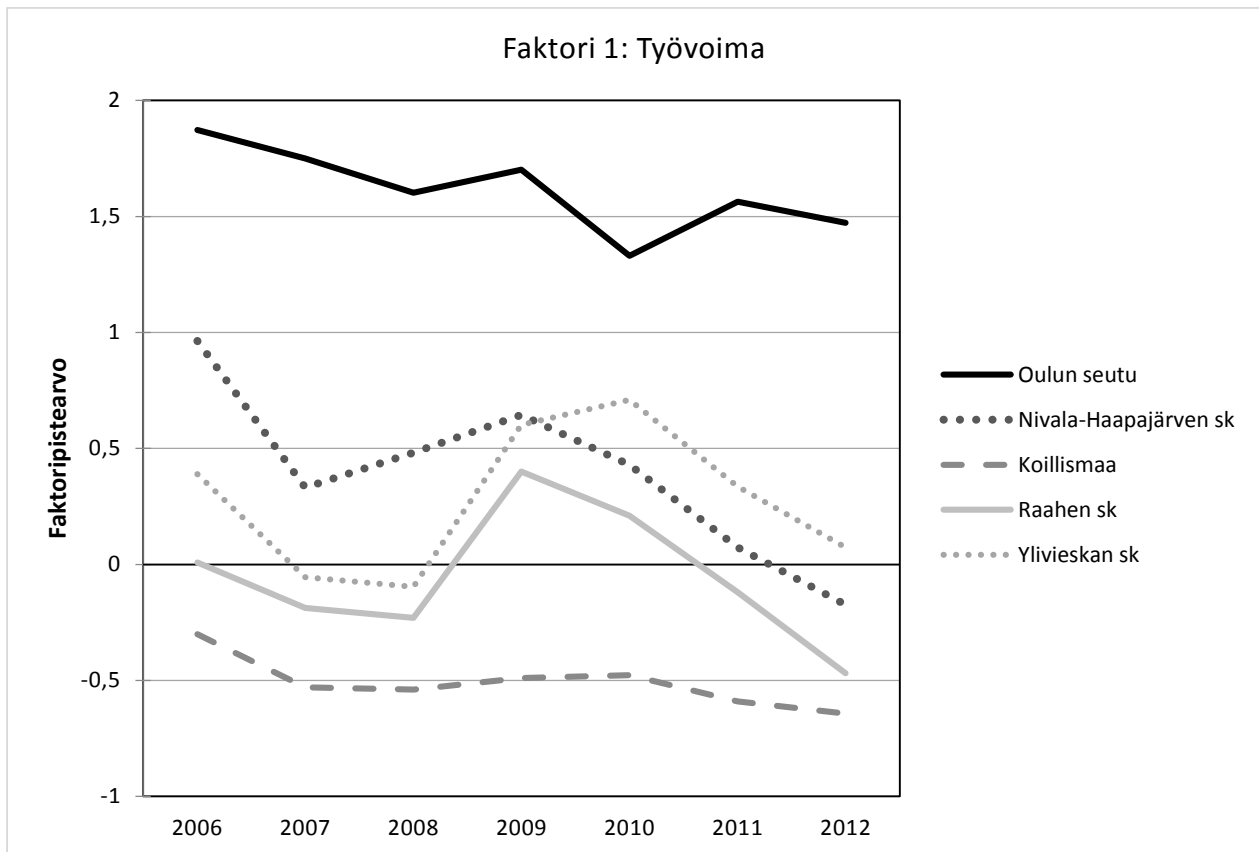

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Kuvio 6. Työvoima-faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Karjalassa vuosina 2006–2012

Työnvälitystilaston tietojen perusteella faktoripisteiden kehitys Joensuussa näyttäisi pääasiassa noudattelevan työttömien työnhakijoiden määrän kehitystä. Työttömien työnhakijoiden määrät ovat alentuneet samoina vuosina kuin faktoripisteiden arvot ovat laskeneet ja vastaavasti lisääntyneet vuosina, jolloin faktoripisteet ovat nousseet. Myös päättäneiden työttömyysjaksojen määrien kehityksen voidaan jossain määrin todeta heijastelevan faktoripisteiden kehitystä, mutta työttömien työnhakijoiden merkitys vaikuttaisi joka tapauksessa vastaavan kehityksestä merkittävässä määrin. (Työnvälitystilasto.)

Työvoima-faktorin viimeiset tiedot esitetään Oulun osalta. Kuvio 7 voimme nähdä, että faktoripisteiden kehitys noudattelee Oulun seudulla äkillisen rakennemuutoksen vuosia 2009 ja 2012. Faktoripisteiden kehityksen suunnassa on Oulussa tapahtunut enemmän muutoksia kuin Salossa ja Joensuussa ja arvot ovat vaihdelleet vuoroin negatiiviseen ja vuoroin myönteiseen suuntaan. Saloon ja Joensuuhun verrattuna Oulua erottelee vuoden 2011 myönteinen kehitys, kun muilla kohdealueilla arvojen kehitys oli samaisena vuonna laskeva. Toisin kuin Salossa (kuvio 5), Oulussa rakennemuutoksen vaikutukset eivät näyttäisi heijastuvan yhtä voimakkaasti faktoripisteiden kehitykseen. Eroava kehitys tuo esiin rakennemuutosalueiden yksilöllistä kehitystä ja niiden alueellista eriytymistä.

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

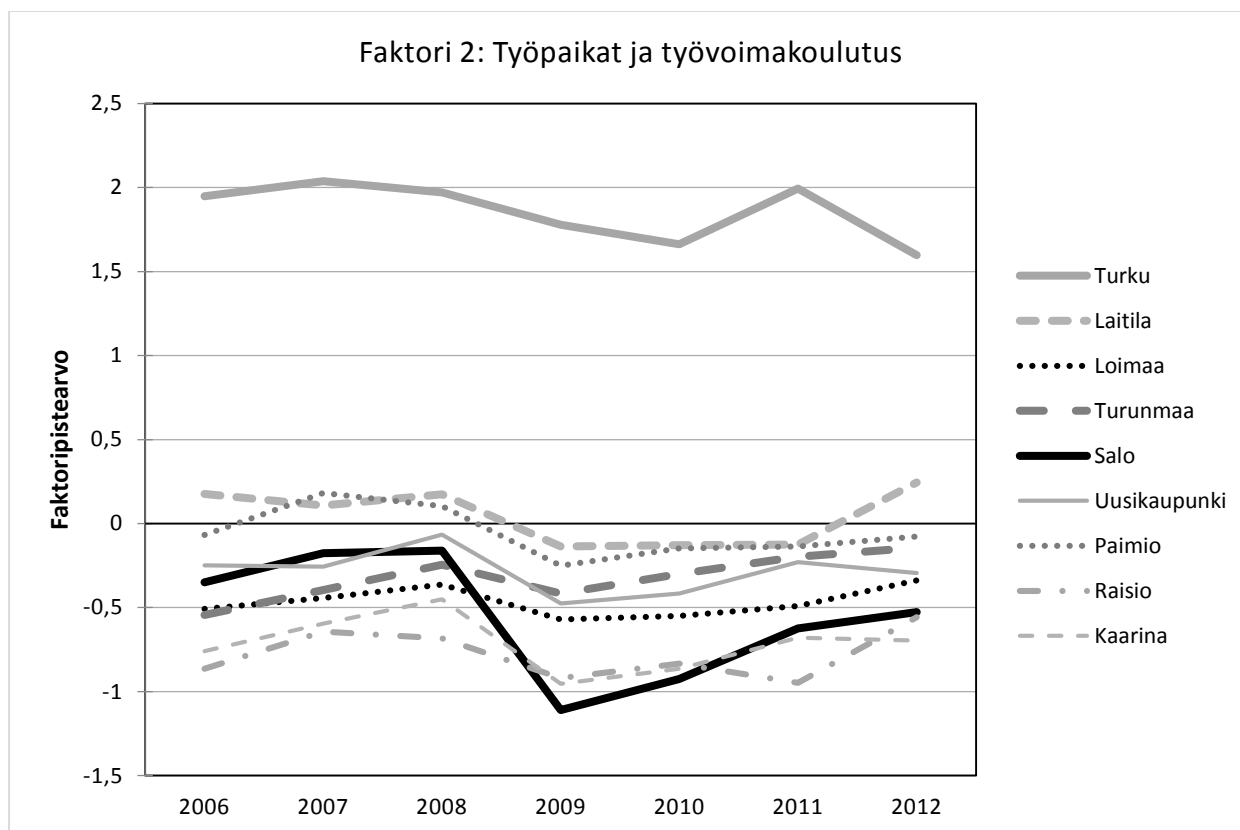
Kuvio 7. Työvoima-faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Pohjanmaalla vuosina 2006–2012

Työnvälitystilaston tietojen perusteella voidaan todeta työttömien työnhakijoiden määrän kehityksen noudattelevan faktoripisteiden kehitystä myös Oulussa (Työnvälitystilasto). Saloon verrattuna rakennemuutoksen vaikutukset eivät näyttäydy yhtä voimakkaina jakaumien muutoksina, mitä saat-
taa selittää Oulun työmarkkinoiden suuri koko, joka voi mahdollisesti lieventää työttömyyden vai-
kutuksia työmarkkinoiden dynamiikassa.

Työvoima-faktorin jakaumien tarkastelu toi esiin alueellisesti eriytyvän kehityksen ja rakennemu-
tosten vaikutusten eriytymisen. Faktoripisteiden kehityksessä esiintyi eroja paikallisten työmarkki-
noiden välillä, mutta kuvioiden (kuvio 5, kuvio 6, kuvio 7) perusteella voidaan todeta eroja esiinty-
vän myös niiden sisällä. Seuraavaksi keskitytään työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin kehityk-
seen.

Työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin kehitys

Faktorianalyysin työpaikkojen ja työvoimakoulutuksen muutoksiin keskittyvän faktorin (faktori 2) analyysi aloitetaan edelliseen tapaan Varsinais-Suomen faktoripisteillä. Kuvion 8 perusteella faktoripisteiden kehitys laski Salossa vuonna 2009, jolloin aluetta koetteli äkillinen rakennemuutos. Vuoden 2009 jälkeen faktoripisteiden kehityksen suunta on ollut Salossa nouseva lukuun ottamatta vuotta 2012, jolloin alueelle kohdistui uusi rakennemuutos.

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

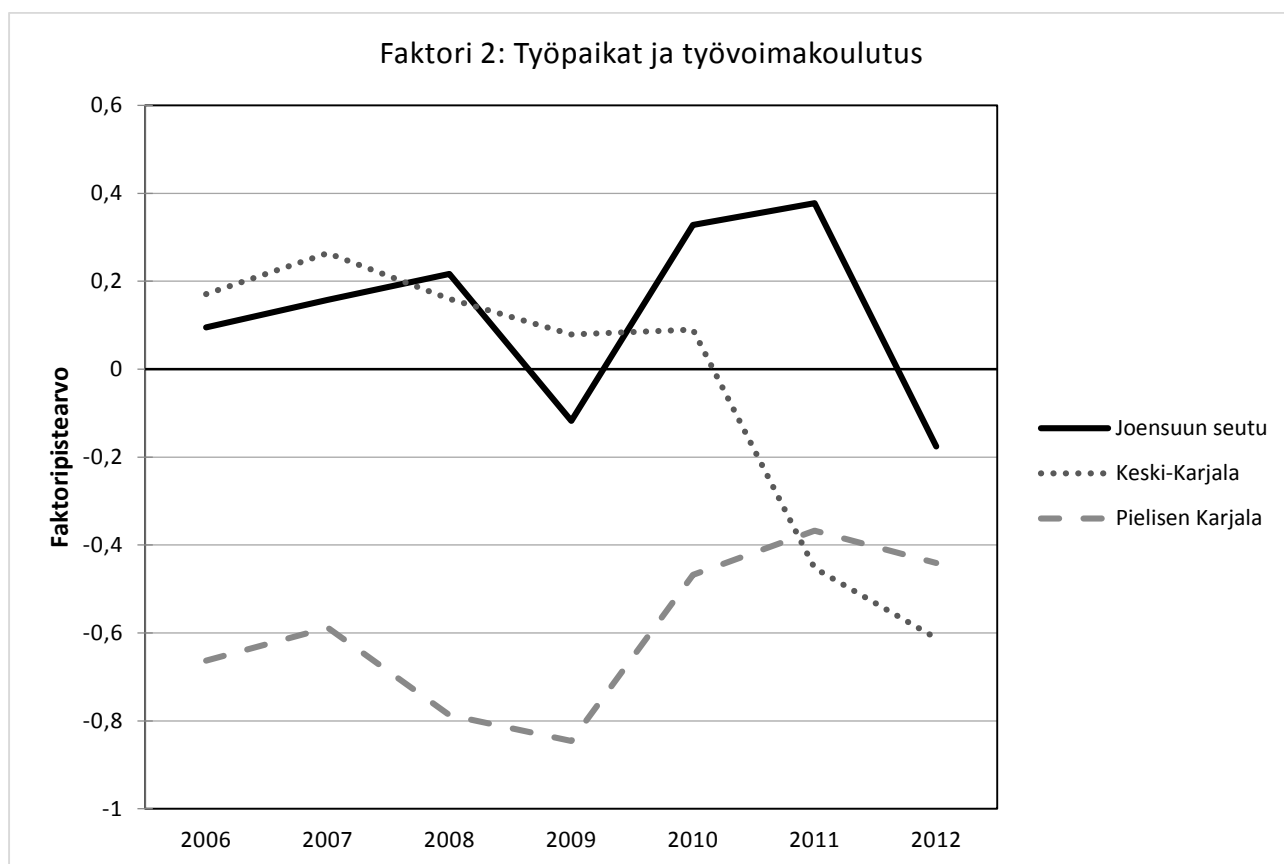
Kuvio 8. Työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Varsinais-Suomessa vuosina 2006–2012

Faktori sisältää muuttujia avoimista ja täyttyneistä työpaikoista sekä työvoimakoulutuksen aloittamisesta. Näin ollen negatiivinen kehitys voi viitata työpaikkojen vähenemiseen tai työvoimakoulutuksen käytön vähenemiseen tai molempien yhtäaikaiseen vähenemiseen. Ottaen huomioon vuoden 2009 aikaisen taloustilanteen on hyvinkin mahdollista, että haettavana olleiden työpaikkojen määrät ovat pudonneet. Mikäli ensimmäisen työvoima-faktorin positiivinen kehitys viittaa työttömyyden lisääntymiseen ja tämän faktorin kehitys avointen työpaikkojen määrän laskuun, kielisi kehitys kohtaantongelmista. Tällaisessa tilanteessa työvoimakoulutuksen käytön väheneminen olisi alueellista sopeutumista ajatellen hidastava tekijä. Vuoden 2009 jälkeistä faktoripisteiden nousua voivat mahdollisesti

selittää rakennemuutostoimenpiteiden käynnistäminen ja työvoimakoulutuksen lisääntyminen työllisyydenhoidon keinona.

Työnvälitystilaston tietojen mukaan Salon faktoripisteiden kehitys näyttäisi noudattelevan avointen työpaikkojen määrän kehitystä, sillä vuonna 2009 avointen työpaikkojen määrä väheni alueella merkittävästi. Myös työvoimakoulutuksen käyttö on kehittynyt samansuuntaisesti avointen työpaikkojen ja näin myös faktoripisteiden kehityksen kanssa, sillä työvoimakoulutuksessa olleiden määrä laski vuonna 2009. (Työnvälitystilasto.)

Seuraavaksi esitetään työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin jakaumien kehitys Pohjois-Karjalassa. Kuviosta 9 voimme nähdä, että myös Joensuussa vuosi 2009 on aiheuttanut faktoripisteiden laskua, mutta Saloon verrattuna tämän jälkeinen nousu on ollut nopeampaa. Ilmiötä saattaa selittää se, että vuoden 2009 taloudellinen taantuma on vaikuttanut alueiden työmarkkinoiden dynamiikkaan keskeisesti ja Salossa samanaikainen rakennemuutos on hidastanut sopeutumista heikentyneeseen tilanteeseen. Kuvion perusteella vuosien 2006–2007 rakennemuutoksen jälkeinen kehitys on ollut tasaisesti nousevaa, johon kuitenkin vuoden 2009 taantuma on vaikuttanut. Erityisen jyrkkä muutos faktoripisteissä on havaittavissa vuoden 2012 kohdalla.

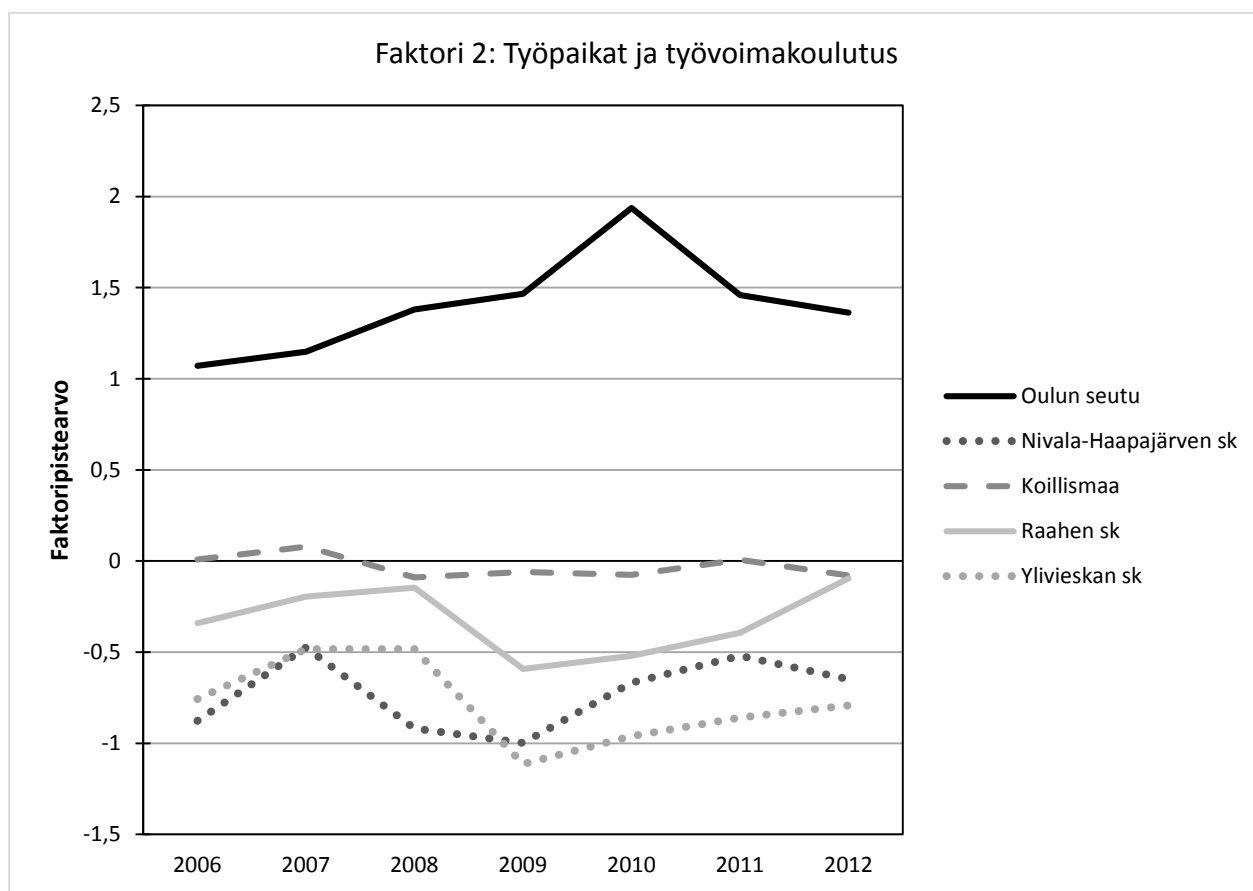

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Kuvio 9. Työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Karjalassa vuosina 2006–2012

Työnvälitystilaston tietojen perusteella Joensuun faktoripisteiden kehitykseen näyttäisi vaikuttavan pääasiallisesti työvoimakoulutuksen käyttö. Erityisesti vuonna 2010 työvoimakoulutuksessa olleiden määrässä tapahtui kasvua. Vuonna 2010 myös faktoripisteiden kehitys on muuttunut nousevaksi. Avoimissa työpaikoissa ei työnvälitystilaston perusteella ole tapahtunut suuria muutoksia vuoden 2006 avointen työpaikkojen vähenemisen jälkeen. (Työnvälitystilasto.) Työvoimakoulutuksen käyttö näyttäisi siis eriytyneen verrattaessa Joensuuta ja Saloa.

Viimeiseksi tarkastellaan vielä Pohjois-Pohjanmaan faktoripisteiden kehitystä työpaikkoja ja työvoimakoulutusta kuvaavalla faktorilla. Kuvio 10 havainnollistaa Oulun erilaista kehitystä verrattuna Saloon ja Joensuuhun (kuvio 8, kuvio 9). Oulussa kehitys on ollut nousevaa aina vuoteen 2010 asti, jonka jälkeen kehityksessä on tapahtunut muutosta toiseen suuntaan.

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Kuvio 10. Työpaikat ja työvoimakoulutus -faktorin faktoripisteet työ- ja elinkeinotoimistoittain Pohjois-Pohjanmaalla vuosina 2006–2012

Kun Oulun faktoripisteiden kehitystä analysoidaan työnvälitystilaston tietojen avulla, vaikuttaisi siltä, että Oulun kehitystä selittää pääasiassa avointen työpaikkojen määrä. Avointen työpaikkojen määrä on ollut koko tarkasteluajanjakson ajan kasvava lukuun ottamatta vuosien 2009 ja 2012 rakennemuutoksista johtuvaa laskua. Muutokset eivät ole kuitenkaan olleet muihin kohdealueisiin verrattuna yhtä voimakkaita (kuvio 8, kuvio 9). Myös työvoimakoulutuksen käytön muutokset vaikuttaisivat selittävän osaltaan Oulun kehitystä. Työnvälitystilaston mukaan erityisesti vuonna 2010 työvoimakoulutuksessa olleiden määrä lisääntyi merkittävästi. (Työnvälitystilasto.) Tämä saattaa viitata siihen, että vuoden 2009 rakennemuutokseen on reagoitu lisäämällä irtisanottujen työvoimakoulutusta.

Yhteenveto

Faktoripisteiden kehityksen tarkastelu toi esiin työmarkkinoiden dynamiikan ulottuvuuksissa tapahtuneita muutoksia. Työvoima-faktorin muutokset olivat pääosin samansuuntaisia Salossa ja Joensuussa, vaikkakin muutokset Salossa näyttäytyivät voimakkaampina. Näkyvimmit muutokset ilme-

nivät faktoripisteissä vuonna 2009, mikä saattaa heijastella työttömyyden lisääntymistä alueilla. Salossa muutoksen jyrkkyyttä voimistaa Nokian irtisanomisten ajoittuminen vuoteen 2009. On otettava huomioon, että vuoden 2009 arvoissa näkyvät oletettavasti myös taloudellisen taantuman vaikutukset. Tämä tuli ilmi Joensuun kehityksessä, jossa vuosi 2009 ei ollut äkillisen rakennemuutoksen aikaa. Sopeutumisprosessien kehityssuunnissa esiintyi eroja paitsi työmarkkinoiden välillä, myös niiden sisällä.

Työpaikkojen ja työvoimakoulutuksen muutoksia kuvaavan faktorin kehitys näyttäytyi Oulussa vastakkaisen suuntaisena kuin Salossa ja Joensuussa. Kehityksen eroja voivat selittävää erot työmarkkinoiden koossa. Faktoripisteiden keskeisenä tuloksena voidaan pitää sitä, että työmarkkinoiden dynamiikka on alueellisesti eriytynyttä. Yleisesti ottaen faktoripisteistä voidaan todeta, että kehityksen syiden tulkinta ei ole yksioikoista. Faktorit sisälsivät erisuuntaisia muuttujia, mikä hankaloitti tulkin-
taa. Lisäksi tulosten tulkinnassa ilmeni, että faktorianalyysissä muodostetut faktorit ovat melko laaja-alaisia, jolloin voidaan pohtia niiden validiutta tarkastelun mittarina. Faktorien laaja-alaisuus ilmeni erityisesti faktorissa 2, joka sisälsi sekä työpaikkoja että työvoimakoulutusta kuvaavia muuttujia. Faktoripisteiden keskeisenä antina voidaan kuitenkin pitää niiden indikoimaa työmarkkinoiden dynamiikan kehityskulun havaitsemista.

6 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin työmarkkinoiden sopeutumista äkilliseen rakennemuutokseen. Tavoitteena oli selvittää, millä tavoin työllisyysshokin vaikutukset näkyvät työmarkkinoiden dynamiikassa ja eriytyvätkö sopeutumisen keinot alueittain. Hypoteesina oli, että erot yhdyskuntajärjestelmien rakenteissa ja toiminnassa näkyvät myös eroina työmarkkinoiden sopeutumisessa. Hypoteesin selvittämiseksi tutkimuksen kohteena olivat sijainniltaan ja rakenteiltaan eriävät työmarkkinat. Useasta aiemmasta tutkimuksesta poiketen tavoitteena ei ollut tehdä nimenomaista tapaustutkimusta, vaan tuoda esiin erilaisten yhdyskuntajärjestelmien sopeutumisen mekanismeja. Yksittäisiin rakennemuutosalueisiin ja niiden kehitykseen on keskitytty tapaustutkimuksissa. Tutkimuksille on kysyntää ja tarvetta, ja esimerkiksi tälläkin hetkellä Salon rakennemuutoksen vaikutuksia tutkitaan Turun yliopistossa (Muuttuva Salo 2015). Yksittäisten alueiden tutkimukset tuottavat tärkeää tietoa, jota voidaan hyödyntää alueellisessa suunnittelussa. Tapaustutkimusten avulla voidaan arvioida myös yleisesti toimenpiteiden toimivuutta. Tapaustutkimusten tulosten vertailu on kuitenkin hankalaa, sillä jokainen tapaustutkimus asettaa omanlaisen tutkimusasetelmansa. Tämän tutkimuksen vahvuutena voidaankin pitää työmarkkinoiden sopeutumisen vertailtavuuden mahdollistamista.

Tutkimuksen tulokset tukivat hypoteesia työmarkkinoiden sopeutumisen eroista, sillä sopeutumisen mekanismit muodostuivat alueilla erilaisiksi. Sopeutuminen tapahtui ensi sijassa työllisyyden ja etenkin työttömyyden muutoksina, eivätkä työvoimaan osallistumisen muutokset osoittautuneet merkittäviksi. Sopeutumismekanismien eriytyminen paikantui etenkin alueellisen liikkuvuuden muutoksiin. Alueellisen liikkuvuuden muodoista muuttoliike näyttäytyi sopeutumisprosesseissa merkittävämpänä kuin pendelöinti. Eroja saattaa selittää se, että paikallisten työmarkkinoiden asema yhdyskuntajärjestelmässä sekä työmarkkinoiden koko ovat sopeutumisen kannalta merkityksellisiä ja vaikuttavat erityisesti työvoiman liikkuvuuteen. Suuremmilla työmarkkina-alueilla uuden työpaikan löytäminen samalta työmarkkina-alueelta on todennäköisempää, jolloin asuinpaikan vaihdoksille ei ole tarvetta (Laakso & Loikkanen 2000, 21). Myös ammatilliset sijoittumismahdollisuudet ja koulutusmahdollisuudet ovat monipuolisemmat laajoilla työmarkkinoilla. Oulussa alueellisessa liikkuvuudessa ei rakennemuutosten aikana tapahtunut vastaavaa negatiivista kehitystä kuin pienemmillä tutkimuksen kohdealueilla. Koska Salossa ja Joensuussa poismuutto lisääntyi rakennemuutosten aikana, voi tämä viitata näiden kahden alueen olevan eräänlaisia reuna-alueita, joissa korvaavia työmarkkinoita pitää etsiä kauempaa. Se, missä määrin yhdyskuntien koko oli merkityksellinen työmarkkinoiden sopeutumisen kannalta, jäi tässä tutkimuksessa avoimeksi.

Tutkimustulokset osoittautuivat osin samansuuntaisiksi aiempien tutkimusten kanssa, mutta osin myös poikkeaviksi. Aiemmassa suomalaisessa ja eurooppalaisessa tutkimuksessa työllisyyteen kohdistuvan negatiivisen shokin on osoitettu johtavan muutoksiin työttömyydessä sekä työllisyyden pieneen, mutta pysyvään alenemiseen. Sopeutuminen on näkynyt suurimmalta osin työvoimaan osallistumisen muutoksina ja työmarkkinasiirtyminä työllisyydestä työttömyyteen. (Decressin & Fatás 1995; Pekkala & Kangasharju 2000, 2002.) Tämän tutkimuksen analyysissä saadut tulokset myötäilivät aiempien tutkimusten tuloksia, mutta keskeiseksi eroksi osoittautuivat muutokset työvoimaan osallistumisessa. Tutkimuksessa saadut tulokset myötäilivät enemmän Yhdysvaltojen työmarkkinoiden sopeutumisesta saatuja tuloksia. Yhdysvalloissa työllisyysshokin on osoitettu johtavan työttömyyden nousuun sekä pieneen laskuun työvoimaan osallistumisessa. Sopeutumisen on havaittu tapahtuvan pääasiassa muuttoliikkeen välityksellä. (Blanchard & Katz 1992.) Suomessa muuttoliikkeen roolin on osoitettu kasvavan noin kaksi vuotta rakennemuutoksen jälkeen (Jolkkonen & Kurvinen 2012, 50). Tässä tutkimuksessa muuttoliike näyttäytyi merkittävänä kuitenkin välittömästi rakennemuutosten jälkeen. On mahdollista, että aiemmissa tutkimuksissa työllisyyteen kohdistuvat shokit eivät ole olleet yhtä voimakkaita kuin tämän tutkimuksen äkilliset rakennemuutokset. Shokin vakaavuutta lisää alueen yksipuolinen elinkeinorakenne. Tämä saattaa selittää sitä, miksi Salossa ja Joensuussa rakennemuutos on vaikuttanut välittömästi muuttoliikkeen kehitykseen.

Äkillisen rakennemuutoksen vaikutukset näkyivät työmarkkinoiden dynamiikassa voimakkaina muutoksina erityisesti työttömyyden tasossa, mutta vaikutusten ajoittuminen ja voimakkuus vaihtelivat aluekohtaisesti. Joensuun rakennemuutos vuonna 2007 ajoittui talouden kasvuvaiheeseen, kun taas Salossa ja Oulussa rakennemuutokset ilmenivät talouden laskusuhdanteen aikaan. On osoitettu, että talouden suhdannekehitys vaikuttaa irtisanottujen uudelleen työllistymiseen (Jolkkonen ym. 2014). Työpaikan menettäminen laskusuhdanteen aikaan heikentää uudelleen työllistymisen mahdollisuuksia, kun taas noususuhdanteessa uusi työpaikka löytyy nopeammin. Aiemmissa Joensuuta käsittelevissä tapaustutkimuksissa on tuotu esiin irtisanomisten alkuvaiheen sopeutumisen olleen suotuisaa. Irtisanotut työllistyivät aluksi erinäisten tukitoimien myötävaikutuksella hyvin muihin yrityksiin alueella työmarkkinoiden kokoon nähden. Lupaavasta alusta huolimatta työllistyminen vaikeutui taloudellisen taantuman seurauksena. (Hirvonen 2009; Jolkkonen & Kurvinen 2009; Jolkkonen ym. 2012; Jolkkonen ym. 2014.) Talouden suhdanteet vaikuttavat siis keskeisesti siihen, millaisiksi työmarkkinoiden sopeutumisprosessit kehittyvät. Eroja tämän tutkimuksen kohdealueiden sopeutumisessa saattaa selittää rakennemuutosten ajoittuminen talouden eri suhdannetilanteisiin.

Tutkimuksessa avoimeksi jäi alueille myönnettyjen tukien merkitys rakennemuutokseen sopeutumisessa. Tukia on käytetty muun muassa työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, joiden käytössä ilmeni alueellisia eroja. Palveluiden voimakkaampaa tarjoamista saattaa selittää suurempi tarve työllisyyttä edistävillä palveluilla. Mikäli paikallisilla työmarkkinoilla on pulaa korvaavista työpaikoista tai etäisyydet korvaaville työmarkkinoille ovat pitkiä, on työvoimapolitiittisille palveluille enemmän tarvetta ja kysyntää. Tämän tutkimuksen analyysin perusteella ei kuitenkaan pystytä todentamaan, ovatko toimenpiteet edistäneet työmarkkinoiden sopeutumista vai eivät. Käytettävissä ei ollut tietoja siitä, minkälaisiin toimenpiteisiin rakennemuutosten yhteydessä on panostettu ja onko toimenpiteiden käyttö eriytynyt sosiaalisesti esimerkiksi ammatin mukaan. Tämän tutkimiseksi työ- ja elinkeinoministeriön URA-tietokanta olisi syventänyt toimenpiteistä suoritettua analyysia, sillä tietokanta sisältää keskeisiä tietoja toimenpiteiden käytöstä ja niiden piirissä olevista työnhakijoista. Pääsy URA-tietokantaan sisältää kuitenkin rajoituksia, sillä sen käyttö on maksullista ja opiskelijan pääsy järjestelmään on vaikeaa. Rajoitukset datoihin pääsyssä heikentävät tiedeyhteisön tasavertaisuutta ja mahdollisuuksia luoda toistettavaa tutkimusta. Avoimen datan lisääminen hyödyttäisi myös datan tarjoajaa, kun heidän keräämästään aineistosta tehtäisiin tutkimusta, joiden tuloksia pystyttäisiin hyödyntämään suunniteltaessa esimerkiksi tukitoimien kohdentamista.

Tämän tutkimuksen tulosten tulkinnassa on olennaista huomioida, että tutkimuksen painopiste kohdistui yhdyskunnallisten työmarkkinoiden piirteisiin ja toimintaan. Koska yksilöllisiä tekijöitä ei tarkasteltu, ei analyysin perusteella voida kuvata yksilötason työmarkkinoita. Näin ollen tulosten perusteella ei voida selittää, miten työmarkkinasiirtymät loppujen lopuksi tapahtuvat tai miten kauan työttömyysjaksot ja uudelleen työllistyminen eri ryhmillä kestävät. Yksilötason tekijöihin on keskitytty useissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu muun muassa iän, sukupuolen ja koulutuksen yhteyksiä uudelleen työllistymiseen ja yksilöiden sopeutumisesta irtisanotuksi tulemiseen. Yksilöllisiin tekijöihin pohjautuvan tarkastelun tueksi vaadittaisiin toisenlainen aineisto ja tutkimusote kuin millaisiksi ne tässä tutkimuksessa muodostuivat. Rajautumisella makrotason tekijöihin on tässä tutkimuksessa haluttu havainnollistaa työmarkkinoiden yleistä toimintalogiikkaa sekä alueellisia eroja työmarkkinoiden rakenteessa. Yksilötason tiedot tunnustetaan kuitenkin tärkeiksi työmarkkinoiden sopeutumisen osoittajiksi. Lisäksi yksilötason tiedot olisivat tärkeitä työvoimapolitiittisten toimenpiteiden suunnittelussa, sillä esimerkiksi koulutus vaikuttaa siihen, minkälaisia toimenpiteitä irtisanotuille kannattaisi kohdentaa.

Yksilötason tiedoilla tämän tutkimuksen ja aiemman tutkimuksen tulosten eroja olisi mahdollisesti voitu selittää. Saattaa olla, että tämän tutkimuksen työmarkkinoiden sopeutumismekanismien muodostumiseen on vaikuttanut irtisanottujen sopeutumisen sosiaalinen valikoituvuus. Muuttoliikkeen nouseminen keskeiseksi työmarkkinoiden sopeuttajaksi voi olla yhteydessä rakennemuutosten uudelleenlaiseen luonteeseen. Kun perinteiset rakennemuutokset ovat kohdistuneet lähinnä valmistavan teollisuuden alueille, ovat uudentyyppiset rakennemuutokset kohdistuneet erityisesti tutkimus- ja kehittämistoimintaan. (Uudet urat 2010, 5.) Uudentyyppiset rakennemuutokset ovat koskettaneet suurimmalta osin korkeasti koulutettuja henkilöitä, joiden keskuudessa muuttoliikkeen on osoitettu olevan irtisanomisten yhteydessä yleisempää (Jolkkonen & Kurvinen 2009; Melin 2010; Näätänen 2010; Rotko ym. 2010). Muuttoliikkeen merkittävyyttä saattaisikin selittää irtisanomisten kohdistuminen korkeammin koulutettuihin henkilöihin, jotka ovat irtisanomisen jälkeen valmiimpia muuttamaan korvaavan työn perässä uusille työmarkkinoille. Muuttoliikkeen on osoitettu suuntautuvan yleensä korkean työttömyyden alueilta matalan työttömyyden alueille (Jolkkonen & Kurvinen 2012, 50). Muuttoliikkeen suuntaa eikä muuttoliikkeen sosiaalista valikoituvuutta voida kuitenkaan tämän tutkimuksen tutkimusasetelman avulla todistaa. Myöskään pendelöinnin muutoksista ei pystytä erittelemään sitä, missä määrin muutokset ovat johtuneet rakennemuutoksesta ja missä määrin yleisestä työssäkäyntiliikkuvuuden kehityksestä.

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana olivat paikalliset työmarkkinat, joiden määrittelyssä korostettiin toiminnallisuutta työssäkäynnin ja asumisen perusteella. Työssäkäyntialueiden käyttöä alueellistamisen perustana voidaan kritisoida, koska yhdyskunta ei määriy kaikille asukkaille ensisijaisesti työssäkäyntialueena. Yhdyskunnan jäsentymisessä keskeiseksi voivat nousta myös esimerkiksi palvelut ja asuinalue. Lisäksi työssäkäyntialueiden on todettu eriytyvän sosiaalisesti, jolloin muun muassa eri ikäryhmillä ja ammateilla on erilaiset liikkumistottumuksensa työvoimana. (Vartiainen 1995, 8; Shuttleworth 2007, 971; Jolkkonen & Kurvinen 2012, 48.) Työssäkäyntialueiden eriytymiseen ei voida ottaa kantaa tämän tutkimuksen tulosten puitteissa yksilötason tietojen puuttuessa. Työssäkäyntialueiden käsitteeseen tukeutuminen ei aineistollisten rajoitusten vuoksi ollut täysin mahdollista. Käytettyjen aineistojen aluejakoina oli mahdollista käyttää erinäisiä hallinnollisia jakoja, joista tukeuduttiin pääasiassa seutukuntiin. Osittain analyysissä oli tukeuduttava myös ELY-keskusjakoihin. Seutukuntajaossa on keskeisenä periaatteena käytetty alueiden välistä työssäkäyntiliikkuvuutta ja yhteistyötä. Tämän perusteella seutukunnan voidaan nähdä vastaavan siis rajaukseltaan useissa tapauksissa melko hyvin toiminnallista kaupunkialuetta. Seutukunnista on kuitenkin esitetty huomio, ettei niiden muodostamisessa ole käytetty yhdenmukaisia taloudellisen vuorovaikutuksen kriteerejä, vaan myös muun muassa kuntien kielisuhteet on otettu huomioon. Lisäksi moni pienempi kaupunkimainen

seutukunta on määrittynyt erittäin laajaksi alueeksi, jonka monilla kunnilla on vain löyhä taloudellinen yhteys keskuskaupunkiin. (Laakso & Loikkanen 2004, 27.) Näin ollen hallinnollisessa jaossa saattaa saman seutukunnan sisällä olla myös sellaisia kuntia, joiden välillä ei tosiasiallisesti ilmene merkittävää työssäkäyntiliikkuvuutta. Lisäksi hallinnollisiin aluejakoihin tehdään muutoksia, mikä voi ilmetä esimerkiksi seutukunnan paikkakuntien määrän kasvuna. On myös huomioitava, että seutukuntajako lakkautettiin hallinnollisena alueena vuoden 2014 alusta, mutta sitä käytetään edelleen eri aineistoissa. Nimenomaan työssäkäyntiin perustuvaa aluejakoa on Suomessa mahdollista hyödyntää paikkatietojärjestelmien avulla, mutta opiskelijalla mahdollisuudet järjestelmän käyttämiseen ovat rajalliset.

Tämän tutkimuksen rajoitteet liittyvät keskeisesti käytettyihin tutkimusaineistoihin ja tutkimusmenetelmään. Joka tapauksessa analyysi pyrittiin suorittamaan mahdollisimman läpinäkyvästi toistettavuuden varmistamiseksi. Tutkimuksen toistettavuutta parantavat ilmaisten ja yleiseen käyttöön saatavilla olevien aineistojen käyttö. Ainoastaan työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto tuli tilata erikseen omaan tutkimuskäyttöön. Koska aineistot ovat peräisin viranomaislähteistä, voidaan niiden luotettavuutta pitää hyvänä. Käytetyt aineistot sisälsivät rajoitteita, jotka vaikuttivat tulosten tulkitsemiseen ja niiden yleistettävyyteen. Ensinnäkin, hyödynnetyt aineistot olivat rekisteriaineistoja, joiden käytössä on huomioitava niiden erityisluonne. Koska rekisteriaineistot on luotu hallinnollisiin tarpeisiin, ohjautuivat tutkimuskysymykset ja tutkimuksen fokus aineistolähtöisesti. Tämän vuoksi hallinnolliset käsitteet ja luokittelut määrittivät ilmiötä. Jos analyysissa olisi haluttu lähteä selvittämään toisenlaisia tutkimuksellisia kysymyksiä, olisi aineisto pitänyt kerätä itse. Rekisteripohjaisten kokonaisaineistojen etuna voidaan pitää otoksen edustavuutta, sillä tilastollisen päättelyn oletukset otantavirheistä eivät päde kokonaisaineistoihin. Toisin sanoen otos on edustava, koska se sisältää kaikki yksiköt. Tosin on huomioitava, että tässä tutkimuksessa käytetty aineisto edustaa pääasiassa työ- ja elinkeinotoimistojen toimintaa ja niihin ilmoittautuneita työttömiä työnhakijoita. Koska tutkimus kohdistui yksilöllisiin tapauksiin, ei tutkimuksen tuloksia voida yleistää, mutta niiden voidaan todeta lisänneen ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Tulosten perusteella voidaan osoittaa alueellisen ja ajallisen kontekstin merkitsevyys työmarkkinoiden sopeutumisessa ja näitä tuloksia voidaan hyödyntää myös muissa tutkimuksissa.

Aineistolliset rajoitteet tulivat esiin työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineistossa. Kokonaisaineiston sisältämät keskiarvotiedot lisäävät tulosten tulkitsemisen varovaisuutta, sillä keskiarvotiedot tiivistävät muuttujien jakaumaa. Onkin tärkeää muistaa, että aineiston sisältämät tiedot ovat keskimääräisiä ja ne saattavat jättää ääripään havaintoja tulosten ulkopuolelle. Isoon keskiarvoja sisältävään

aineistoon liittyy myös huomio, että pienistä eroista saattaa aineistossa tulla helposti merkittäviä. Aineiston tietoja voidaan lähinnä suuntaa-antavina. Kokonaisaineiston ajallinen rajoittuminen vuosiin 2006–2012 ohjasi myös muun analyysin tarkasteluajanjakson rajaamista tietojen vertailtavuuden vuoksi. Työmarkkinoiden dynamiikkaa analysoitaessa seitsemän vuoden ajanjakso ei välttämättä paljasta ilmiöstä kaikkea, sillä sopeutumisen nopeus saattaa vaihdella. Tämän vuoksi ovat aiemmin esitetyt huomiot tämän tutkimuksen ja aiemman tutkimuksen tulosten eroista varauksellisia, sillä aiemmissa tutkimuksissa tarkasteluajanjaksot ovat olleet huomattavasti pidempiä. Työvoiman ja työvoiman ulkopuolella olevien määrrien muutosten on osoitettu olevan varsin hitaita, mistä johtuen työvoimaan osallistuminen ei mahdollisesti näyttäytynyt keskeisenä sopeutumisen muotona tässä analyysissä. Aiemmissa tutkimuksissa (Blanchard & Katz 1992; Pekkala & Kangasharju 2000, 2002) on osoitettu työllisysshokkien vaikutusten olevan pysyviä, mutta tämän tutkimuksen tarkasteluajanjakson rajallisuudesta johtuen vaikutusten pysyvyydestä ei voida esittää johtopäätöksiä. Analyysissä ongelmalliseksi osoittautui myös kohdealueille suuntautuneiden rakennemuutosten ajankohtien osuminen tarkasteluajanjakson reunoille. Rakennemuutoksen jälkeinen ja sitä edeltävä kausi jäivät osin ajanjakson ulkopuolelle. Työmarkkinoiden sopeutumisen prosessi on saattanut jatkua vielä ajanjakson ulkopuolella, jolloin täyttä kuvaa työmarkkinoiden sopeutumisesta ei ole saatu. Analyysin ajallisen ulottuvuuden jatkaminen toisi syvyyttä analyysiin, mutta käytettyjä aineistoja hyödyntäen analyysin jatkaminen vuosissa eteenpäin ei ole toistaiseksi mahdollista kuin vuodella tai kahdella. Lisäksi äkillisen rakennemuutoksen alueita on alettu nimetä vasta vuodesta 2007 lähtien, joten ajallisen ulottuvuuden laajentaminen on vielä toistaiseksi rajallista.

Tutkimuksen rajoituksia arvioitaessa voidaan pohtia myös käytettyjen menetelmien sopivuutta tutkimuksen tavoitteiden selvittämisen kannalta. Menetelmälliset haasteet tulivat esiin pääasiassa faktori-analyysissä ja faktoripisteiden jakaumissa. Koska työmarkkinoiden sopeutuminen on laaja-alainen ilmiö, aiheutti se usean muuttujan mukaantulon analyysiin. Tämä aiheutti hankaluutta faktoreiden tulkinnassa. Analyysin muuttujia saatiin kuitenkin karsittua tilastoarvojen ja sisällöllisen tulkinnallisuuden tarkastelulla. Lopulta toinen faktoreista näytti sisältävän kahdenlaisia muuttujia, jotka viittasivat joko työpaikkoihin tai työvoimakoulutukseen. Faktori olisi voitu analyysissä nimetä kuvaavammin, kuten esimerkiksi otsikolla 'työllisyyden edistäminen'. Faktorit sisälsivät erisuuntaisia muuttujia, mikä aiheutti tulkinnallisia vaikeuksia faktoripisteiden jakaumien tarkasteluun. Ongelma olisi mahdollisesti voitu välttää valitsemalla analyysiin pelkästään samansuuntaisia muuttujia. Toisaalta tämä ei olisi vastannut käsitystä työmarkkinoiden dynamiikasta, jossa muutokset voivat kulkea kumpaankin suuntaan. Faktorianalyysin suureen muuttujamäärään perustuen voidaan pohtia mittarin validiutta. Faktorianalyysin validiuden varmistaminen olisi ollut helpompaa rajatummalla aihealueella,

mutta tämän tutkimuksen tutkimusasetelma perustui työmarkkinoiden sopeutumisen moniin muotoihin. Analyysimenetelmän soveltuvuutta voidaan kritisoida, mutta toisaalta eri menetelmien käyttö toi analyysiin moniulotteisuutta. Lisäksi useampaa aineistoa käyttämällä ilmiöstä saatiin perusteellisempi kuva.

Pohdinnassa tuotiin esiin yhdyskuntien koon ja sijainnin merkitystä työmarkkinoiden sopeutumisen kannalta. Näitä tekijöitä ovat tarkastelleet aiemmassa tutkimuksessa esimerkiksi Arja Jolkkonen ja Arja Kurvinen (2012). Työmarkkinoiden koon ja sijainnin lisäksi alueelle aiemmin kohdistuneet rakennemuutokset saattavat muovata paikallista sopeutumisprosessia. Yhdyskuntien historian merkityksen painottaminen työmarkkinoiden sopeutumisessa on tutkimuksissa jäänyt vähemmälle, minkä vuoksi tämä voisi olla yksi aihe jatkotutkimukselle. Aihetta tutkimalla ei ehkä saada samalla tavalla suoranaisia suosituksia siitä, minkälaisia tukitoimia alueelle olisi tehokasta kohdentaa, mutta se auttaisi muodostamaan syvempää ymmärrystä työmarkkinoiden sopeutumisesta. Historiallisten näkökohtien lisäksi jatkotutkimuksellisenä ehdotuksena voisi olla eri työvoimapoliittisten toimenpiteiden käytön tarkastelu äkillisen rakennemuutoksen alueilla. Tätä tutkimalla olisi mahdollista saada esiin, minkälaisiin strategioihin eri alueiden työvoimapoliittisten toimien käyttö perustuu. Voi esimerkiksi olla, että toisten toimistojen alueella on painotettu enemmän työvoimakoulutusta tai liikkuvuusavustusten käyttöä. Jos työvoimapoliittisten strategioiden käyttö eroaa alueellisesti, saattaa tämä aiheuttaa erilaisia edellytyksiä niin työmarkkinoiden kuin irtisanottujenkin sopeutumiselle.

Tutkimuksen päätulosten perusteella suositellaan alueiden erityisyyden huomioimista poliittisella kentällä. Aluekohtaisten rakennemuutosten vaikutukset saattavat toisilla alueilla olla voimakkaampia kuin toisilla riippuen paikallisista rakenteellisista tekijöistä. Äkilliset joukkoi irtisanomiset aiheuttavat vakavia uhkia erityisesti sellaisille alueille, joiden elinkeinorakenne on yksipuolinen ja tukeutuu muutamien yritysten varaan, ja joiden alueellinen sijainti työmarkkinoiden verkostossa on etäinen. Työmarkkinoiden erojen on osoitettu olevan monien maiden sisällä yhtä suuria kuin maiden välillä, ja alueellisilla eroilla on myös tapana uusiutua yhteiskunnan muutosten mukana (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 49; Blien ym. 2010, 859). Työmarkkinoiden sopeutumisesta edistävien toimenpiteiden suunnittelussa tulisi kiinnittää erityistä huomiota alueiden paikallisiin rakenteisiin ja haasteisiin sekä niiden muutoksiin. Tällä keinolla varmistetaan, että tukitoimet ovat strategisesti oikeasuuntaisia ja tehokkaita, koska yleinen tukitoimenpiteiden kokonaisuus ei toimi alueellisesti ja ajallisesti eriytyneillä työmarkkinoilla. Aluepoliittisena aluejakona ei käytetä enää seutukuntajakoa, vaan politiikassa tukeudutaan Euroopan unionin alueluokitusjärjestelmään ja hallinnollisista aluejaoista riippumattomaan alueiden tunnistamiseen, jossa huomioidaan muun muassa työssäkäynti, asioinnin

suuntautuminen, liikenneyhteydet sekä kuntien välinen yhteistyö (Aluepoliittiset aluejaot 2014). Hallinnollisista aluejaoista luopuminen aluepolitiikassa parantaa alueiden erityisyyden tunnistamista ja helpottaa poliittisten toimien kohdentamista. On kuitenkin huomioitava, että työ- ja elinkeinotoimien aluejako perustuu hallinnollisiin eikä toiminnallisiin rajauksiin. Tämän huomion puitteissa voidaan jatkokysymyksenä pohtia, miten aluejakojen eroavaisuudet ja niiden muutokset vaikuttavat tukitoimien koordinoimiseen ja tehokkuuteen. Äkillisen rakennemuutoksen alueiden erityisyyden vuoksi alueiden tapauskohtainen tutkiminen on tarpeen sopeutumisen edistämiseksi. Voisikin olla tarkoituksenmukaista kerätä tietoja rakennemuutosalueiden kehityksestä ja kohdennetuista tukitoimista yhteiseen tietokantaan, jota voitaisiin hyödyntää toimenpiteiden suunnittelussa ja kehittämisessä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tulokset tukivat hypoteesia siitä, että rakenteeltaan ja toiminnaltaan eroavien yhdyskunnallisten työmarkkinoiden sopeutumisessa esiintyy eroja. Työmarkkinoiden sopeutuminen tapahtui ensi sijassa työllisyyden ja etenkin työttömyyden muutoksina. Paikallinen työttömyys lisääntyi voimakkaasti, mutta vaikutusten näkyminen työmarkkinoiden dynamiikassa ajoittui alueilla eriävästi. Rakennemuutoksen vaikutukset näkyivät joko välittömästi työllisysshokin tapahduttua tai parin vuoden jälkeen rakennemuutoksesta. Aiemmista tutkimuksista poiketen (Decressin & Fatás 1995; Pekkala & Kangasharju 2000, 2002) sopeutuminen ei tässä tutkimuksessa näkynyt muutoksina työvoimaan osallistumisessa. Tutkimuksen kohdealueiden sopeutumisen muotojen erot paikantuivat keskeisesti alueelliseen liikkuvuuteen, jonka muodoista poismuutto alueelta nousi merkittävämmäksi keinoksi kuin pendelöinti. Alueellinen liikkuvuus osoittautui tärkeäksi sopeutumisen mekanismiksi erityisesti Salossa, mutta Oulussa äkillinen rakennemuutos ei vaikuttanut merkittävästi alueellisen liikkuvuuden kehitykseen. Työvoimapoliittisten toimenpiteiden käytön voimakkuudessa ilmeni vaihtelua alueiden välillä, mutta muutokset niiden käytössä olivat samansuuntaisia. Työmarkkinoiden sopeutumiskehityksen erot ilmenivät niin paikallisten työmarkkinoiden välillä kuin niiden sisälläkin, mikä korostaa alueellisen kontekstin merkitystä työmarkkinoilla.

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Aaltonen, Pasi (1991) Pendelöinti osana kaupungistumiskehitystä. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos. Tutkimuksia sarja B:61. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Aho, Simo & Virjo, Ilkka & Koponen, Hannu (2009) Ammatillinen liikkuvuus Suomessa 1989–2007. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2009:5. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Ainonen, Martti & Alajärvi, Arto (1989) Viimeinen savotta. Seurantatutkimus Rauma-Repola Oy:n Lapin läänistä irtisanomien metsurien ja toimihenkilöiden suoriutumisesta. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C, Katsauksia ja puheenvuoroja 7. Rovaniemi: Lapin korkeakoulu.
- Alajärvi, Arto & Suikkanen, Asko & Viinamäki, Leena & Ainonen, Martti (1990) Kaivosyhdyskunnan purkautuminen. Tutkimus Kolarin Rautuvaaran kaivoksen sulkemisesta ja yhdyskunnan uudelleen rakenteistumisesta. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10. Rovaniemi: Lapin korkeakoulu.
- Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1994) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.
- Bailey, David (2003) Globalisation, Regions and Cluster Policies: The Case of the Rover Task Force. *Policy Studies* 24(2/3), 67–85.
- Bailey, David & Chapain, Caroline & de Ruyter, Alex (2012) Employment Outcomes and Plant Closure in a Post-industrial City. An Analysis of the Labour Market Status of MG Rover Workers Three Years On. *Urban Studies* 49(7), 1595–1612.
- Blien, Uwe & Hirschenauer, Franziska & Phan thi Hong, Van (2010) Classification of regional labour markets for purposes of labour market policy. *Papers in Regional Science* 89(4), 859–881.
- Broersma, Lourens & Dijk, Jouke van (2002) Regional labour market dynamics in the Netherlands. *Papers in regional science* 81(3), 343–364.
- Decressin, Jörg & Fatás, Antonio (1995) Regional labor market dynamics in Europe. *European Economic Review* 39(9), 1627–1655.
- Fredriksson, Peter (1999) The dynamics of regional labor markets and active labor market policy. Swedish evidence. *Oxford Economic Papers* 51(4), 623–648.
- Geenhuizen, Marina van & Nijkamp, Peter & Rijckenberg, Hans (1996) Universities and knowledge-based economic growth: the case of Delft (NL). *GeoJournal* 41(4), 369–377.
- Hair, Joseph F. Jr. & Anderson, Rolph E. & Tatham, Ronald L. & Black, William C. (1998) Multivariate Data Analysis. 5th Edition. New Jersey: Prentice-Hall International.
- Halme, Timo (1999) Muuttuva alue- ja yhdyskuntarakenne. Paikkatietoon perustuva tulkinta. Nordia geographical publications 28(1). Oulu: Oulun yliopisto.
- Hasluck, Chris (1987) Urban unemployment. Local labour markets and employment initiatives. London: Longman.
- Hietaniemi, Leena (2007) Tilasto- ja rekisteritutkimus. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 73–100.
- Hokkanen, Pekka & Anttonen, Lari & Mattila, Tapani (2015) Reagoinnista rakennemuutoksen ennakointiin. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2015:1. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 58–66.

- Holm, Pasi & Nivalainen, Satu & Volk, Raija & Laakso, Seppo & Kähkönen, Liisa (2008) Työvoiman alueellisen liikkuvuuden esteet ja kannustimet. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2008:1. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Honkatukia, Juha (2015) Kasvu, työllisyys ja rakennemuutos – mihin Suomi on menossa? *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2015:1. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 35–46.
- Howland, Marie & Peterson, George. E (1988) Labor Market Conditions and the Reemployment of Displaced Workers. *Industrial and Labor Relations Review* 42(1), 109–122.
- Häkli, Jouni (1999) Meta Hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen. Tampere: Vastapaino.
- Hämäläinen, Kari (2004) Alueellisten työmarkkinoiden eriytyminen ja muuttoliike. Teoksessa Reino Hjerpe & Heikki Räisänen (toim.) Hyvinvointi ja työmarkkinoiden eriytyminen. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Jolkkonen, Arja (1998) Paikan vaihto. Tutkimus irtisanomisuhan alaisten naisten työmarkkinastrategioista ja paikallisista työmarkkinoista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 29:1998. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Jolkkonen, Arja & Jolkkonen, Ari & Soininen, Tiina (2003) Pitkät työmatkat ja työn kuormittavuus. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- Jolkkonen, Arja & Koistinen, Pertti & Kurvinen, Arja (2012) Reemployment of Displaced Workers. The Case of a Plant Closing on a Remote Region in Finland. *Nordic Journal of Working Life Studies* 2(1), 81–100.
- Jolkkonen, Arja & Koistinen, Pertti & Kurvinen, Arja & Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko (1992) Lopputili ja saldo. Tutkimus Postipankin maksupalvelutoiminnon keskittämisestä ja henkilöstön sopeutumisesta. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 9:1992. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- Jolkkonen, Arja & Koistinen, Pertti & Kurvinen, Arja & Lipiäinen, Liudmila & Nummi, Tapio & Virtanen, Pekka (2014) Kohtalokkaat olosuhteet ja yksilölliset tekijät. Toimipaikan lakkauttamisen seurauksena työnsä menettäneiden kiinnittyminen työmarkkinoille. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 110(4), 492–515.
- Jolkkonen, Arja & Kurvinen, Arja (2009) Joustavuus ja turvallisuus irtisanomistilanteissa. Tapaustutkimus Perlos Oyj:n tuotannon lopettamisesta Joensuun seudulla. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 2009:72. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Jolkkonen, Arja & Kurvinen, Arja (2012) Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaanto aluetasolla ja ESR-hanketoiminnan merkitys – esimerkkinä Pohjois-Karjala. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2012:2, 46–63.
- Jusi, Kari (1989) Vuosaaren telakan sulkeminen ja työvoimahallinnon toiminta. Raportti telakkateollisuuden rakennemuutoksesta ja sen työvoimapolitiittisesta ja muusta hoidosta Helsingissä vuosina 1986–1988. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 1989:84. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Koistinen, Pertti (1987) Puh pah pelistä pois. Tutkimus tehtaasta irtisanottujen työsaannista, ammatillisista mahdollisuuksista ja selviytymisestä. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 1987:82. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- Koistinen, Pertti (1999) Työpolitiikan perusteet. Helsinki: WSOY.
- Koistinen, Pertti (2014) Työ, työvoima & politiikka. Tampere: Vastapaino.
- Koistinen, Pertti & Suikkanen, Asko (1990) Yritysten sulkeminen ja paikallisten työmarkkinoiden sopeutuminen: Havaintoja ikkunatehtaan ja sahan sulkemisesta. Teoksessa Pertti Koistinen & Asko Suikkanen (toim.) Edessä pysyvä tilapäisyys. Tapaustutkimuksia joukkoyrityksistä ja niistä suoriutumisesta. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 1990:2. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, 13–39.

- Korkiasaari, Jouni (1991) Liikkuvuus ja rakennemuutos. Maassamuutto ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta. Työpoliittinen tutkimus 1991:11. Helsinki: Työministeriö.
- Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika & Mäenpää, Elina & Ruokolainen, Anne & Ryytänen, Markku & Söderling, Ismo (2007) Suomen väestö. 2. uudistettu laitos. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuhn, Peter. J (ed.) (2002) *Losing Work, Mowing On. International Perspectives on Worker Displacement*. Michigan: W.E. Upjohn Institute for Employment Research.
- Laakso, Seppo (1998) Alueiden välinen muuttoliike Suomessa. Muuttajien sopeutuminen työ- ja asuntomarkkinoille vuosina 1993–1996. Teoksessa Heikki Helin & Seppo Laakso & Markku Lankinen & Ilkka Susiluoto (1998) *Muuttoliike ja kunnat. Kunnallisanalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu* 1998:15. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätiö, 9–20.
- Laakso, Seppo & Loikkanen, Heikki (2000) Yritysten sijoittuminen, asukkaiden liikkuvuus ja kaupunkialueiden vuorovaikutus. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2000:1. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Laakso, Seppo & Loikkanen, Heikki (2004) Kaupunkitalous. Johdatus kaupungistumiseen, kaupunkien maankäyttöön sekä yritysten ja kotitalouksien sijoittumiseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Linnakangas, Ritva (1991) Työssäkäynnin uusi todellisuus. Kolme vuotta sahan toiminnan lopettamisesta. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C, Katsauksia ja puheenvuoroja 10. Rovaniemi: Lapin yliopisto
- Marston, Stephen (1985) Two views of the geographic distribution of unemployment. *The Quarterly Journal of Economics* 100(1), 57–79.
- Massey, Doreen (1987) In What Sense a Regional Problem? *Regional Studies* 13(2), 233–234.
- Melin, Harri (2008) Mitä Voikkaa opetti? *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2008:4, 35–43.
- Metsämuuronen, Jari (2008) Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä. Metodologia-sarja 7A. 2. korjattu painos. Helsinki: International Methelp.
- Morrison, Philip S. (1990) Segmentation theory applied to local, regional and spatial labour markets. *Progress in Human Geography* 14(4), 488–528.
- Myrskylä, Pekka (2012) Alueellisten työmarkkinoiden muutos. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 2012:1. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Mäkitalo, Jukka & Paasivirta, Anssi (2011) Äkillisten rakennemuutosten hoitomallin kehittyminen työ- ja elinkeinoministeriössä. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2011:2, 72–91.
- Nio, Ilkka & Sardar, Paula (2011) Työvoimapolitiisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2009. TEM-analyysseja 34:2011. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Nummenmaa, Tapio & Konttinen, Raimo & Kuusinen, Jorma & Leskinen, Esko (1997) Tutkimusaineiston analyysi. Helsinki: WSOY.
- Pekkala, Sari & Kangasharju, Aki (2000) Regional Labour Market Adjustment in Finland. University of Jyväskylä, School of Business and Economics. Working Paper 2000:218. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Putkonen, Seija & Ylisirniö, Hilka (1990) Irtisanomisesta suoriutuminen. Tapaustutkimus toimintansa lopettaneen tehtaan irtisanotun henkilöstön sijoittumisesta. Teoksessa Pertti Koistinen & Asko Suikkanen (toim.) *Edessä pysyvä tilapäisyys. Tapaustutkimuksia joukkoi-rtisanomisista ja niistä suoriutumisesta*. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 1990:2. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, 41–59.

- Rissanen, Ulla (1989) Kun sisko ei päässyt sahalle töihin. Seurantatutkimus irtisanottujen Röyttän sahalaisten suoriutumisesta. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C, Katsauksia ja puheenvuoroja 6. Rovaniemi: Lapin korkeakoulu.
- Rocha, Cynthia (2001) From Plant Closure to Reemployment in the New Economy: Risks to Workers Dislocated from the Declining Garment Manufacturing Industry. *Journal of Sociology and Social Welfare* 28(2), 53–74.
- Rouvinen, Mervi (2003) Elämää pankkityön jälkeen. Tapaustutkimus liiketoimintaorganisaation rakennemuutoksen seurauksena työtä vaille jäävien ihmisten sopeutumisesta uuteen elämäntilanteeseen. Acta Universitatis Tamperensis 968. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Räisänen, Heikki & Tuomaala, Mika (2010) TE-toimistojen tuottavuus ja työpaikkojen täytön tehokkuus. TEM-analyyseja 2010:19. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Shuttleworth, Ian (2007) Reconceptualising local labour markets in the context of cross-border and transnational labour flows: the Irish example. *Political Geography* 26(8), 968–981.
- Siirilä, Seppo (1993) Kaupungistumisesta seutuistumiseen. Teoksessa Jari Iisakkala (toim.) Näkökulmia seutuistumiseen. Tampereen yliopisto, aluetieteiden laitos. Sarja A 15. Tampere: Tampereen yliopisto, 25–43.
- Sund, Reijo (2003) Utilisation of administrative registers using scientific knowledge discovery. *Intelligent Data Analysis* 7(6), 501–519.
- Suomen Kuntaliitto (1999) Menestys kasaantuu – alueet erilaistuvat. Aluekehityksen suunta 1990-luvulla. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Tervo, Hannu (2000a) Suomen aluerakenne ja siihen vaikuttavat tekijät. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 96(3), 398–415.
- Tervo, Hannu (2000b) Migration and Labour Market Adjustment: empirical evidence from Finland 1985–90. *International Review of Applied Economics* 14(3), 343–360.
- Tervo, Jari & Korhonen, Riitta (1994) Paikalliset työmarkkinat ja niiden tyypit Suomessa. Jyväskylän yliopiston työelämän tutkimusyksikön julkaisuja 1994:12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tomaney, John & Pike, Andy & Cornford James (1999) Plant Closure and the Local Economy: The Case of Swan Hunter on Tyneside. *Regional Studies* 33(5), 401–411.
- Tuominen, Maija (1988) Valmet-Wärtsilä -fuusio ja telakkateollisuuden työvoiman vähennykset Turussa v. 1986–1987. Esimerkki rakennemuutoksesta ja sen hallinnasta. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia 1988:82. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Valkonen, Tapani & Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija (1998) Hallinnolliset ja tilastolliset tietorekisterit tutkimusaineistoina. Teoksessa Tapani Valkonen & Seppo Koskinen & Tuija Martelin (toim.) Rekisteriaineistot yhteiskunta- ja terveystutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus, 13–20.
- Vartiainen, Perttu (1984) Maantieteen konstituoitumisesta ihmistieteenä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 1984:3. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Vartiainen, Perttu (1990) Joensuun seutu. Näkökulmia kehittämiskeskusteluun. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 1990:11. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.
- Vartiainen, Perttu (1995) Kaupunkiverkko. Kuvausjärjestelmän kehittäminen kansallisiin ja kansainvälisiin tarpeisiin. Tutkimusraportti 1995:3. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Vehkalahti, Kimmo (2008) Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Ålander, Tommi & Sillanpää, Keimo & Nevalainen, Susanna (2014) Tukea uusille urille Euroopan globalisaatorahaston avulla. Selvitys ICT-alalta irtisanottujen henkilöiden urapoluista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2014:38. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Digitaaliset lähteet

- Alueiden kehittäminen (2014) Työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.tem.fi/alueiden_kehittaminen/tiedotteet_alueiden_kehittaminen?89522_m=116707. Viitattu 13.4.2015.
- Aluepoliittiset aluejaot (2014) Työ- ja elinkeinoministeriö. http://www.tem.fi/alueiden_kehittaminen/kansallinen_alueiden_kehittaminen/aluepoliittiset_aluejaot. Viitattu 6.5.2015.
- Antikainen, Janne & Luukkonen, Juho & Pyöriä, Tarja (2006) Kaupunkiverkko ja kaupunkiseudut 2006. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 2006:10. Helsinki: Sisäasiainministeriö. <http://www.intermin.fi/julkaisu/102006>. Haettu 14.4.2015.
- Antikainen, Janne & Vartiainen, Perttu (2002) Socio-economic Development in Finnish Urban Regions. Teoksessa Pertti Koistinen & Werber Sengenberger (eds.) Labour Flexibility. A Factor of Economic and Social Performance of Finland in the 1990s. Tampere: Tampere University Press. <https://tampub.uta.fi/handle/10024/65394>. Haettu 17.11.2014.
- Antikainen, Janne & Vartiainen, Perttu (2004) Kansallinen kaupunkiverkko ja kaupunkiseudut. Teoksessa Janne Antikainen & Tarja Pyöriä (toim.) Kaupunkiseutujen kasvun aika. Sisäasiainministeriön julkaisuja 2004:14. Helsinki: Sisäasiainministeriö. <http://www.intermin.fi/julkaisu/142004>. Haettu 24.4.2015.
- Applications (2015) European Globalisation Adjustment Fund (EGF). <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=582&langId=en>. Viitattu 16.4.2015.
- Avoimet karttapohjat (2015) Tilastokeskus. <http://pxweb2.stat.fi/explorer/Avoim/index.html#story=2>. Haettu 24.4.2015.
- Broadcom irtisanoo 600 Suomesta – Oulun ICT-alan alamäki jyrkkenee. Yle uutiset, talous 13.8.2014. http://yle.fi/uutiset/broadcom_irtisanoo_600_suomesta_-_oulun_ict-alan_alamaki_jyrkkenee/7370977. Viitattu 16.4.2015.
- Business Oulu 2014. <http://www.businessoulu.com/fi/yrityksille/toimialat.html>. Viitattu 6.5.2014.
- EGF/2015/001. Broadcom Communications Finland. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=582&langId=en&egfAppsId=156&furtherEgfApps=yes>. Viitattu 16.4.2015.
- Employment in Europe 2010 (2010) European Commission. Bryssel: European Union. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=593>. Haettu 15.4.2015.
- Euroopan globalisaattorahasto (2013) Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://egr.fi/egr>. Viitattu 13.4.2015.
- EU synthesis report (2010) 27 National Seminars on Anticipating and Managing Restructuring – A.R.E.N.A.S. (Service contract VC/2008/0677). Bryssel: European Commission. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=22>. Haettu 17.4.2015.
- Faktorianalyysi (2004) KvantiMOTV. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/faktori/faktori.html>. Viitattu 10.12.2014.
- Felin, Laura & Mella, Ilkka (2013) Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2013. TEM raportteja 2013:31. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.tem.fi/ajankohtaista/julkaisut/julkaisujen_haku/akillisen_rakennemuutoksen_alueet_2007-2013.98249.xhtml. Haettu 8.11.2013.
- Field, Andy (2005) Factor Analysis Using SPSS. C8057 Research methods II. Factor Analysis on SPSS. www.statisticshell.com/docs/. Haettu 3.10.2014.

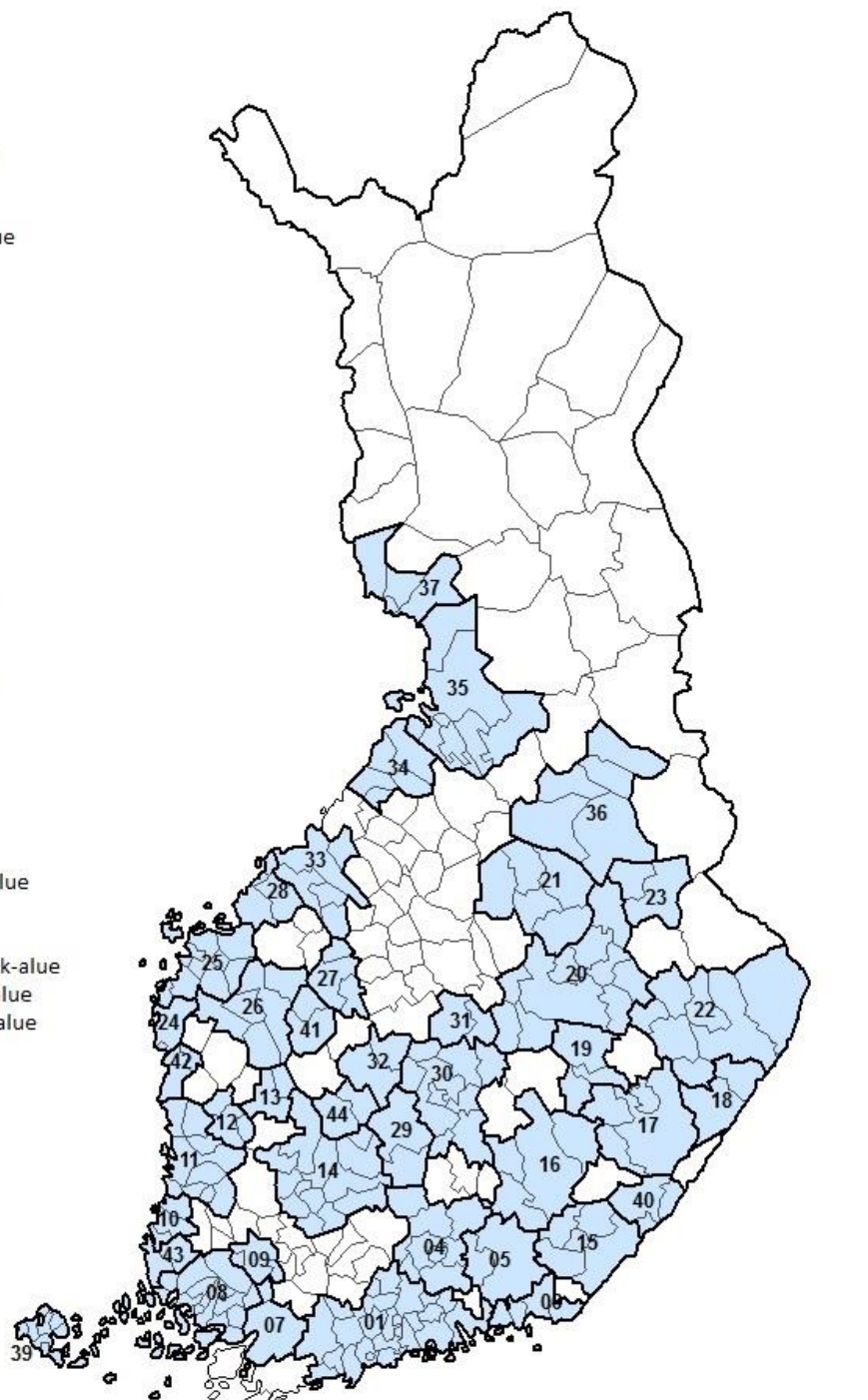
- Hirvonen, Timo (2009) Joensuun seudun sopeutuminen Perloksen tuotannon lopettamiseen. Raportteja 2009:1. Joensuu: Joensuun yliopisto, alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-219-226-4/. Haettu 23.11.2013.
- Hytönen, Jukka & Mella, Ilkka & Pousi, Anu (2011) Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007–2011. TEM-analyyseja 2011:37. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.tem.fi/ajankoh-taista/julkaisut/julkaisujen_haku/akillisen_rakennemuutoksen_alueet_2007-2011.98249.xhtml. Haettu 8.11.2013.
- Joensuu 2015. <http://www.joensuu.fi/>. Viitattu 20.4.2015.
- JOSEK 2015. <http://www.josek.fi/fi/>. Viitattu 20.4.2015.
- Laatuseloste: työssäkäyntitilasto (2015) Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tyokay/2013/04/ty-okay_2013_04_2015-03-12_laa_001_fi.html. Viitattu 24.4.2015
- Lukkari, Jukka (2011) Suuryhtiöt karsineet rajusti Suomessa: kymmenen vuotta vei 60 000 työpaikkaa. Tekniikka & Talous 13.5.2011. <http://www.tekniikkatalous.fi/tyo/article625611.ece>. Viitattu 18.4.2015.
- Melin, Harri & Mamia, Tero (toim.) (2010) Tapaus Voikkaa. Teollisuusyhteisö murroksessa. Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja 2010:4. Pori: Tampereen yliopisto. <http://tam-pub.uta.fi/handle/10024/65597>. Haettu 24.10.2013.
- Mitä karenssi tarkoittaa? (2015) TE-palvelut. http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhaki-jalle/jos_jaat_tyottomaksi/tyottomyysturva/karenssi/index.html. Viitattu 26.1.2015
- Muuttoliike (2011) Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/meta/til/muutl.html>. Viitattu 28.4.2015.
- Muuttuva Salo – case-tutkimus äkillisen rakennemuutoksen vaikutuksista (2015) Turun yliopisto. https://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/sospol_ja_sostyo/tutkimus2/muuttuva_salo/Si-vut/home.aspx. Viitattu 4.5.2015.
- Näätänen, Ari-Matti (2010) Paperimiehestä lähihoitajaksi? Lakkautettujen sellu- ja paperitehtaiden työntekijöiden työurien kehitys Haminassa, Kemijärvellä ja Kajaanissa. Helsinki: SAK. <http://www.sak.fi/aineistot/julkaisut/esitteet-ja-julkaisusarja/paperimiehesta-lahihoitajaksi-2010-12-15>. Haettu 19.11.2013.
- Oulu – Oulun kaupunki 2015. <http://www.ouka.fi/>. Viitattu 30.3.2015.
- Oulunliikenne.fi 2015. <http://www.ouunliikenne.fi/>. Viitattu 7.5.2015.
- Oulun seutu 2014. <http://www.ouka.fi/oulu/ouun-seutu>. Viitattu 5.5.2014.
- Paikalliset TE-palvelut (2015) TE-palvelut. <http://toimistot.te-palvelut.fi/>. Viitattu 24.3.2015.
- Pekkala, Sari & Kangasharju, Aki (2002) Adjustment to regional labour market shocks. VATT-keskustelualoitteita 2002:274. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. http://www.vatt.fi/en/publications/latestPublications/publication/Publication_1345_id/418. Haettu 15.1.2014.
- Rajaniemi, Jouko (2006) Yritystoiminnan keskittyneisyys vaihtelee maan eri osissa. Tilastokeskus 31.8.2006. http://www.stat.fi/tup/tietotrendit/tt_08_06_yritykset.html. Viitattu 18.4.2015.
- Rakennemuutos (2015) Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://www.tem.fi/rakennemuutos>. Viitattu 24.3.2015.
- Rotko, Tuulia & Palosuo, Hannele & Sihto, Marita & Husman, Päivi (2010) Paperitehtaan varjossa. Kajaanin paperitehtaan lakkauttamisen ja siihen liittyvien tukitoimien terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointi. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/80132>. Haettu 23.11.2013.

- Seutukunnat (2014) Tilastokeskus. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/seutukunta/001-2013/kuvaus.html>. Viitattu 3.5.2014
- Sihto, Matti & Maunu, Tallamaria & Sardar, Paula (2014) Työvoimapolitiittisilta toimenpiteiltä sijoittuminen vuonna 2012. TEM-analyyseja 2014:62. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.tem.fi/ajankohtaista/julkaisut/tem-analyyseja/tyovoimapolitiittisilta_toimenpiteilta_sijoittuminen_vuonna_2012.97987.xhtml. Haettu 14.4.2015.
- SVT: Muuttoliike [verkkajulkaisu]. ISSN=1797-6766. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 28.2.2015]. Saantitapa: <http://www.tilastokeskus.fi/til/muutl/>.
- SVT: Työssäkäynti [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-5528. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu 23.2.2015]. Saantitapa: <http://www.tilastokeskus.fi/til/tyokay/>.
- Tilastokeskus (2014) Epävarmuuden keskellä työoloissa myös myönteistä muutosta. 26.11.2014. http://www.stat.fi/til/tyoolot/2013/tyoolot_2013_2014-11-26_tie_001_fi.html. Viitattu 3.5.2015.
- Tulevat lomautukset (2015) Työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.tem.fi/tyo/tyonvalitystilasto/tulevat_lomautukset. Viitattu 3.5.2015.
- Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 [elektroninen aineisto]. FSD2853, versio 1.0 (2013-08-08). Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Tutkimus- ja ennakkointiryhmä [tuottaja], 2013. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2013.
- Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 [koodikirja]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [tuottaja ja jakaja], 2013.
- Työmarkkinatilastot (2015) Tilastokeskus. http://tilastokoulu.stat.fi/verkko-koulu_v2.xql?course_id=tkoulu_tmt&lesson_id=4&subject_id=1&page_type=sisalto. Viitattu 26.2.2015.
- Työnvälitystilasto [verkkajulkaisu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö [viitattu 10.11.2014]. Saantitapa: <https://www.tem.fi/tyo/tyonvalitystilasto>.
- Työssäkäyntialueet 2015 (2015) Tilastokeskus. <http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/tyossakayntial/001-2015/index.html>. Viitattu 24.3.2015.
- Työttömyys ja työllisyys tilastoissa. Tilastokeskuksen ja työministeriön tilastojen vertailua. (2003) Tilastokeskus. Työmarkkinat 2002:17. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.tilastokeskus.fi/til/tyti/tyti_2005-05-27_men_002. Haettu 23.2.2015.
- Uudet urat (2010) Rakennemuutostyöryhmän loppuraportti. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.tem.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotearkisto/vuosi_2010/uudet_urat_tyoryhman_tulokset_ja_kasikirja_julki_jyvaskylassa.98103.news. Haettu 22.11.2013.
- Varsinais-Suomen liitto 2015. <http://www.varsinais-suomi.fi/fi/>. Viitattu 17.4.2015.
- Vartia, Pentti & Ylä-Anttila, Pekka (2005) Kansantalous 2028. 2. painos. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos. <https://www.etla.fi/julkaisut/b204-fi/>. Haettu 17.4.2015.
- VisitSalo 2015. <http://www.salovisit.fi/>. Viitattu 17.4.2015.
- Yt- ja irtisanomistilastot (2015) SAK. <http://www.sak.fi/aineistot/tilastot/yt-ja-irtisanomistilastot>. Viitattu 3.5.2015.
- Äkillisen rakennemuutoksen alueet (2013) Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://www.tem.fi/rakennemuutos>. Viitattu 8.11.2013.
- Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen (2012) Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 2012:2. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. http://www.vtv.fi/files/3158/2_2012_Akillisten_rakennemuutosalueiden_tukeminen2.pdf. Haettu 24.3.2014

LIITTEET

Liite 1. Tilastolliset työssäkäyntialueet

- 01 Helsingin tk-alue
- 04 Lahden tk-alue
- 05 Kouvolan tk-alue
- 06 Kotkan tk-alue
- 07 Salon tk-alue
- 08 Turun tk-alue
- 09 Loimaan tk-alue
- 10 Rauman tk-alue
- 11 Porin tk-alue
- 12 Kankaanpään tk-alue
- 13 Parkanon tk-alue
- 14 Tampereen tk-alue
- 15 Lappeenrannan tk-alue
- 16 Mikkelin tk-alue
- 17 Savonlinnan tk-alue
- 18 Kiteen tk-alue
- 19 Varkauden tk-alue
- 20 Kuopion tk-alue
- 21 Iisalmen tk-alue
- 22 Joensuun tk-alue
- 23 Nurmeksien tk-alue
- 24 Närpiön tk-alue
- 25 Vaasan tk-alue
- 26 Seinäjoen tk-alue
- 27 Alajärven tk-alue
- 28 Pietarsaaren tk-alue
- 29 Jämsän tk-alue
- 30 Jyväskylän tk-alue
- 31 Äänekosken tk-alue
- 32 Keuruun tk-alue
- 33 Kokkolan tk-alue
- 34 Raahen tk-alue
- 35 Oulun tk-alue
- 36 Kajaanin tk-alue
- 37 Kemin tk-alue
- 39 Maarianhaminan tk-alue
- 40 Imatran tk-alue
- 41 Alavuden tk-alue
- 42 Kristiinankaupungin tk-alue
- 43 Uudenkaupungin tk-alue
- 44 Mänttä-Vilppulan tk-alue
- 99 Ei tk-alue

Alueet muodostettu työssäkäynnin pendelitietojen 31.12.2012 pohjalta
Aluejako 1.1.2015 mukainen

0 100 Km

Lähde: Työssäkäyntialueet 2015

Liite 2. Kaupunkiseutujen typologia

TYPO 1	TYPO 2	Kaupunkiseudun keskuskaupunki
A Metropolialue	A1 Helsingin seutu	Helsinki
	A2 Alaseutu	Porvoo
		Lohja
		Riihimäki
B Monipuoliset yliopistoseudut	A3 Lähiseutu	Tammisaari
		Tampere
		Turku
		Oulu
	B1 Teknologiakeskukset	Jyväskylä
		Kuopio
		Joensuu
		Vaasa
C Maakunta- veturit	B2 Muut monipuoliset	Lahti
		Pori
		Kouvola
	C1 Monipuoliset ja vahvat teolliset	Kotka
		Lappeenranta
		Mikkeli
		Rovaniemi
		Seinäjoki
		Maarianhamina
		Hämeenlinna
		Rauma
		Kajaani
		Kokkola
	C2 Muut maakuntaveturit	Salo
		Imatra
		Kemi-Tornio
D Erikoistuneet teolliset seudut	D1 Vahvat erikoistuneet teolliset	Uusikaupunki
		Valkeakoski
		Varkaus
	D2 Pienet erikoistuneet teolliset	Jämsä
		Äänekoski
		Pietarsaari
		Raahe
E Pienet aluekeskukset	E1 Erikoistapaukset	Iisalmi
		Savonlinna
	E2 Kaupunkiverkkoon kuulumattomat aluekeskukset	Forssa
		Kuusamo
		Ylivieska
		Kauhajoki

Lähde: Antikainen ym. 2006, 30

Liite 3. Deskriptiivisiä tietoja Salon, Joensuun ja Oulun seudusta

Taulukko 3.1. Työvoimaan osallistuminen, työllisyys ja työttömyys vuosina 2006–2012 (%)

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työvoimaosuus	75,6	75,4	75,3	74,3	74,3	75,0	75,0
Työllisyysaste	70,0	70,2	69,1	65,1	65,8	66,3	63,0
Työttömyysaste	5,6	5,2	6,2	9,3	8,5	8,7	11,9
Joensuu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työvoimaosuus	68,8	69,1	69,6	68,8	69,1	70,1	70,6
Työllisyysaste	58,9	59,4	59,4	57,5	59,5	60,2	60,0
Työttömyysaste	9,9	9,7	10,3	11,2	9,7	9,9	10,6
Oulu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työvoimaosuus	71,6	71,8	72,4	71,4	71,5	72,4	72,7
Työllisyysaste	63,6	64,3	64,4	62,0	62,9	63,8	63,0
Työttömyysaste	8,0	7,5	8,0	9,5	8,6	8,6	9,7

Lähde: SVT (Työssäkäynti)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Taulukko 3.2. Työttömyys ja avoimet työpaikat vuosina 2006–2012

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työttömät	2 261	2 111	2 529	3 778	3 467	3 496	4 712
Avoimet työpaikat	492	719	589	219	266	342	357
Työttömyysaste (%)	5,6	5,2	6,2	9,3	8,5	8,7	11,9
Joensuu	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011	2 012
Työttömät	8 051	7 881	8 359	9 155	7 865	8 007	8 566
Avoimet työpaikat	754	653	608	437	507	600	635
Työttömyysaste (%)	9,9	9,7	10,3	11,2	9,7	9,9	10,6
Oulu	2 006	2 007	2 008	2 009	2 010	2 011	2 012
Työttömät	11 604	11 000	11 898	14 337	13 138	13 178	15 035
Avoimet työpaikat	795	981	1 110	1 052	1 164	1 335	1 333
Työttömyysaste (%)	8,0	7,5	8,0	9,5	8,6	8,6	9,7

Lähde: Työnvälitystilasto / SVT (Työssäkäynti)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Taulukko 3.4. Pendelöivät ja asuinkunnassaan työskentelevät vuosina 2006–2012 (%)

Salo	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pendelöivät (%)	15,9	17,0	17,2	18,6	19,0	20,4	22,1
Asuinkunnassaan työskentelevät (%)	84,1	83,0	82,8	81,4	81,0	79,6	77,9
Joensuu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pendelöivät (%)	27,0	27,2	27,0	27,5	27,7	28,5	28,6
Asuinkunnassaan työskentelevät (%)	73,0	72,8	73,0	72,5	72,3	71,5	71,4
Oulu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pendelöivät (%)	20,3	21,0	20,7	20,9	21,3	21,4	21,4
Asuinkunnassaan työskentelevät (%)	79,7	79,0	79,3	79,1	78,7	78,6	78,6

Lähde: SVT (Työssäkäynti)

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Taulukko 3.5. Työttömät työnhakijat ja aktivointiaste ELY-keskuksittain vuosina 2006–2012

Varsinais-Suomi	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työttömiä työnhakijoita	17 909	15 552	14 541	20 450	22 598	21 429	22 255
Aktivointiaste (%)	25,3	28,2	28,2	21,7	23,7	27,3	27,5
Pohjois-Karjala	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työttömiä työnhakijoita	11 379	10 475	10 194	11 868	10 662	9 929	10 738
Aktivointiaste (%)	28,8	32,1	32,3	29,6	35,1	36,3	32,5
Pohjois-Pohjanmaa	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Työttömiä työnhakijoita	19 749	17 486	17 282	22 060	21 085	19 750	21 141
Aktivointiaste (%)	26,1	28,7	28,1	23,3	28,3	32,5	30,5

Lähde: Työnvälitystilasto

*Kunkin seudun rakennemuutosvuodet on lihavoitu

Liite 4. Faktorianalyysin muuttujatiedot ja tulokset

Taulukko 4.1. Faktorianalyysin kaikki alkuperäiset muuttujat

q13	Pitkäaikaistyöttömyyttä kokeneet vuoden aikana
q14	Pitkäaikaistyöttömyyttä kokeneet yli 55-vuotiaat vuoden aikana
q15	Uudet pitkäaikaistyöttömät vuoden aikana
q22	Avoimet työpaikat yhteensä vuoden aikana
q23	Täyttyneet työpaikat vuoden aikana
q25	Muuten työ- ja elinkeinotoimiston hakijalla täyttyneet paikat
q26	Kuukauden uudet paikat yhteensä
q29	Työnhakijoiden määrä vuoden aikana
q30	Työttömien määrä vuoden aikana
q31	Uudet työttömät vuoden aikana
q32	Alkaneet työttömyysjaksot vuoden aikana
q33	Nuorten (alle 25-v.) alkaneet työttömyysjaksot vuoden aikana
q34	Päättäneet työttömyysjaksot vuoden aikana
q35	Nuorten 3 kk ylittävät työttömyysjaksot vuoden aikana
q36	Tehty sitä ennen työnhakusuunnitelma vuoden aikana
q38	Työttömyysjaksot päättäneet, työllistyneet yhteensä vuoden aikana
q39	Työttömyysjaksot päättäneet, sijoitettu toimenpitein vuoden aikana
q40	Työttömyysjaksot päättäneet, aloittanut työvoimakoulutuksen vuoden aikana
q42	Työttömyysjaksot päättäneet, syytä ei tiedetä
q43	12 kk ylittävät työttömyysjaksot vuoden aikana
q44	6 kk ylittävät työttömyysjaksot vuoden aikana
q45	3 kk ylittävät työttömyysjaksot vuoden aikana
q46	1 kk ylittävät työttömyysjaksot vuoden aikana
q51	Työvoimapolitiittiset lausunnot vuoden aikana
q52	Työnhakusuunnitelmien määrä vuoden aikana
q53	Toimenpiteen aloittaneet vuoden aikana
q54	Työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen suorittaneet vuoden aikana
q55	Tukityön päättäneet vuoden aikana
q58	Avoimille työmarkkinoille päättäneet työnhaut vuoden aikana
q68	Työttömyys ylittänyt 6 kk, heille tehty suunnitelma

Taulukko 4.1 Faktorianalyysin kaikki alkuperäiset muuttujat (jatkuu)

q75	Sijoitettu toimenpitein, yli 27 viikkoa työttömistä olleista vuoden aikana
q76	Aloittanut työvoimakoulutuksen, 13-26 viikkoa työttömänä olleista vuoden aikana
q77	Aloittanut työvoimakoulutuksen, yli 27 viikkoa työttömänä olleista vuoden aikana
q78	Työvoimakoulutuksen aloittaneet yhteensä vuoden aikana
q171	Alle 4 viikossa päättyneet työttömyysjaksot vuoden aikana
q172	Alle 13-26 viikossa päättyneet työttömyysjaksot vuoden aikana
q173	Alle 27-52 viikossa päättyneet työttömyysjaksot vuoden aikana
q174	Yli 52 viikossa päättyneet työttömyysjaksot vuoden aikana
q182	Alle 2 viikossa täyttyneet työpaikat vuoden aikana
q187	Työttömyysjaksot päättyneet, saanut muuten työtä vuoden aikana
q188	Työttömyysjaksot päättyneet, aloittanut muun koulutuksen vuoden aikana
q190	Työttömyysjaksot päättyneet, siirtynyt työvoiman ulkopuolelle vuoden aikana

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Taulukko 4.2. Alkuperäisen faktorianalyysin KMO ja Bartlett -testi

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		0,981
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	57272,525
	df	861
	Sig.	0,000

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Taulukko 4.3. Alkuperäisen faktorianalyysin kommunaliteetit

Communalities			
Variable	Extraction	Variable	Extraction
q13	0,942	q46	0,954
q14	0,860	q51	0,861
q15	0,916	q52	0,761
q22	0,925	q53	0,938
q23	0,927	q54	0,879
q25	0,801	q55	0,800
q26	0,928	q58	0,944
q29	0,943	q68	0,950
q30	0,952	q75	0,747
q31	0,939	q76	0,802
q32	0,964	q77	0,726
q33	0,953	q78	0,909
q34	0,964	q171	0,927
q35	0,862	q172	0,953
q38	0,910	q173	0,928
q39	0,888	q174	0,898
q40	0,895	q182	0,859
q42	0,924	q187	0,857
q43	0,919	q188	0,732
q44	0,951	q190	0,908
q45	0,951		

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Taulukko 4.4. Alkuperäisen faktorianalyysin selitysosuudet

Total Variance Explained						
Factor	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	34,598	82,377	82,377	16,114	38,367	38,367
2	1,989	4,735	87,111	12,56	29,905	68,272
3	0,937	2,231	89,342	8,849	21,07	89,342

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Taulukko 4.5. Alkuperäisen faktorianalyysin varimax-rotatoitu faktorimatriisi

Rotated Factor Matrix			
Variable	Factor		
	1	2	3
q13	0,531	0,623	0,521
q14	0,558	0,593	0,445
q15	0,518	0,576	0,562
q22	0,575	0,720	0,276
q23	0,556	0,728	0,295
q25	0,382	0,797	0,142
q26	0,567	0,725	0,284
q29	0,829	0,437	0,255
q30	0,799	0,442	0,344
q31	0,772	0,443	0,383
q32	0,885	0,373	0,203
q33	0,670	0,443	0,555
q34	0,885	0,371	0,210
q35	0,525	0,336	0,688
q38	0,854	0,250	0,342
q39	0,648	0,431	0,531
q40	0,473	0,700	0,425
q42	0,535	0,673	0,431
q43	0,517	0,572	0,569
q44	0,562	0,568	0,559
q45	0,627	0,506	0,549
q46	0,765	0,454	0,402
q51	0,744	0,432	0,346
q52	0,700	0,366	0,370
q53	0,623	0,504	0,544
q54	0,487	0,693	0,401
q55	0,611	0,465	0,458
q58	0,872	0,289	0,317
q68	0,561	0,564	0,563
q75	0,385	0,380	0,674
q76	0,137	0,757	0,459
q77	0,142	0,693	0,474
q78	0,491	0,722	0,383
q171	0,849	0,310	0,330
q172	0,578	0,589	0,522
q173	0,580	0,579	0,507
q174	0,524	0,614	0,497
q182	0,427	0,735	0,370
q187	0,795	0,264	0,394
q188	0,221	0,439	0,701
q190	0,624	0,582	0,423

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)

Taulukko 4.6. Analyysissa käytetyn faktorimallin KMO ja Bartlett –testi

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		0,964
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	26837,99
	df	190
	Sig.	0,000

Lähde: Työ- ja elinkeinotoimistojen kokonaisaineisto 2006–2012 (FSD2853)